

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

POSTMODERNİTE VE SİYASAL KİMLİKLER

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Oğuzhan GÖKTOLGA**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet ÇİĞDEM**

Ankara-2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

POSTMODERNİTE VE SİYASAL KİMLİKLER

DOKTORA TEZİ

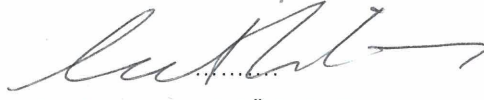
**Hazırlayan
Oğuzhan GÖKTOLGA**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet ÇİĞDEM**

Ankara-2012

ONAY

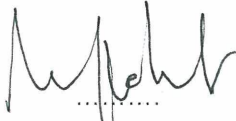
Oğuzhan GÖKTOLGA tarafından hazırlanan "Postmodernite ve Siyasal Kimlikler" başlıklı bu çalışma, 26.01.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Levent KÖKER (Başkan)

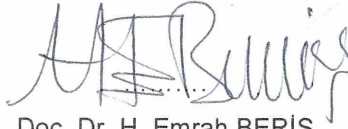
Prof. Dr. Ahmet ÇİĞDEM

Prof. Dr. Necati POLAT

Doç. Dr. Tefik ERDEM

Doç. Dr. H. Emrah BERİŞ

ÖNSÖZ

Postmodern dönemin siyasal kimlikler üzerindeki etkilerini araştırmayı hedefleyen bu çalışma, zorlu ama bir o kadar da öğretici bir süreç sonrasında ortaya çıktı. Bu zorlu sürecin tamamlanmasında birçok kimsenin emeği var. Bu bağlamda öncelikle, başta Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi bölüm başkanı Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ olmak üzere, doktora ders döneminde kendilerinden çok şey öğrendiğim hocalarıma, İnönü Üniversitesi'ndeki ve Malatya Belediyesi'ndeki mesai arkadaşlarıma, başta Mehmet KOCAOĞLU ve Halil İbrahim ÇETİN olmak üzere, Ankara'da olduğum sürece beni ağırlamak zahmetine katlanan arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Tez yazım sürecinde gösterdikleri sabır ve yol göstericilikleri için tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet ÇİĞDEM'e, Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Levent KÖKER ve Doç. Dr. Gökçen ALPKAYA'ya şükran borçluyum.

Kendilerine ayırmam gereken vakitlerden çalmama rağmen, bu hırsızlıklarımı yaşlarımdan beklenenin çok üzerinde bir olgunlukla hoşgören Tarık ve Selin'e; ve bu zorlu süreçte güleryüzünü hiç esirgemeyen Sevdâ'ya minnet ve şükran borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE VE POSTMODERNİTE

1.1. POSTMODERNİTENİN BİR ÖNCESİ: MODERNİTE	8
1.1.1. Kavram	8
1.1.2. Düşünsel Alanda Yaşanan Değişimler.....	11
1.1.3. Ekonomik Alanda Yaşanan Değişimler	14
1.1.4. Toplumsal Alanda Yaşanan Değişimler	16
1.1.5. Siyasal Alanda Yaşanan Değişimler	19
1.2. MODERNİTENİN BİR SONRASI: POSTMODERNİTE	26
1.2.1. Kavram	26
1.2.2. Düşünsel Alanda Yaşanan Değişimler.....	30
1.2.3. Ekonomik Alanda Yaşanan Değişimler	32
1.2.4. Toplumsal Alanda Yaşanan Dönüşümler.....	34
1.2.5. Postmodern Dönemde Siyaset	37
1.2.5.1. Anlam Kaybı ve Bireyselleşme	40
1.2.5.2. Kapitalizmde Yaşanan Yapısal Dönüşüm	43
1.2.5.3. İdeolojiler ve Postmodern Dönemde Siyaset	50
1.2.5.4. Ulus Devletin İşleyişinde Değişim	52

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE KİMLİK

2.1. KAVRAM	65
2.2. KİMLİKLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR.....	68
2.2.1. Kişilik	69
2.2.2. Benlik	71

2.3. MODERN DÖNEMDE KİMLİK	74
2.3.1. Rasyonelleşme ve Sekülerleşme.....	75
2.3.2. Bireyselleşme	77
2.3.3. Kapitalist Üretim Tarzı.....	78
2.3.4. Ulus Devlet Örgütlenmesi ve Farklılıkların Reddi.....	81
2.3.5. Özel-Kamusal Alan Ayrımı.....	82
2.4. POSTMODERN DÖNEMDE KİMLİK.....	83
2.4.1. Kişinin Gerçeklikle İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik	84
2.4.2. Kişinin Kendisiyle Olan İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik	87
2.4.3. Kişinin Başkalarıyla Olan İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik	91
2.4.4. Kişinin Fiziki Çevre ile İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE SİYASAL KİMLİKLER

3.1. KOLEKTİF KİMLİKLER.....	102
3.2. MODERN DÖNEMDE SİYASAL KİMLİKLER.....	111
3.2.1. Modern Dönemde Siyasal Kimlikler ve İdeolojiler	112
3.2.2. Modern Dönemde Siyasal Kimlikler ve Ulus-Devlet.....	115
3.2.3. Modern Dönemde Siyasal Kimlikler ve Milliyetçilik	116
3.2.4. Güçlü Bir Dost-Düşman Algısı ve Modern Siyasal Kimlikler	118
3.2.5. Vatandaşlık ve Modern Siyasal Kimlikler	118
3.2.6. Modern Siyasal Kimlikler ve Temsili Demokrasi	119
3.2.7. Siyasal Partiler ve Modern Siyasal Kimlik.....	121
3.3. POSTMODERN DÖNEMDE SİYASAL KİMLİKLER	125
3.3.1. Kolektif Kimliklerin İnşasında Yaşanan Değişim ve Siyasal Kimlikler	126
3.3.2. Siyaset-Ahlak İlişkisindeki Değişim ve Siyasal Kimlikler	135
3.3.3. Düşman Algısında Değişim ve Siyasal Kimlikler.....	140
3.3.4. Özgürlük-Siyaset İlişkisi ve Siyasal Kimlikler	143
3.3.5. Devletin Yapısındaki Dönüşüm ve Siyasal Kimlikler	145
3.3.6. Kimlik Siyaseti ve Siyasal Kimlikler.....	148

3.3.7. İdeolojiler ve Siyasal Kimlik	152
3.3.8. Siyaset-Siyasal Ayrımı ve Postmodern Dönemde Siyasal Kimlikler	156
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	170
ÖZET	188
ABSTRACT	189

GİRİŞ

“Postmodernite ve Siyasal Kimlikler” başlıklı bu çalışma, postmodern dönemin siyasal kimlikler üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Siyasal kimliklerin çalışma konusu olarak seçilmesinin nedeni, “kimlik” kavramının postmodernitenin başat kavramlarından bir tanesi olmasına karşın, postmodern dönemde siyasal kimliğin hem teoride hem de pratikte ağırlığını yitirmiş olmasının gözlemlenmesidir. Siyasal kimliklerin postmoderniteyle ilişkilendirilmesinin nedeni ise, siyasal kimliklerde yaşanan değişimin, postmodernitenin karakteristik özelliklerinden kaynaklandığına duyulan inançtır.

Postmodernite, sosyal bilimlerde son dönemlerde en çok kullanılan kavramlardan birisi olmasına karşın, kavramın tam bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu durumun temel nedeni, postmodernite kuramcılarının postmodernitenin muhtevası üzerinde anlaşıyor olmalarının yanı sıra, postmodernitenin özü itibarıyla kendi öncülleri olan bir kuramsallaştırmadan çok, modern dönemin analizi ve eleştirisine dayanan çalışmalardan müteşekkil olmasıdır.

Postmodernite, modern sonrası bir döneme tekabül etmekle birlikte, postmoderniteyi sadece bu tarihsel boyutuyla algılamak yanıltıcı olacaktır. Postmodernite özünde, modernitenin merkezinde akıl olan aşağıdaki sekiz iddiasına itirazlar temelinde şekillenmiştir: (1) istikrarlı ve birleşik bir benlik vardır (2) akıl bilgi için objektif, güvenilir ve evrensel bir temel sağlar (3) aklın doğru kullanımından elde edilecek bilgi “doğru” bilgi olacaktır; (4) aklın, bireyin varlığından bağımsız aşkın ve evrensel özellikleri vardır (5) aklın doğru kullanımı otoriteyi ve özgürlüğü garanti edecektir (6) akıl, doğru bilgiyi iktidardan etkin bir biçimde ayırt edecektir; (7) bilim bütün doğru bilgiler için bir paradigmadır; (8) dil, gerçekliği temsilinde şeffaftır (Gabardi, 2001: 7).

Postmodernite bu çalışmada, daha çok “modern sonrası dönem” anlamında kullanılmakla birlikte, yukarıda zikredilen boyutlarına tekabül edecek biçimde de kullanılmıştır.

Postmodern dönemin siyasal kimliklerin oluşumu üzerindeki etkilerine yoğunlaşılan bu çalışmada modernite de önemli bir yer tutmaktadır. Gerek postmodernite, gerek kimlik, gerek siyaset ve gerekse de siyasal kimlikler modern döneme atıfla ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü postmodernitenin siyasal kimlikler üzerindeki etkileri, modern dönemde siyaset, kimlik ve siyasal kimliklerin postmodern dönemde siyaset, kimlik ve siyasal kimlikle kıyaslanması neticesinde daha iyi anlaşılabilecektir.

Siyasal kimliği, siyasal konumumuz, statümüz ve toplumsal ilişkilerimiz hakkındaki bilgilerimizi organize eden ve kolektif hayat dünyalarımızın –ulus devlet, kültür, toplumsal cinsiyet, dil, din, milliyet, sınıf, vs.- bazı yönlerini oluşturan bireysel seçme biçimleri olarak tanımlayabiliriz (Nisbet, Myers, 2010: 348).

Bu şekilde tanımlayabileceğimiz siyasal kimlikler, birbiri ile ilişkili iki alt sistemden oluşmaktadır. Bu alt sistemlerden ilki, bireysel tanımlamanın farklı yönlerinden, bireysel siyasal tercih ve tepkilerden, siyasal sosyalleşme süreci içerisinde absorbe edilen siyasal değer ve yaklaşımlardan, düzen, özgürlük, siyasal katılım, tercih edilen siyasal sistem, siyasal gücün karakteri ve bu gücün nasıl kullanıldığına ilişkin yaklaşımlardan oluşur.

İkinci alt sistem ise, grupsal boyut olup, bireyin siyasal gruplara, derneklere, ideolojik trendlere, siyasal organizasyonlara ve siyasal partilere doğrudan katılımı veya bunların amaç ve değerleriyle bireyin uyuşmasına ilişkindir (Kolocharova, 2011: 41).

Siyasal kimliklerin yukarıda değindiğimiz özelliklerinden yola çıkarak diyebiliriz ki, siyasal kimlik, hem siyasetle hem de kimlik oluşumuyla ilişkilidir.

Başka bir ifadeyle siyasal kimlikler, bir yandan siyaset diğer yandan kimlik oluşum süreci üzerinden inşa edilmektedirler. Bir kolektif kimlik türü olarak siyasal kimlik, postmodern dönemde hem kimlik oluşumunda hem de siyasal ve siyasalın da içinde yer aldığı toplumsal alanda yaşanan değişimlerden kaynaklanan dönüşümlerden etkilenmektedir.

“Hangi adla adlandırırsak adlandıralım, “yeni zamanlar”da yaşıyoruz; bizi kuşatan gerçeklik, insanlığın tarihsel deneyimlerinden türetilen tanıklığından farklı bir gerçeklik” (Çiğdem, 2006: 27). Dolayısıyla, zamanın yeni, toplumsal yapılanmaların yeni, bireysel algılayış ve yaşantıların yeni olduğu bir dönemde, siyasal kimlikler hakkında tutarlı ve bütüncül bir çerçeve oluşturmak bu araştırmanın ve araştırmacının kapasitesinin üzerindedir. Bu araştırmanın amacı, siyasal kimliklerde yaşanan değişime nelerin sebep olduğuna ve bu değişimler sonucunda siyasal kimliğin oluşumunda ve yapısında ne gibi farklılıklar meydana geldiğine ilişkin tutarlı düşünceler öne sürebilmektir.

Bu çalışmanın hipotezi “Postmodern dönemde siyasal kimlikler, modern dönemdeki siyasal kimliklerle kıyaslandıklarında, siyasette ve kimlik oluşumunda meydana gelen değişimlere bağlı olarak farklılıklar arz etmektedir” şeklinde ifade edilebilir. Hipotezimizi biraz daha ayrıntılandırarak olursak, bir yandan siyaset bir yandan kimlik oluşumu üzerinden kurulan siyasal kimlikler, postmodern dönemde siyaset bağlamında “siyaset”in “siyasal” üzerinde baskın hale gelmesi; kimlik oluşumu bağlamında da kolektif kimlik inşasının zorlaşması neticesinde farklılaşmaktadır.

Burada siyasaldan kasıt, maddi ve manevi değerlerin üretilmesi ve üleşilmesi süreçlerinin tasarlanmasına ilişkin düşüncedir. Siyaset de Mouffe’den hareketle, “insanların siyasalın sebep olduğu çatışmalar bağlamında, birlikte yaşamalarını sağlayan pratikler ve kurumlar kümesinin yarattığı bir düzen” (Mouffe, 2010: 16) olarak ele alınmaktadır. Yani siyasal teorik alana, siyaset ise pratik alana tekabül etmektedir.

Siyasetin siyasal üzerinde baskın hale gelmesinden kasıtsa, mevcut siyaset pratiklerinin siyasal'ın tek yansımasıymış gibi algılanıyor olmasıdır. Başka bir ifadeyle, daha iyi bir hayat için, alternatiflerin var olabileceğinin göz ardı edilip, sadece siyaset pratiklerinin değiştirilmesi üzerinden yapılan tartışmaların, siyasetin özü olarak algılanıyor olmasıdır.

Kolektif kimliklerin inşasının zorlaşmasına gelince: İnsanoğlu doğumundan itibaren hayatta kalabilmek için diğerlerine ihtiyaç duymaktadır. Hayat boyu çeşitlenerek devam eden bu ihtiyaçlar, insanın toplumsal bir varlık olarak yaşamaya mecbur olmasının esas nedenidir. Toplumsallık bir “zaruret”tir, ancak insanlar imkân bulduklarında, toplumsallığa ilişkin bu zarurettten mümkün olduğunca kaçınmak eğilimindedirler. Çünkü kolektiviteler içerisinde yaşamak, bireyin bir takım özgürlüklerinden feragat etmesi anlamına gelmektedir.

Genelde kolektif kimliklerin, özelde de siyasal kimliklerin inşasının zorlaşması, postmodern dönemde ihtiyaç algısındaki değişimle alakalıdır. ABD’li bir psikolog olan Abraham Maslow tarafından geliştirilen “ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi”nde ihtiyaçlar piramidinin en alt tabakasında fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyacı yer almaktadır. Fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması toplum bireylerinin tamamını ilgilendirmekte ve bu konudaki karar alma süreçlerine yine toplum bireylerinin tamamının katılımını gerekli kılmaktadır.

Temel niteliklerinden birisi “kurumsallaşma” olan moderniteyle birlikte fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması kurumsallaşmış yapılar sayesinde oldukça kolaylaşmıştır. Temel ihtiyaçlara çok zahmet çekilmeden, kolayca erişiliyor olması, insanların “birliktelik” ve “dayanışma” olgularından uzaklaşıp, daha bireysel bir yaşam sürmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki diğeri ihtiyaçlar, ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyaı(arkadaşlık, aile, cinsel yakınlık); saygınlık ihtiyaı (kendine saygı, güven, başarı, diğeriinin saygısı, başkalarına saygı) ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarıdır (erdem, yaratıcılık, doğallık, problem çözmeye, önyargısız olma, gerçeklerin kabulü) (Smelser, Baltes, 2001: 5280). İhtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarındaki bu üç grup ihtiyaç, toplumun tamamının dâhil olmasını gerektirmeyen bir süreçte, daha küçük gruplar çerçevesinde karşılanabilecek olan ihtiyaçlardır.

Fizyolojik ihtiyaçlarla güvenlik ihtiyaçlarının diğeri ihtiyaçlar olan ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyaı; saygınlık ihtiyaı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarından bağımsız gibi algılanması, bireylerin kolektivitelere yaklaşımlarını etkilemektedir.

Postmodern durumun siyasal kimlikler üzerindeki etkilerini anlamak gayesiyle hazırlanan bu çalışma, Giriş ve Sonuç bölümü hariç üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü "Modernite ve Postmodernite" başlığını taşımaktadır. Modernite ve postmodernite üzerine Türkçe literatürde oldukça fazla çeviri ve telif eser yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada modernite ve postmodernite, zaten var olanı tekrarlamaktan kaçınmak gayesiyle, tezin ana uğraş konusu olan siyasal kimliklerin postmodern dönemdeki oluşumunu etkilediği düşünülen özellikleri bağlamında ele alınacaktır. Bu bölümde modernite ve postmodernite, modernite ve postmodernitenin oluşumunda etkili olduğu düşünülen düşünsel, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda yaşanan değişimler temelinde ele alınmıştır. Bu değişimlerden her biri ayrı bir alt başlık altında incelenmiş olup, modern dönemde ve özellikle de postmodern dönemde siyasal alanda yaşanan değişimler, ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci ana bölümü “Modernite, Postmodernite ve Kimlik” başlığını taşımaktadır. Çalışma boyunca bir bütünlüğün oluşturulması düşüncesiyle, kimlikler de modern ve postmodern dönemlendirmeler temelinde ele alınmıştır. Bu bölümde kimlik ve kimlikle ilişkili kişilik ve benlik kavramlarının tanımlanmasının ardından, modern dönemde kimlik, kimlik oluşumunu etkileyen faktörler bağlamında ele alınmıştır. Ardından postmodern dönemde kimlikler kişinin gerçeklikle, kendisiyle, başkalarıyla ve fiziki çevresi ile ilişkisi bağlamında incelenmeye çalışılmıştır.

Tezin üçüncü ana bölümü, “Modernite, Postmodernite ve Siyasal Kimlikler” başlığını taşımaktadır. Siyasal kimlikler de yine çalışmanın bütünlüğünün bozulmaması düşüncesiyle modern ve postmodern dönemselleştirilmesi ile ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümün başlangıcında, siyasal kimliğin bir kolektif kimlik olmasından hareketle, kolektif kimliklere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ardından, modern ve postmodern dönemde siyasal kimlikler, bu dönemlerde siyasal kimlik oluşumunda etkili olduğu düşünülen temel faktörler bağlamında ele alınmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulguların değerlendirildiği bölüm olarak tasarlanan Sonuç bölümünde ise, modern ve postmodern dönemlerde siyasal kimliğin gerek oluşum, gerekse bireyler için ifade ettiği anlam bağlamında farklılıklar gösterdiği bir kez daha vurgulanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE VE POSTMODERNİTE

Bu çalışmanın ana unsurlarından biri olan postmodernite, post önekinin kullanılmasından da anlaşılacağı üzere kronolojik olarak modern dönemden sonraki bir döneme işaret eder. Postmoderniteyi yalnızca tarihsel boyutuyla ele almak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu tarihsel boyutun yanı sıra postmoderniteyi mimari ve sanatta değişen stiller gibi gelişmeleri kapsayan estetik boyut ve radikal epistemolojik bağlamda bilginin ahlak ve felsefi tesisini kaplayan sorgulama boyutu olarak ele almak, postmodern kuram üzerinde yaşanan karmaşıklığı bir nebze de olsa azaltacaktır (Adak, 2010: 377). Bu çalışmada postmodernite, daha çok “modern sonrası dönem” anlamında kullanılmakta olup kavram, çalışma içerisinde zaman zaman da yukarıda değinilen karşılıklarına tekabül edecek biçimde kullanılmıştır.

Postmodernite, temelde Batı’da tecrübe edilmekte olan bir dönem olmasına karşın, postmoderniteye Türkiye’de olan akademik ilgi oldukça fazladır. Özellikle de 90’lı yılların ikinci yarısından başlayarak postmoderniteye ilişkin çok sayıda çeviri ve telif eser yayımlanmıştır. (Vergin, 2008: 295). Bu nedenle var olanı tekrar etmekten kaçınmak düşüncesiyle postmodernite konusu, tezimizin temel konusu olan siyasal kimlik oluşumuna etkisi olduğu düşünülen özellikleri temelinde ele alınmaya çalışılacaktır. Postmodernitenin anlaşılabilmesi, modern dönemin de ana hatlarıyla biliniyor olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bu bölümde öncelikli olarak modernite ele alınacaktır. Modernite ve postmodernite bu ana başlık altında düşünsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda yaşanan değişimler temelinde incelenecektir.

1.1. POSTMODERNİTENİN BİR ÖNCESİ: MODERNİTE

Postmodernite, üzerinde uzlaşamayan ve doğası gereği de uzlaşılması beklenemeyecek bir kavram olmasına karşın, isimlendirmeden de anlaşılacağı gibi “modernite”den hareket edilerek geliştirilmiş bir kavramdır. Dolayısıyla, postmodernitenin tanımlanabilmesi için, modernitenin de temel özellikleriyle ele alınması uygun olacaktır.

1.1.1. Kavram

Modernite, modernlik, modernleşme ve modernizm kavramları, modern dönemi ve bazen de modern döneme ilişkin olanı anlatmak için kullanılmakta olan kavramlardır. Bu kavramların, zaman zaman birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları da görülmektedir. Bu çalışmada modernleşme ve modernite modernlikle eşanlamlı kullanılmıştır ve modern dünyayı doğuran zihinsel, toplumsal ve siyasal değişimlerin kapsamlı bir bütünü olarak ele alınmıştır.

Modernlik kelimesi etimolojik olarak Latince “şimdi, yakın zamanda” anlamlarındaki *modo* kökünden türeyen *modernus*’tan gelmektedir. İlk olarak Hristiyanlık döneminin pagan döneminden farklı bir karaktere sahip olduğunu vurgulamak üzere *antiquus*’a kıyasen kullanılmıştır (Martinelli, 2005:5). Frederic Jameson da *modernus*’un Latince “şimdi” ya da “şimdiki(nin) zamanı anlamına geldiğini belirtir (Jameson, 2004: 21). Modern kelimesi “mevcut ve yakın zamana özgü; mevcut ya da yakın zamanı nitelendiren şey; çağdaş; eski ya da antik olmayan şey; (sanatlarda) geleneksel tarzları ya da üslupları reddeden, mevcut zamanın tarz ya da üslupları” anlamına gelmektedir (Demirhan, 2004: 17). Abel Jeanniere de modern kelimesini tanımlarken benzer biçimde modernin yeninin ya da yakın zamanın eş anlamlısı olduğunu belirtmektedir (Jeanniere, 2000: 95). Ancak Frederic Jameson *novus* ile *modernus* arasında bir fark olduğunu, yeni olan

her şeyin modern olduğu ve de modern olan her şeyin zorunlu olarak yeni olduğu düşüncesinin sorgulanması gerektiğini belirtir (Jameson, 2004: 22). Therborn da modernlik kelimesinin “şimdi” kavramıyla ilintili olduğunu belirttikten sonra modernlik olarak adlandırılan dönemin “şimdinin sınırlandırılmasından çok geleceğin keşfedilmesi” anlamına geldiğini ve modernliğin “şimdi”den çok gelecek ile ilişkili olduğunu belirtir (Therborn, 1996: 61).

Modernlik, temelde toplumsal dünyanın adım adım iktisadi ve yönetsel olarak rasyonelleşmesi ve farklılaşmasıdır (Featherstone, 2005: 22). Bu rasyonelleşme ve farklılaşma, üç boyutlu bir süreç neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu boyutlardan birincisi sanayileşme ve buna bağlı olarak insanın doğa üzerindeki denetiminin genişlemesi, ikincisi dünyanın Tanrısal ya da büyülü güçlerden arındırılması temeline dayalı laiklik ve üçüncüsü de bütün insan davranışlarına ve insan eylemlerine araçsal aklın hâkim olmasını temel alan rasyonelleşmedir (Akay, 2002: 60-1).

Başlangıç noktasından bitip bitmediğine/bitmeyeceğine, algılanışından muhtevasına kadar tartışmalı bir dönem olan modernlik¹ önemli bir tarihsel uğrak olma niteliğindedir. Çünkü modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları geleneksel toplumsal düzen türlerinin tamamından farklı olup, modernliğin getirdiği dönüşümler hem yaygınlıkları hem de yoğunlukları açısından önceki dönemlere özgü değişim biçimlerinin çoğundan daha etkilidirler (Giddens, 2004: 14). Modernite sosyal ve siyasal hayatı, hatta bireysel algılamaları ve yaşantıları büyük ölçüde etkilemiş olan değişimleri bünyesinde taşımaktadır.

Batı Avrupa’da büyük değişimler sonucu ortaya çıkan modernitenin başlangıç noktası olarak çok farklı referans noktaları belirtilmektedir. Zygmunt Bauman, modernliğin yaşı konusunda herhangi bir uzlaşmanın

¹ Kaldı ki, modernlik sadece bir süreç ya da dönem olarak değil, bir idea olarak da algılanabilmektedir (Çiğdem, 2004: 13).

olmadığını, hatta neyin yaşının belirleneceği konusunda bile bir uzlaşmanın olmadığını belirtmektedir (Bauman, 2003, 12). Yine Mary Evans da modernliğin başlangıcı konusunda 1492’de Cristopher Columbus’un Yeni Dünya’ya ilk ziyaretinden tutun, Rönesans ve Reform ve Fransız Devrimi, hatta 20. yy başlangıcına kadar, beş asırlık bir zaman dilimi içerisinde çok farklı başlangıç noktasının zikredildiğini belirtir (Evans, 2006:2). Bu belirsizliği Giddens de kabullenmekte, modernliğin dönemselleştirilmesinin zor olduğunu ancak modern kurumların on sekizinci yüzyılın sonlarında yerleştiğini fakat ileriye ve geriye doğru uzanan çok daha geniş bir değişme süreci yaşandığını belirtmektedir (Giddens, Pierson, 2001: 87).

Modernitenin başlangıcına ilişkin bazı görüşler şu şekildedir: Marshall Berman, üç evreye ayırdığı modernlik tarihinin ilk evresini 16. Yüzyılın başlarından başlatmaktadır (Berman, 2006: 29). Hegel moderniteyi tarihsel olarak Antik Çağ ve Orta Çağ’ın sonrasına denk gelen ve Reform ve Rönesans hareketleriyle başlayan bir çağ olarak görmektedir (Özkiraz, 2003: 21). Thiele de benzer biçimde modernitenin 14. yüzyıllar ile 17. yüzyıllar arasında yaşanmış olan Rönesans, Reform ve Bilimsel Devrim sonrasında ortaya çıktığını söyler (Thiele, 2002: 65). Krishan Kumar da Montaigne’in, Bacon’ın ve Descartes’in eserlerini yayınladığı on yedinci yüzyılı modernitenin başlangıcı olarak belirtir (Kumar, 2004: 97).

Modernliğin çıkış noktasına referans olarak birçok olay ve tarihin gösterildiğini belirten Barry Smart, en sık kullanılan referans noktasının Aydınlanma olduğunu belirtir (Smart, 1995: 16). Peter Wagner de 18. yy dönümünde yaşanan demokratik ve endüstriyel devrimlerin her bakımdan olmasa da bazı bakımlardan modernliğin başlangıcı olduğunu ifade etmektedir (Wagner, 2005: 12).

Turner de modernliği farklı tarihlerde yaşanan tecrübelerle bağlar: on altıncı yüzyılda Batı emperyalizminin yayılması, başta İngiltere, Hollanda ve Flandra olmak üzere on yedinci yüzyılda kapitalizmin yayılması, Bacon,

Harvey ve Newton'ın çalışmalarının yayınlanmasıyla bilimsel yöntemlerin kabullenilmeye başlanması, Kuzey Avrupa'nın orta sınıflarında Calvinistik inanç ve uygulamalarının yaygınlaşması ve ev ve ekonominin birbirinden ayrılması (Turner, 1995:6).

Modernliğe ilişkin bu açıklamalar çerçevesinde modernitenin, düşünsel, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda tarihsel süreç içerisinde cereyan eden değişimler neticesinde ortaya çıktığı söylenebilir. Modernliğin daha iyi anlaşılabilmesi için bu değişimlerin incelenmesi faydalı olacaktır.

1.1.2. Düşünsel Alanda Yaşanan Değişimler

Modernitenin ortaya çıkışı her şeyden çok zihinsel bir devrimin sonucudur. Çünkü bir toplumsal değişimin yaşanabilmesi için her şeyden önce insanların zihinlerinin, algılayış ve yorumlama biçimlerinin dönüşmesi gerekmektedir.

Avrupa'da yaşanan zihinsel değişimde Newton önemli bir rol oynamıştır. Ancak Newton öncesinde birkaç düşünür ve bilim adamını zikretmek yerinde olacaktır. Kopernik'in Batlamyus'un yer merkezli evren tasavvuruna karşı güneş merkezli bir evren tasavvuru modern bilimin başlangıcını oluşturmaktadır (Özcan, 2008: 14). Kepler ve Galilei'nin optik ve yer mekaniği çalışmaları ve Descartes'in cisimlerin sadece madde boyutunu anlayabileceğimize ve mekanik bilimin ancak bu yönü izah edebileceğine ilişkin düşüncesi modern bilginin başlangıçtaki diğer önemli gelişmeleridir (Özcan, 2008. 15).

Newton'un bu dönüşüm üzerindeki etkisi, evrensel yerçekimi kanununu keşfederek geleneksel ve modern dünya görüşü arasındaki kopuşu başlatmış olması nedeniyledir. Newton'un bu keşfiyle birlikte doğrudan Tanrı ve melekler tarafından yönetilen doğadan, kendini

düzenleyen bir doğaya; Tanrısal istemleri yansıtan ve Tanrı'nın ihtişamını anlatan doğadan, doğanın yasalarının belirlenimciliğinden başka bir şeyi dile getirmeyen bir gök mekaniğine geçilmiştir (Jeanniere, 2000: 97).

Jeanniere'nin bahsetmiş olduğu bu zihinsel devrim, *Aydınlanma* olarak tanımlanan bir sürece tekabül etmektedir. *Aydınlanma*, Avrupa entelektüel tarihinde tarihsel olarak kabaca 18. yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasında Fransa merkezli olmakla birlikte tüm Avrupa ülkelerinde yaşanan, insana, topluma ve doğaya dair yeni fikirlerin geliştiği dönemdir. Ancak, *Aydınlanmayı* bir dönemin adlandırılmasından çok bir düşünce tarzının ifadesi olarak algılamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Outhwaite, Bottomore, 1993: 195).

Aydınlanma düşüncesi 18. yüzyılda yaşanmaya başlamıştır ancak Aydınlanma'nın kökeni Rönesans ve Reform hareketlerine kadar uzanmaktadır. Klasik sanat ve edebiyat eserlerinin yeniden okunmasıyla başlayan Rönesans, 14. yüzyıldan itibaren İtalya'da başlayan ve daha sonra tüm Avrupa'ya yayılan, Tanrı merkezli bir evren tasavvurundan, insan merkezci bir tasavvura geçişi getirmiştir (Demir, Acar, 1997: 242). Ancak, Rönesans ve reform geçmişten kesin bir kopuşu ifade etmemektedir. Bu dönemde Aydınlanma'da görüleceği gibi akıl ve rasyonalite temel alınarak Hristiyanlığa doğrudan bir meydan okuma ve saldırı görülmemektedir (Beriş, 2003: 485).

Aydınlanmanın temel varsayımlarını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz: “Epistemolojik olarak 1. özne-nesne ayrımı, 2. nesnel bir gerçekliğin varlığı, 3. bu nesnel gerçekliğe ait bilginin nesnel bilimsel yöntemlerle kazanılabileceği ve bu bilginin evrensel olduğu, 4. bu anlamda bilimsel bilginin sanatsal ve diğer bilgi türlerinden daha önemli ve geçerli olduğunu ve bu bilginin yalnızca bilimsel teknolojik değil aynı zamanda toplumsal gelişmeyi ve bireysel özgürlüğü sağlayacağı” varsayımları (Keyman, 2000: 49).

Akıl ve rasyonalite, amprisizm, evrensellik, bilim, gelişme, bireyselcilik, müsaade etme, özgürlük, insan doğasının tek biçimliliği ve laiklik Aydınlanma dönemi düşünürlerinin vurguladığı ortak temalardır (Hamilton, 1996, 21-22). Yukarıda belirttiğimiz özelliklerin en belirleyici olanı, insan merkezli bir varlık ve bilgi anlayışının ortaya çıkmasıdır (Özkiraz, 2003: 37). Bu anlayışın ortaya çıkmasındaki başat etmen “akıl” kavramının içeriğine ve kullanımına ilişkin anlayış ve algılayışın değişmesidir. Aydınlanmacılar aklın bir ve değişmez olduğuna inanıyorlardı ve akla başvurmak suretiyle toplumda var olan kötülüklerden arınmak ve toplumsal hayatı düzenlemek mümkündü (Vergin, 2008: 301).

Bireyin gelenek ve otorite karşısında özerklik talep etme ve kendi inançlarını ve hayatını düzenleme hakkı talep etmesi anlamında modernlik (Küçük, 2000a: 30) ancak aklın egemenliğinde mümkündü. Aklın egemen olduğu bir düzenden maksat “özgür ve yaratıcı biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda bulunduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktı (Harvey, 2003: 25).

Modern dönemde aklın egemen olması, insanın doğa ile olan ilişkilerinde de dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Modern öncesi toplumlarda insanın eylemlerinin biyolojik ve doğal sınırların içinde kaldığı, modern dönemde ise bu sınırların yavaş yavaş kalktığı görülmektedir (Özkiraz, 2003: 80). Doğa, insanın üzerinde egemenlik kurabileceği ve kendi istediği gibi biçimlendirebileceği bir kaynaklar ve potansiyeller ambarına dönüşmüştür (Küçük, 2000b: 63). Bu değişimin temelinde *rasyonalite* ve teknolojik değişimler sonucu, insanın doğaya olan tahakkümünün artması yatmaktadır. Fuat Keyman’ın sözleriyle ifade edecek olursak, modernitenin kurucu öğelerinden bir tanesi “özne-nesne ayırımından hareket edilerek “us” kategorisi yoluyla doğa ve dünyanın işleyişi hakkında nesnel ve evrensel bilginin elde edilebileceği ve bu bilginin de bilimin temeli olduğu varsayımları”dır (Keyman, 2000: 48).

Aydınlanma döneminde “akıl”ın algılanışındaki değişim dikkat çekicidir. Akıl, Aydınlanmayla birlikte artık “araçsal akıl”dır. Araçsal akıl, dünyayı sadece ondan insan amaçları için istifade etmek maksadıyla bilmeyi hedefleyen bir rasyonalite biçimidir (Kahraman, 2002: 17). Başka bir ifadeyle araçsal akıl bir kimsenin kendi emeğine, arzularına etkili bir biçimde ulaşmak için kullandığı akıl türü olup stratejilerden kuruludur (Vergin, 2008: 305). Dünyanın araçsal akıl marifetiyle algılanışı, modernistler tarafından araçsal aklın insanlığı dinin yanlış metafiziğinden ve genel olarak metafizikten azat etmesi olarak algılanmıştır.

Bu durum, siyasal düzeyde dini otoriteden azat olmayı getirirken, epistemolojik düzeyde de dünyayı doğaüstü terimlerle değil de nedensel terimlerle anlamamızı ve bu suretle de doğa üzerinde hâkimiyet sağlamamızı beraberinde getirir (Mathews, 2006: 88). Başka bir ifadeyle modernlik, insanların kendi iradelerinden başka her türlü aşkın otoriteyi reddederek, özgürlüklerinin önüne yine kendilerinin koydukları engelleri aşma kararlılığı ve kişisel özgürlükle bir arada yaşamanın gereklerinin birbirlerini kısıtlamayıp zenginleştirdiği bir dünya yaratma hali olarak tanımlanabilir (Kahraman, 2002: 1).

Özetle moderniteyi aklın toplumsal olana dönüşümü ve akıl ideasının örgütlü ya da örgütsüz birikimi olarak yorumlamak mümkündür (Çiğdem, 2004: 54).

1.1.3. Ekonomik Alanda Yaşanan Değişimler

Modernite ile birlikte, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş yaşanmıştır. Toplumsal yapılanmadaki bu geçiş, büyük ölçüde, Avrupa’da ekonomik açıdan en güçlü sınıf haline gelen burjuvazinin ticaretten elde ettiği parayı sanayi alanında kullanması suretiyle gerçekleşmiş olan Sanayi Devrimi vasıtasıyla olmuş (Beriş, 2003: 490), Sanayi Devrimi adeta modernitenin maddi tözünü şekillendirmiştir (Kumar, 2004:103).

Sanayi Devrimi ile birlikte, insanın kendi emek gücü üzerinde özgürce tasarruf edebildiği, insanın emek gücünün metalaştığı (Özkiraz, 2003: 51) ve böylelikle de kapitalist iktisadi ilişkilerin geliştiği bir toplum oluşmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi ile gelişen kapitalist üretim tarzı, modern dönemde Fordist üretim ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Fordizmin temel ilkelerini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz: endüstriyel açıdan standardize edilmiş malların kitle üretimi; ulusal birikim açısından kitle üretimi ve kitle tüketimi; regülasyon teorisi bağlamında, liberal ekonomik bir düzen içerisinde ulusal ekonomilerin varlığı ve bir toplumsal yaşam biçimi olarak kitle üretimi, kitle tüketimi, kitle iletişim araçları, kitlesel ulaşım ve kitle siyaseti vb. (Turner, 2006: 451). Bu bağlamda Giddens de “modernliğin ortaya çıkışı her şeyden önce modern ekonomik düzenin, kapitalist ekonomi düzeninin ortaya çıkışıdır” demektedir (Giddens, Pierson, 2001: 85).

Modern dönemde başlangıçta başka herhangi bir pratik gibi, ekonominin de sınırları tanımaması gerektiği öngörülmüş, ancak kapitalist gelişimin bir ihtiyacı olarak ulusal bazda örgütlenmiş bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Özellikle 19. Yüzyılın sonlarında devletler büyük oranda korumacı bir ekonomi politikası uygulamaya başlamışlardır (Wagner, 2005: 159).

Sanayi Devrimiyle birlikte köylüler, köylerini terk edip maden ocaklarında ve fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Maden ocakları ve fabrikaların sayısındaki artış, modernitenin bir özelliğini daha beraberinde getirmiştir: Kentleşme. Modern toplumda, kırdan kente yoğun bir göç sonucu kentler büyümüş, sanayileşmeyle, makineleşmeyle mimari çevrede devasa bir değişimle ve de kentsel politik hareketlerle huzursuz ve karmaşık bir ilişki içerisinde varlığını sürdüren bir toplum (Harvey, 2003: 39) ortaya çıkmıştır.

1.1.4. Toplumsal Alanda Yaşanan Değişimler

Modernlik, geleneksel dönemden sonraki bir döneme tekabül etmektedir. Sosyolojik anlamda gelenek, “bir toplumun kendinden önceki nesillerden devralıp kısmen dönüştürerek sonraki nesillere devrettiği inanç, kurum ve seremonileri de içeren her türlü toplumsal pratik” olarak tanımlanabilir (Demir, Acar, 1997: 115). Geleneksel-modern ikileminde “geleneksellik”, modern olmayan her şeyi içeren bir kategori olarak görülmektedir (Köker, 2004: 47).

Gelenek, modernizm ile birlikte çoğunlukla negatiflik bildiren bir kavram olarak kullanılmıştır. Burada, modernitenin kendisinden önceki döneme muhalif olarak gelişmiş olmasının öneminden çok, modernitenin rasyonaliteden kaynaklanan “ilerleme” mitinin etkisi söz konusudur. İnsan, Kant’ın ifadesiyle, “ergin olmamama” durumundan kurtulmuştur. Geçmişte artık bizim için hayat dersleri yok, geçmişin otoritesi gözden düşürülmüştür. Sadece insanlığın tarihsel seyrini betimlemekte kullanılır, bu yüzden de sürekli olarak “şimdi”yle ilintilendirilerek kullanılır (Martinelli, 2005:7).

Modern toplumdan yola çıkılarak yapılan geleneksel toplum değerlendirmelerinde geleneksel toplumun temel özellikleri olarak şu alanlara vurgu yapılmıştır: Durağan toplumsal yapı; tarıma dayalı ekonomi, düşük okuma yazma oranı; teknolojik düzey geriliği; düşük hayat standardı; fonksiyonel belirliliği olan durumlar mevcut değil; yatay ve dikey hareketsizlik; sosyal hayatta yoğun yüz yüze ilişkiler; kanun ve kurallardan ziyade geleneklerin hâkim olduğu yönetim; inanç ve düşünüş biçimlerinde kaderci zihniyet ve uygulamalar (Coşkun,1994:299’dan aktaran Vefa AKDOĞAN).

Geleneksel toplumların bir diğer özelliği de ailelerin, toplumsal yapının temel birimleri olmalarıdır. Ailenin temel öge olduğu geleneksel toplumlarda, mülkiyetin erkek evlat üzerinden aktarıldığı bir miras sistemine dayalı olan ve

aile içerisinde babanın hâkim olduğu patriarkik bir yapı mevcuttur (Bradley, 1995: 181).

Modernitenin Batı (Avrupa) kökenli bir süreç ve kavram olduğu düşünüldüğünde, geleneksel toplumların, yani modern öncesi toplumların feodal toplumlar oldukları söylenebilir. Feodal toplumlar tarımsal üretim temelinde kuruluydu ve güç toprak sahipliğine bağlı idi. Feodal toplumlarda lordlardan, yaşamları lordlara bağlı olan işçi sınıfından ve bu iki sınıf arasında yaşamları lordlara bağlı olmayan esnaf ve zanaatkârlardan oluşan üçlü bir sınıfsal yapının olduğu söylenebilir (Bradley, 1995: 187).

Modern toplumu geleneksel toplumla karşılaştırarak ele alan önemli incelemelerden bir tanesi, Tönnies'in Gemeinschaft- Gesellschaft yani Cemaat- Cemiyet ayrımına dayalı incelemesidir. Tönnies'e göre *Cemaat*'in özellikleri şunlardır: İnsanlar arası ilişkilerin duygusal bir temele dayanması; bir toprağa sahip olmak ve bir topluma ait olma duygularının güçlü olarak hissedilmesi; geçmişin ve geleneğin merkezi bir rol oynaması ve toplumsal ve coğrafi hareketliliğin sınırlı olması. Buna karşılık *Cemiyet*'in temel özellikleri şunlardır: İnsanlar arası ilişkilerin rasyonel gerekçeler ve hesaplarla kurulması; sosyal statünün doğumla değil sonradan kazanılması; dinamizm, bilimselleşme ve ticarileşmenin yaygın olması (Özker, 2003: 45-46).

Modern toplum-geleneksel toplum karşılaştırmalı analizinde Giddens, modern toplumsal kurumları geleneksel toplum düzenlerinden ayıran süreksizlikler olduğuna vurgu yaparak bu süreksizliklerin yalnızca teknoloji alanında değil bütün alanlarda yaşanan ve daha önceki dönemlerde görülmemiş olan bir değişim hızında; değişimlerin adeta küresel boyutlarda yaşanması nedeniyle değişim alanlarında ve üretimin daha çok cansız üretim kaynaklarına bağlı olması; modern devletin doğası vb. gibi modern kurumların doğasının farklı olmasında yattığını belirtmektedir (Giddens, 2004: 15-16).

Marion j.Levi de modern toplumun özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir: Örgütlerin uzmanlaşması; uzmanlaşmış örgütler arasında karşılıklı bağımlılık; rasyonellik, evrensellik ve fonksiyonel belirliliğin hâkim olduğu ilişki biçimleri; yüksek düzeyde modernleşme eğilimi; yaygın ve uzmanlaşmış bürokratik yapılar; yüksek para kullanma oranı ve yaygın ve gelişmiş pazar; köy-kent karşılıklı bağımlılığı (Özkiraz, 2003: 70).

Modern toplumların ortaya çıkmasında etkin olan bir diğer faktör de sekülerleşmedir. Sekülerleşmeyi ortaya çıkaran süreç, Rönesans ve Reformun açtığı yolda öncelikle küçük bir elit çevrede etkisini gösterirken, özellikle 19. yüzyılla birlikte jeoloji'den sosyoloji'ye kadar pek çok bilim alanındaki gelişmelerin gündelik yaşamda karşılık bulmaya başlamasıyla, seküler zihniyet yavaş yavaş bütün toplum kurumlarına doğru yayılmaya başlar. Toplumsal kurumların farklılaşmasıyla bu yapısal oluşumda dinin artık otorite özelliğini yitirdiği; dinin değiştiren konumunda değil, diğer kurumlardan kaynaklanan değişimin “alıcısı” konumunda olduğu; dini yapının rekabete dayalı çoğul bir nitelik arz ettiği yönünde üçlü bir açılımla karşı karşıyayız. Dinin gerilemesi ile toplumun tamamına egemen olan ve kabul gören sembol, doktrin ve kurumların prestij ve tesir sahalarının gerilediği ve belki de bir kısmının veya çoğunun yok olduğu anlaşılır.

Avrupa'nın Ortaçağ'da tecrübe ettiği evrilme sürecine göz attığımızda, geçmişini 13. yüzyıla kadar geri götürebileceğimiz ve yukarıda ifade ettiğimiz dinin tesir sahasının ve otoritesinin farklı kurumlara aktarılmasının bir ifadesi olarak başta şehirleşme, endüstrileşme ve sonrasında ortaya çıkmaya başlayan bilimsel gelişmeler ile parlamenter demokrasi genel bir tanımlamayla sekülerleşmeyi karşımıza çıkarmaktadır. Şehirleşmede ifadesini bulan cemaat yaşamından toplumsal yasama evrilme olgusunun, aynı zamanda, kutsalın belirleyici olduğu bir toplumsal yapıdan rasyonel düşüncenin egemen olduğu bir başka yapıya yönelim olduğunu söyleyebiliriz. Kurumsal farklılaşmanın bir sonucu olarak, toplumdaki otoritesi erozyona

uğrayan din, birey üzerindeki etkisini zamanla yitirmiş ve bu etki görecelileşmeye başlamıştır (Özay, 2006: 114-120).

1.1.5. Siyasal Alanda Yaşanan Değişimler

Modern dönemi geleneksel dönemden ayıran gelişmelerin yaşandığı bir diğer alan da siyasal alandır. Siyasetin modern dönemdeki temel karakteristiklerinden bahsetmeden önce siyaset kavramının kısa bir tanımının yapılması uygun olacaktır. Genel hatlarıyla “maddi ve manevi değerlerin otoriteye dayalı olarak dağıtılması süreci” (Dursun, 2002: 30) olarak özetleyebileceğimiz siyaseti kapsamlı olarak analiz etmek oldukça güçtür. Bu güçlüğü altında yatan etken de siyasetin doğası itibarıyla karmaşık bir yapıya sahip olması ve siyasetin “yükü” bir kavram olmasıdır (Heywood, 2006:2). Başka bir ifadeyle insanlar siyasete, gerek kendi doğası nedeniyle, gerekse kendi bireysel ve toplumsal arka planlarına bağlı olarak farklı çağrışımlar yüklerler.

Burada, siyaset ve siyasal arasındaki ayrıma değinmek yararlı olacaktır. “Siyasal”ı toplumsal formasyona dair sonsuz sayıdaki ihtimallerin ontolojisi, “siyaset”i de bu olasılıkların gerçekleştirilmesi (realizasyonu, gerçeğe dönüştürülmesi) olarak kavramlaştırılabiliriz (Kahraman, 2004: 56). Mouffe’nin sözleriyle ifade edecek olursak, siyaset ontik (varlıksal), siyasal ise ontolojik düzeye tekabül eder (Mouffe, 2010: 16).

İnsanı bir *zoon politikon* yani siyasal hayvan olarak gören Aristo, M.Ö. 350’de yazdığı *Politika* adlı eserinde, “*polis*” (*şehir devleti*)ne ilişkin anlamına gelen *politikos* kelimesinden türeyen siyasal kavramlar kullanmıştır. Aristo’ya göre siyasetin amacı, poliste yer alan toplumsal düzenin ve topluluğun iyiliğidir (Turner, 2006: 445).

Genel hatlarıyla tanımlamaya çalıştığımız siyaset geleneksel dönemde, otoritenin dünyevi bir nitelikten çok, aşkın bir varlığa dayandırıldığı, merkezi olmaktan çok federe bir siyasal yapılanmanın olduğu ve hukuk alanında da birden fazla hukuk sisteminin olduğu bir yapılanma üzerine kuruludur (Yılmaz, 1995: 134).

Claus Offe, “eski paradigma” olarak adlandırdığı modern siyaset yapılanmasının İkinci Dünya Savaşı sonrası bir yapısal uzlaşmanın 3 temel unsura dayandığını belirtir. Bu unsurlardan ilki yatırım kararlarının serbest piyasalarda karlılık kriterlerine göre iş yapan yöneticilerin ve mülk sahiplerinin alanı olarak ihdas edilmiş olmasıdır. Unsurlardan ikincisi, kapitalizmin refah dağılımı ve sosyal güvenlik aracı olarak organize işgücü ile tamamlanmış olmasıdır. Bu birliktelik, büyüme konusundaki hâkim inançla mümkün olmaktadır. Son unsur ise, parti rekabeti aracılığıyla işleyen temsili bir demokrasidir. Sermaye, emek, devlet ve sivil toplumun her biri için ayrı ayrı alanlar öngören bu düzenlemeler, çıkarlar ve temalar, aktörler ve çatışmanın çözümünün kurumsal araçları hakkında toplum çapında bir uzlaşmanın tesis edilmesiyle sonuçlanmıştır (Offe, 1999: 7-8).

Modern siyasal proje özetle temel insan hakları, ortak iyi ve evrensel olan değerler belirlemek ve demokratik haklar müzakere ve konsensüsü müdafaa edecek kurumlar sağlama gayeleri de içermektedir. Modern dönemde siyaset, bireyselleşme kavramına bağlı olarak çoğulculuk, katılımcılık ve otoritenin rasyonelleşmesi gibi öğeleri içermektedir (Köker, 2004: 47).

Modern siyasal projenin gayeleri bağlamında siyasal alanda yaşanan en önemli değişme, siyasal iktidarın kaynağı noktasında yaşanan zihinsel değişimdir. Siyasal meşruiyet en basit tanımıyla, siyasal otoriteyi kullanan kişilerin bu otoriteyi kullanmalarının haklılığını ve otoriteye tabi olan insanların bu otoriteye neden uymaları gerektiğini açıklayan bir kavramdır. Siyasal iktidarın toplumsal düzenlemeleri “neden”, “ne adına”, “hangi amaçla”,

“ne/kim için”, “hangi yasaya göre” yaptığıının bilinmesi ve bireylerin ve toplumun üzerinde onların hayatını düzenleyen ve uymayanları cezalandıran bu gücü kullanma hakkını ve yetkisini nereden aldığını topluma izah edebiliyor olması, meşruiyetin temel özelliğidir. Meşruiyet, insanların bir siyasal güce neden itaat edeceği sorusunun cevabıdır (Çetin, 2003a: 47).

Meşruiyet kavramı, Max Weber tarafından, güç ilişkilerinin sistematik olarak incelenmesinde temel kavramlardan biri olarak ele alınmıştır. Weber ideal otorite tiplerini meşruiyet kaynakları doğrultusunda, başka bir ifadeyle meşruiyetlerini dayandırdıkları zemini dikkate alarak üçe ayırmaktadır: geleneksel otorite, karizmatik otorite ve yasal-rasyonel otorite. Geleneksel otoritede meşruiyet, var olan durumun kutsal olduğu ve devam etmeyi hak ettiği varsayımına dayalı olarak geçmişten gelen ve kutsal sayılan emirlere dayandırılmaktadır ve iktidar sahipleri de bir önceki iktidar sahibinin soyundan gelen insanlardır. Karizmatik otoritede meşruiyetin kaynağı, güç kullanan kişinin, aşkın güçlerin “Allah’ın bir lütfu” olarak ihsan edilmesi sonucu ortaya çıkan karizmasıdır. Dinsel ve mistik bir boyutu olan karizmatik otoritede toplumun liderin benliğiyle bütünleşmesi söz konusudur. Yasal rasyonel otoritede ise kurallara itaat edilme sebebi ne gelenekler, ne duygusal sebepler, ne bilinçsizlik ne de liderin karizmasıdır. Kurallara, uyulması gerektiği düşünüldüğü için itaat edilir. Otorite, var olması gerektiği düşünüldüğü için vardır. Liderler hukuki süreçler işletilerek bu yetkiyi alırlar.

Bir otoritenin meşru olabilmesi modern dönemde üç kriterle bağlıdır: bunlardan birincisi, yerleşik kurallar içerisinde kurulmuş ve uygulanıyor olmasıdır (yasallık). İkincisi, bu kuralların, otoritenin haklı kaynağı ve yönetimin uygun amaç ve standartlarına yönelik toplumsal olarak kabul edilmiş olan inançlar doğrultusunda doğru olması ve savunulabilir olması gerekir (normatif haklılık). Son kriter ise, otorite makamlarının, otoriteye tabi olanların açık rızası veya tasdik edilmek ve diğer meşru otoritelerce tanınmak suretiyle teyit edilmesi gerekliliğidir (Beetham, 2006: 110). Modern dönemde meşrulaştırmanın bir diğer düzlemi de nesnelliktir. Bilimsel nesnellik otoriteye

geniş bir hareket alanı sunar. Diğer bir ifadeyle modernlik bilgi ile iktidar arasında açık ve gizli olabilen bir ilişki doğurmuştur (Kahraman, 2002: 19).

Meşruiyet ve iktidara ilişkin bu tartışmalar, önce İngiltere ve Amerika, ardından da Fransa'da demokrasinin ortaya çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Demokrasi, modern dönemde kurgulanan bir yönetim tarzı olmayıp, Antik Yunan'dan beri siyaset felsefesinde var olan bir yönetim tarzıdır. Modern dönemde demokrasiye ilişkin yenilik, demokrasinin yönetimler arasında bir yönetim biçimi olmayı bırakıp, devletin tek rasyonel biçimi haline dönüşmesidir.

Demokrasinin tek rasyonel yönetim biçimi olarak kabul edildiği modern dönemde siyaset, belirli sınırlar içerisinde cereyan ediyordu ve bu sınırları tayin eden üç temel unsur vardı. İlk olarak, modern dönemde siyasal örgütlenme kendilerini gelecekle ilişkilendiren, sınıf çıkarına dayalı hareketler ve bunlara duyulan tepkiler etrafında gerçekleşmiştir. Bu dönemde siyaset büyük ölçüde iki kutuplu bir sınıfsal toplumsal yapı üzerine inşa edilmiş olup; partiler, meclis ve sendikalar üzerinden işliyordu (Küçük, 2000b: 60). Bu işleyiş, evrensel siyasalara dayalı, bütünleştirici, birleştirici, belirli bir merkezden hareket eden ve sorunlara global çözümler bulmaya çalışan siyasal söylemleri gerektiriyordu (Keyman, 2000: 47).

İkinci sınır mekânla ilgili sınırdır. Modern dönemde siyaset devlet iktidarına odaklı ulusal sınırlar içerisinde gerçekleştiriliyordu. Üçüncü belirleyici ise ideolojilerdi. Siyaset, dünyayı değerlendirmek üzere felsefeden özgürlük, eşitlik, akıl gibi kavramları kullanan ve var olan düzeni dönüştürmek gayesini taşıyan ideolojiler etrafında gerçekleştiriliyordu (Mulgan, 1995: 22). Öz olarak modern dönemde siyaset sınıf, ulus-devlet ve ideoloji temelinde şekillenmekteydi.

Kapitalizmin gelişmesi iki büyük sınıfın gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu sınıflardan birincisi, sermayeye veya üretim araçlarına sahip

olan veya bunları kontrol eden burjuva sınıfı ve sermayesi olmayan, hayatta kalmaları için emeklerini satmak zorunda bırakılan işçi sınıfıdır. Bu, sanayi kapitalizminin sadece iki sınıftan müteşekkil bir yapı olduğu anlamına gelmez. Üretim ve pazara ilişkin olarak birçok diğer gruplar söz konusudur. Ancak, modern dönemde gerek sanayi üretimindeki önemlerinden kaynaklı güçleri, gerekse örgütlenme yetenekleri neticesinde, siyasetin temel aktörleri kapitalist sınıf ve işçi sınıfı olmuştur.

Modern dönemde siyasetin ikinci önemli unsuru ulus devletlerdir. Habermas'ın da ifade ettiği gibi, modern dünyanın şekillenmesinde en büyük katkıya sahip olan kurum devlettir. Avrupa'da, 1648 Westphalia Antlaşmasının ardından uluslar arası düzenin siyasal birimi olan ulus-devletlerin felsefi altyapısını, bir millet duygusunun ancak devlet şuurunda birleşmesiyle bir anlam kazanabileceğini ve sadece devletle oluşabileceğini söyleyen Hegel oluşturmuştur (Habermas, 2008: 9).

Christopher Pierson modern devletin temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: şiddet araçlarının kontrolünde monopol durumunda olma, belirli bir sınıra sahip olma, egemenlik, anayasallık, kişisel olmayan güç, kamu bürokrasisi, otorite/meşruiyet, yurttaşlık ve vergilendirme (Pierson, 2004: 6). Bu tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere devlet, düzeni kurmakla yükümlü otorite olarak temel kararları vermekte ve yine devlet kendisini aştığı düşünülen iradenin yerine koymaktadır (Kahraman, 2002: 5).

Modern devletin bir diğer özelliği Anayasallıktır. Anayasallık, devletin bireysel özgürlükleri ve temel hakları tanıyıp güvence altına alması, siyasal yönetimi bireylerin hak ve özgürlükleri aleyhine hukuki ve kurumsal mekanizmalarla sınırlandırmasıdır (Beriş, 2003: 494).

Modern devletler, tebaası ile olan ilişkisini vatandaşlık temelinde belirlemektedir. Tüm toplumsal kimlikleri vatandaşlık potasında eritmiş, cinsiyet, etnisite ve ırk gibi alt kimliklerin kamusal alana yansımaları

sınırlandırmıştır. Başta Fransa olmak üzere, modern devletlerin pek çoğu, uyrukların tarihsel/kültürel kimliklerinin, devletin kökenindeki baskın toplumsal grupların çıkarlarına en uygun olan kimlik lehine bastırılması, inkâr edilmesi, tanınmaması üzerine kurulmuştur (Castells, 2006: 421). Modern devletler bunu, tüm vatandaşlarına eşit şekilde muamele edebilmenin gereği olarak görmüştür. Bu bağlamda türdeş bir bütün oluşturdukları düşünülen vatandaşlara “farklılık” değil, “aynılık” esasında yaklaşılr. Diğer bir ifadeyle, modern devletler, bireysel özgürlüğe sınırlamalar getirmek suretiyle, kimlik ve farklılık bağlamında dışlayıcı bir iktidar anlayışı sergilemişlerdir. Devlet tarafından belirlenmiş resmi bir kimlik tasarımı esas alınıp “bu kimlikten farklılaşmış olanlar ya kimlikler üzerinde dönüştürücü bir iktidar aracılığıyla kültürel asimilasyon sonucu kamusallaştırılmış, ya da dönüştürülemediği için kamusal alandan dışlanmıştı” (Karadağ, 2006: 2).

Modern dönemde siyasetin üçüncü ana bileşeni ideolojilerdir. İdeoloji kavramı, modern dönemde yaşanan siyasal akım ve düşüncelerin tanımlanmasında başat rol oynayan kavramlardan bir tanesidir. İdeolojilerin modern dönemde bu kadar önemli olmalarının nedeni, bir taraftan Aydınlanma düşüncesinin bir sonucu olan insan düşüncesi ve rasyonelliği tartışırken, diğer yandan insanların bu düşüncelerine olan inançlarını yansıtmasıdır (Ateş, 2004: 84). Yani, insanlığın gelenekselden devraldığı “inanma” olgusu ile modernliğin keşfettiği rasyonalitenin birleştirilmesi suretiyle, benlik bütünlüğünün ve devamlılığının sağlanmasına katkı sağlamalarıdır.

Hızlı bir değişimin yaşandığı modern dönemle birlikte ortaya çıkan ideolojiler, modern dönemde siyasetin hem teorik hem de pratik alanda ana belirleyicisi olmuşlardır. İdeolojiler, dünyayı anlama ve kavrama yöntemi, dünyayı çözümüleme yöntemi ve dünyayı değiştirme misyonunda bir araç olarak kullanılmaları dolayısıyla modern dönemde işlevsel olmuşlardır. Özellikle dünyayı dönüştürme misyonuna sahip olmaları, ideolojileri toplumsal, bilimsel analizlerden farklılaştıran yanısıdır (Çetin, 2007: 3).

Her ideolojinin insan doğası, tarih süreci ve sosyo-politik yapı üzerine söyleyecekleri vardır. Diğer bir ifadeyle, her ideolojinin bir insan doğası anlayışı, tarihi anlama ve açıklama biçimi vardır. Ayrıca her ideoloji “daha iyi” bir sosyo-politik yapıyı önerir, hedefler veya vaat eder. Bu bağlamdan yola çıkarak ideolojiyi şu şekilde tanımlamak mümkündür: ideoloji, tahayyüle dayalı, birbirleriyle bağlantılı değer ve inançlardan müteşekkil bütünleşik bir dünya görüşüdür (Malka, Lelkes, 2010: 158).

İdeoloji, bir inançlar, normlar, değerler bütünüdür ve aynı zamanda “olması gereken”, “ideal” sosyo-politik modeli içerir (Örs, 2009: 2). Bu yönüyle ideolojiler spontane olmayıp; insan zihninin üretmiş olduğu bir düşünceler zinciridirler. Bu anlamda iradidir; bireyi ve toplumu belirli bir amaca doğru harekete geçirme misyonuna sahiptir.

Yukarıda ana hatlarını ifade etmeye çalıştığımız modern dönemde siyaseti, Mulgan’ın değerlendirmesiyle şu şekilde özetlemek mümkündür:

Modern politika kendilerini gelecekle ilişkili gören, sınıf çıkarlarına dayalı hareketler ve onlara duyulan tepki etrafında örgütlendi. İkinci olarak, politika tanımlanmış egemenlik sınırları ve kuralları içinde devlet iktidarının kontrolünde odaklanan ulusal bir arenada örgütlendi. Üçüncüsü ve belki de en belirleyicisi, modern politika, dünyayı değerlendirmek için bir şablon oluşturarak ve felsefeden günlük politik çatışma arenasına evrensel değerler –özgürlük, eşitlik, akıl ve yaşam gibi kavramlar- taşıyarak “meli”yi, “dir”in karşısına koyan evrensel dönüştürücü ideolojiler tarafından nitelenmektedir. Demokrasi, bunlar içerisinde en çok değer verilen şeydir; halkın demokratik iktidarının Tanrı iradesi yerine konduğu, insanların kendi yaratıcıları haline geldiği Hristiyan teolojisinin dünyevi bir çeşitlemesidir (Mulgan, 1995: 23).

1.2. MODERNİTENİN BİR SONRASI: POSTMODERNİTE

Postmodernite, post önekinin kullanılmasından da anlaşılacağı üzere kronolojik olarak modern dönemden sonraki bir döneme işaret eder. Postmoderniteyi, tarihsel olarak niteleyebileceğimiz bu boyutunun yanı sıra, mimari ve sanatta değişen stiller gibi gelişmeleri kapsayan estetik boyut ve radikal epistemolojik bağlamda bilginin ahlak ve felsefi tesisini kaplayan sorgulama boyutu olarak ele almak, postmodern kuram üzerinde yaşanan karmaşıklığı bir nebze de olsa azaltmaktadır (Adak, 2010: 377). Modern sonrası dönemi tanımlamak için postmodern terimi dışında sanayi sonrası, geç kapitalizm, geç-modernite, ağ toplumu, enformasyon toplumu vb. kavramlardan yola çıkılarak yapılan analizler de vardır. Bu kavramlar farklı konulara vurgu yapsalar bile hepsinin ortak noktası anlattıkları dönemin modern dönem sonrası bir dönem olduğudur. Tartışılan nokta ise, postmodernitenin modernden tam bir kopuş mu, modernitenin dönüşümümü mü, yoksa modernitenin radikal hali mi olduğudur.

1.2.1. Kavram

Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sosyal bilimciler tarafından en sık kullanılan kavramlardan biri olmasına karşın, postmodernitenin kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu zorluğun en önemli nedeni postmodernite kuramcılarının postmodernitenin muhtevası üzerinde anlaşıyor olmalarının yanı sıra, postmodernitenin özü itibarıyla kendi öncülleri olan bir kuramsallaştırmadan çok, modern dönemin analizi ve eleştirisine dayanan çalışmalardan müteşekkil olmasıdır. Mesela felsefe açısından ele aldığımızda postmodernizm, Derrida'nın Batılı varoluş metafiziğine yaptığı eleştirilerden tutun, Foucault'nun söylev, bilgi ve iktidarın karmaşasına ilişkin görüşlerine, Lyotard'ın meşruiyet ve özgürlük meta anlatılarının geçerliğini sorgulamasına kadar varan birbirinden farklılıkları benzerliklerinden daha çok olan yaklaşımları içerisinde barındıran bir terimdir

(Hutcheon, 2001: 24). Dolayısıyla tek bir postmodernite/postmodernizmden bahsetmek yerine, postmoderniteye farklı yaklaşımlardan bahsetmek daha doğru olacaktır.

Postmoderniteye yaklaşımları iki temel gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta yer alan yaklaşımlar, postmoderniteyi moderniteye karşı geliştirilmiş bir eleştiri olarak kabul ederken ikinci grupta yer alanlar postmodernitenin moderniteden türediğini ve modernitenin bir özel durumu olduğunu iddia ederler (Kahraman, 2002: 9). Postmodernitenin modernitenin bir devamı olduğunu düşünenler postmoderniteyi bir dönüşüm, bir kırılma olarak algılarken, aynı zamanda modernitenin dışında bir tavır ve söylem geliştirmek suretiyle modern birikime karşı bir tavır da yüklendiğini vurgularlar (Kahraman, 2002: 11).

Benzer bir yaklaşımla Krishan Kumar postmoderniteden bahsedenleri iki gruba ayırarak bir grubun yeni bir medeniyetin, modernliğin ötesine giden bir medeniyetin varlığına emin olduklarını, diğer grubunsa postmoderniteyi, modern sanayinin işlerlik ilkesinin başatlığına bağlı bir post modern durum olarak tanımladıklarını belirtir (Kumar, 2004: 165).

Fuat Keyman postmoderniteye karşı beş temel yaklaşımın olduğunu belirtirken, aslında postmodern kuramın da kısa bir özetini sunmaktadır. Keyman'ın bahsettiği yaklaşımlar özetle şunlardır: 1. geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak postmodernizm: Jameson: postmodernizm geç kapitalist toplumun kültürel mantığını niteler ve bu toplum içindeki bireysel ilişkilerin ve sanatsal etkinliklerin işleyiş tarzını belirler. 2. sanayi sonrası toplumun kültürel boyutu olarak postmodernizm: Daniel Bell. Postmodernizm, üretim ilişkilerinden tüketim ilişkilerine, üretim tarzından bilişim tarzına, emekten bilgiye ve bilimsellikten simülasyona geçişle ortaya çıkan yeni bir durumu adlandırır. 3. özgün bir sanatsal tarz olarak postmodernizm: bu yeni anlayış modernist tarzdan estetik bir kopuşu simgeler, sanatın belli bir gerçekliği temsil etmesi zorunluluğunu reddeder, sanatsal ürünü kendi içinde özgün,

farklı biçimlerde yorumlanmaya açık, ironik, alışagelmışin dışında estetik bir nesne olarak görür. 4. modernitenin “içsel eleştirisi” olarak postmodernite: yapısalcılık sonrası akıma mensup olanlar Batı felsefesinin (özellikle Aydınlanmanın) bir ürünü olarak ussal, özne temelli ve bilimin toplumsal eylemliklerden bağımsızlığı, nesnelliği ve evrenselliği varsayımlarına dayalı bir tutumu niteler.

Modernist sorunsal modern birey kavramını ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir ve diğer toplumsal kimliklerin tanımlanmasında nirengi noktası olarak kullanır. Sonuç, farklı kimliklerin bu modern birey kavramına indirgenmesi ve toplumsal eylemliklerin kendi özgünlükleri ve tarihsellikleri içinde değil, bu indirgeyici, birleştirici ve bütünselleştirici bir süreç içinde ele alınmasıdır. 5. bir “kimlik felsefesi” olarak postmodernizm: 1960lı yıllardan başlayarak Batı sanayi toplumunda oluşan “yeni değerler” ve “yeni toplumsal hareketler” yeni bir siyaset ve siyasal eylemlilik anlayışına yol açtı. Bu değerler ve hareketler ışığında siyaset, refah devletinin ve Fordist/Keynezyen ekonominin sağlayabileceği siyasaların ötesinde, bireysel yaşamın kendisiyle ilgili ve yaşamın değişik biçimlerini dayalı olarak tanımlamaya başlar. (Keyman, 2000: 44-7).

Postmoderniteyi tanımlamak her ne kadar yukarıda değindiğimiz nedenlerden dolayı zor olsa da, postmodern kuramcılar ve postmodernite üzerine çalışan akademisyenler postmoderniteyi tanımlamaya çalışmışlardır. Bu tanımlama çalışmalarından bazılarını bakacak olursak: Krishan Kumar, postmodernizme ilişkin bir tanım yapmanın kaçınılmaz olarak modernist olacağını belirttiikten sonra, “postmodernizmin birincil ya da hiç değilse başlangıçtaki anlamının, onun modernlik ya da modernizm olmadığı”dır der (Kumar, 2004: 87).

Mike Featherstone da postmodern teriminin modern sonrasını, modernden bir kırılmayı ya da kopmayı gösterdiğini belirtir (Featherstone, 2005: 21). Postmodernite üzerine aydınlatıcı çalışmaları olan Douglas Kellner

de postmodern dönemin, Aydınlanma optimizimine, akla olan güvene, kültürler üstü değerler ve insan doğasına yapılan vurgunun reddinin yanı sıra modern bilimin mekanist ve pozitivist yaklaşımından uzaklaşan bir hareketi ifade ettiğini belirtir (Best, Kellner, 1998: 284). Postmodernizmi felsefi bir akım olarak ele alan Stuart Sim postmodernizmi tanımlamanın en iyi yollarından birinin, onu bir şüphecilik olarak tanımlamak olduğunu belirtir. Şüphecilik, nihai hakikat olarak kabul edilen şeyi belirleyecek kriterlere sahip olduğunu iddia eden diğer felsefi teorileri yıkmaya girişen, temelde olumsuz bir felsefe biçimidir (Sim, 2006:3).

Rosenau postmoderniteyi olumlamanın ya da postmoderniteye şüpheci bir gözle bakmanın biraz da insanın postmodernizmi hangi yazar ve geleneklere bağlı olarak gördüğüyle alakalı olduğunu belirtir (Rosenau, 2004: 35). Postmodernizmi moderniteden kesin bir kopuş gibi algılamak çok da sağlıklı bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Çünkü böyle bir yaklaşım tarihe bir bütünlük atfetmek ve tarih içerisindeki yerimizi bir dereceye kadar kendimizin belirleyebileceği anlamına gelir ki (Küçük, 2000a: 23) bu da modernist bir yaklaşıma tekabül eder. “Tarih üzerinde yazılı olanların silinip başka şeylerin yazıldığı bir parşömendir ve kültür, geçmiş zamana, şimdiki zamana ve gelecek zamana açıktır” (Ihab Hassan’dan nakleden Kumar, 2004: 171). Belki de postmodernlik, modernitenin başarıya ulaştıkça tükenmesidir. Çünkü “aydınlığa çağrı, dünya karanlık ve cehalete, yalnızlık ve tutsaklığa boğulmuşken etkiliydi” (Touraine, 2007: 109).

Postmodernite, çalışmada bütünlüğün korunması amacıyla modernitede olduğu gibi, düşünsel, ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmeler temelinde ele alınmıştır.

1.2.2. Düşünsel Alanda Yaşanan Değişimler

Postmodernite, Aydınlanmayla başlayan ve modern olan, geleceği önceden belirli olarak saptayacağını varsayan bir düşüncenin eleştirisinden ortaya çıkmıştır (Akay, 2002: 96). Modern teori, postmodern dönemde, bilginin dayandırılabilceği sarsılmaz bir temel arayışından başlayarak, akla dayalı evrenselleştirici ve totalleştirici iddialarından, tartışmasız ve kesin hakikati sağlama savından ve araçsal rasyonaliteye indirgenmiş rasyonalite tutkusundan ötürü eleştirilir (Ketenci, 2007: 63).

19. yüzyılın sonlarında Tanrı' nın öldüğünü ve hakikatin, ahlakın ve bilginin salt yanılsama olduğunu iddia eden Nietzsche ile birlikte eleştiri, bizzat Aydınlanma'nın zor elde edilmiş kazanımlarına yöneltiliyordu. Marx da, Aydınlanma politikasının insan özgürlüğü meselesinde gerçek ilerlemeyi kaybetme pahasına ilerleme idealleri üzerine yoğunlaştığını ve bu idealizmin bir hata olmaktan çok, yönetici sınıfın ideallerinin karmaşık bir yansıması olduğunu öne sürerek, Aydınlanma'nın görkemli yapısını yıkmaktaydı (Grant, 2006: 18). Sadece Nietzsche değil, Heidegger, Simmel, Weber ve Adorno'nun çalışmalarındaki temel argümanlardan birisi, modern akla ve onun yol açtığı sonuçlara itiraz etmektir (Smart, 2000: 318).

Modernliğin temel özelliklerinden birisi olan rasyonalizasyon, dünyayı belki daha düzenli ve daha güvenilir kılmıştır ancak dünyayı daha anlamlı hale getirememiştir (Turner, 1995: 7). Rasyonelliğin artmasıyla birlikte adalet, eşitlik, özgürlük ve mutluluk bakımında ilerleme kaydedileceği iddiası gerçekleşmemiştir (Smart, 2000: 319). Rasyonaliteye karşı ciddi itirazlardan bir tanesi de Paul Feyerabend tarafından yapılan itirazdır. Feyerabend'e göre rasyonalite, diğer geleneklerin kendisine uyum sağlamak zorunda olmadığı bir gelenekten ibarettir. Üstelik gelenek sadece bir gelenek olmaktan ibaretken, rasyonalite Tanrının sözlerinin gücüne olan inancın laik şeklidir (Yılmaz, 1995:113).

Rasyonaliteye karşı geliştirilen ve postmodern düşüncenin ana damarlarından birisi de “bilgi” üzerine yapılan tartışmalardır. Modernizm/postmodernizm tartışmalarının ana damarını oluşturan bir diğer husus da “bilgi”ye yaklaşımdır. Lyotard, postmodernite yazınında en etkili kitaplardan biri olan *Postmodern Durum* adlı yapıtında toplumlar için post endüstriyel, kültürler için postmodern olarak adlandırdığı çağa girdikçe bilginin konumunun değiştiği düşüncesini öne sürer (Lyotard, 2000: 16). Lyotard’a göre, bilimsel bilgi diğer bilgi türlerine üstünlük sağlamış, bir yandan temel üretim gücü haline gelirken diğer yandan da kamusal güçlerin sivil toplum ve şirketlerle olan ilişkilerini gözden geçirmeye zorlamıştır (Lyotard, 2000: 22-3).

Modernizme karşı yapılan postmodernist eleştirileri özetleyecek olursak, bu eleştiriler, modernitenin merkezinde akıl olan sekiz iddiası üzerinde yoğunlaşmaktadır: (1) istikrarlı ve birleşik bir benlik vardır (2) akıl bilgi için objektif, güvenilir ve evrensel bir temel sağlar (3) aklın doğru kullanımından elde edilecek bilgi “doğru” bilgi olacaktır; (4) aklın, bireyin varlığından bağımsız aşkın ve evrensel özellikleri vardır (5) aklın doğru kullanımı otoriteyi ve özgürlüğü garanti edecektir (6) akıl, doğru bilgiyi iktidardan etkin bir biçimde ayırt edecektir; (7) bilim bütün doğru bilgiler için bir paradigmadır; (8) dil, gerçekliği temsilinde şeffaftır (Gabardi, 2001: 7).

Akla karşı yapılan bu eleştiriler sonrasında postmodernizm, tekdüze bir üslup dayatmak -yerine beğeni çeşitliliğini ve üslup çokluğunu benimser (Kumar, 2004: 132). Postmodernizm, içeriğe karşı tarzın ve görünüşün önemini vurgular (Watson, 2006: 50).

Rasyonaliteye ilişkin bu eleştirilerinde postmodernite postyapısalcılık, romantizm, fenomenoloji, nihilizm, popülizm, varoluşçuluk, yorumbilgisi, Batı Marksizmi, Eleştirel teori ve anarşizm gibi birbirleriyle çatışma içerisinde de olabilen farklı eğilimlerden etkilenmiştir (Rosenau, 2004: 32). Postmodernite kuramlarının arka planındaki yaklaşımlardan bir tanesi olan post yapısalcı

yaklaşımın en güçlü ifadelerinden bir tanesi Jacques Derrida'nın "yapıbozumu" yaklaşımıdır. Yapıbozumu, yapısalcılığın sistem kurucu yönünü hedef almış ve tüm fenomenlerin sistemlerin işleyişlerine indirgendiği fikrine, çevremiz üzerinde tam kontrole sahip olabileceğimiz imasına karşı çıkmıştır. Derrida'nın göstermeye çalıştığı şey, dilin, aslında genel olarak sistemlerin istikrarsızlığıydı (Sim, 2006: 5).

Michel Foucault, yapısalcı düşüncenin sistem kurma ve farkı dışarıda tutma eğilimlerine karşı çıkan bir diğer düşünürdür. Foucault'a göre Rönesans sonrası kültür kendi davranış normlarını kurarak farkın marjinalleştirilmesini, hatta sapkınlaştırılmasını üstlenir (Sim, 2006: 6). Postyapısalcı konumdaki düşünürlerin eserlerindeki ortak temalar şunlardır: "temsilin krizi ve bununla ilgili olarak anlamın istikrarsızlığı; bilginin güvenli dayanaklardan mahrum olması; dilin, söylemlerin ve metinlerin merkezi bir yer tutması; rasyonel özerk özneye ilişkin Aydınlanmacı varsayımın uygunsuzluğu (Smart, 2000: 322).

1.2.3. Ekonomik Alanda Yaşanan Değişimler

Postmodern dönemin ortaya çıkmasında ekonomik alanda yaşanan dönüşümler temel etkenler arasındadır. Kapitalizmde yaşanan yapısal dönüşüm, modern sonrası dönemin özellikleri üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu dönemin "geç kapitalizm", "sanayi sonrası", "post-kapitalist", "post-fordist" gibi sıfatlarla da nitelendirilmiş olması, ekonomideki değişimin dönem üzerindeki etkisini göstermesi açısından çarpıcıdır.

Postmodern dönemi kapitalizmin gelişmesiyle ilişkilendiren görüşler oldukça güçlü argümanlara sahiptir. Scott Lash ve John Urry tarafından geliştirilmiş olan "örgütsüz kapitalizm" yaklaşımı bu görüşlerden bir tanesidir. Bu yaklaşıma göre, yaklaşık olarak 20.yüzyılın ilk yarısına tekabül eden dönemde kapitalizm, ulusal ekonomilerde toplumsal ve siyasal kurumların

hâkimiyetinin arttığı, sermayenin artarak yoğunlaştığı, ortalama işyeri büyüklüklerinin arttığı, sanayi, bankalar ve devletin ortak çalıştığı, sanayide çalışan işçi sayısının hızla arttığı örgütlü bir dönem geçirdi.

Bu örgütlü dönemin ardından ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkilerin küreselleşmesi, emek yoğun standartlaştırılmış kitle üretiminin azalması, üretim ve sermayenin mobilizasyon hız ve kolaylığının artması, işverenin değişimi yakalamadaki hızına işçilerin yetişemiyor olması, toplumsal ve siyasal örgütlenmenin sınıf temelinde örgütlenmemesi, kişisel kimliğin ve bireyin ön planda olması ve bu durumun da her türden merkezi yönetimi sıkıntıya uğratması gibi nedenlerle kapitalizm “örgütsüz kapitalizm”e evrilmiştir. “Yukarıdan küreselleşme, aşağıdan ademi merkezileşme ve içeriden de dağılma” süreçleri kapitalist yapıları dönüştürmektedir (Lash, Urry, 1995: 98-100).

Sanayi sonrası toplum yaklaşımı da, postmodern terimini kullanmamakla birlikte, modern sonrası dönemin ekonomik temelli olarak analiz edilmesinde kullanılan yaklaşımlardan bir tanesidir. Sanayi sonrası toplumunun beş temel bileşeni olduğunu vurgulayan Bell bu bileşenleri şu şekilde ifade eder: Mal üretiminden hizmet üretimine doğru bir değişimin yaşandığı ekonomik yapı, çalışma hayatında emekçi sınıftan çok teknik ve profesyonel sınıfın üstünlük sağlaması; sanayi sonrası toplumu daha önceki toplumlardan ayıran en belirleyici özellik olarak yenilik ve siyasal kararların alınmasında kuramsal bilginin merkezi bir rol oynaması; teknolojik gelişmenin kontrol edilmesi ve entelektüel teknolojinin yaratılması (Bell 1973’ten aktaran Aysoy, 2003: 124).

Adlandırmadan da anlaşıldığı üzere Bell, günümüz toplumunu ekonomik yapı bağlamında ele almıştır ve sanayi sonrası toplumun ekonomik yapısının temelinde hizmet üretimi ve bilgi yatmaktadır (Küçük, 2000b: 59). Sanayi sonrası toplum yaklaşımını postmodern yaklaşımdan ayıran temel

unsur, “sanayi-sonrası” kuramlarının ilerlemenin sürekliliğine yaptıkları vurgu ve ilerlemeyi bir olumsuzluk olarak algılamamalarıdır (Aysoy, 2003: 135).

1.2.4. Toplumsal Alanda Yaşanan Dönüşümler

Postmodern dönemde özellikle de ekonomik alanda yaşanan dönüşümler farklı bir toplumsal yapılanmanın oluşması sonucunu doğurmuştur. Günümüz toplumları sadece “postmodern toplum” olarak değil, “sanayi sonrası toplum”, “örgütsüz kapitalizm”, “enformasyon toplumu”, “ağ toplumu”, “geç modern toplum”, “tüketim toplumu”, “yatay toplum” gibi adlarla da adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, postmodern toplumun özelliklerinin bu adlandırmalara da vurgu yapacak belirtilmesi, bu çalışmanın amacı açısından uygun bulunmuştur.

Postmodern teorisyenlerin büyük çoğunluğu, postmodern toplumun bir parçalanma, çoğulculuk ve bireycilik sergilediği noktasında hemfikirdirler (Kumar, 2004:148).

Modern sonrası toplumu “yatay toplum” olarak adlandıran Lawrance Friedman çağdaş toplumda toplumun dört temel özelliği olduğunu belirtir. Bu özelliklerin: “1-geleneksel toplumlara kıyasla aralıksız ve oldukça hızlı olan ve hızı da her geçen gün artan değişimin bizzat algılanması,2- teknolojinin bir küresel kültür yaratması, 3- küresel kültür, şöhret kültürünü yaratır. 4- mahremiyetin hem büyük hem küçük insanlar için büyük sorun olması”dır (Friedman, 2002: 26-7). Günümüz toplumunu “yatay toplum” olarak nitelendirmesinin gerekçesini de modern dünyada birçok nedenden ötürü dikey otorite zayıflamasına, günümüz toplumunda insanların yatay gruplar “üyeleri aynı düzeyde olan gruplar; bir ortaklık duygusuyla birleşen gruplar, birliği mekânsal veya coğrafi olmak zorunda olmayan gruplar, modern iletişim ve ulaşımın mümkün kıldığı gruplar” oluşturma eğiliminde olmaları olarak belirtir (Friedman, 2002, 210).

Yaşadığımız çağı enformasyon çağı ve günümüz toplumunu da “ağ toplumu” olarak tanımlayan Manuel Castells, günümüzde ciddi bir dönüşüm yaşandığını, bu dönüşümün tecrübe ettiğimiz bilgi teknolojilerindeki devrim, küresel süreç ve ağ tipi örgütlenmenin birbiriyle etkileşiminden kaynaklandığını ifade eder. Tecrübe ettiğimiz bu üç durumun da “ağ toplumu” dediği yeni bir toplumsal yapıyı doğurduğunu ifade eder (Castells, 2002: 548). Ağı birbirleriyle bağlantılı düğümler dizisi olarak tanımlayan Castells, ağa dayalı toplumsal yapılanmanın “kapitalist ekonomi için; esneklik ve uyarlanabilirliğe dayalı iş, işçiler ve şirketler için; sonu gelmez bir yıkım ve yeniden yapılanma kültürü için; yeni değerlerin kamunun ruh halinin anında işlenmesine ayarlanmış bir politika için; uzamın yerinden edilmesini, zamanın bertaraf edilmesini amaçlayan bir toplumsal örgütlenme için çok uygun” olduğunu belirtir (Castells, 2006: 623).

Modern sonrası topluma yönelik bir diğer yaklaşım da “risk toplumu” yaklaşımıdır. *Risk Society-Towards a New Modernity* (1992) adlı eserinde Ulrich Beck, iki yeni iddia ortaya atar. Bu iddialardan birincisi, çağdaş toplumların kendisinden önceki toplumlardan “risk taşıma”nın merkezi önemde olması özelliğiyle ayrıldığı yönündedir. Beck’e göre, daha önceki toplumlar da kuşkusuz risk barındırıyorlardı. Ancak bu riskler doğaya bağlı çevresel risklerdi ve sanayileşme ve tıbbi ve teknolojik algıdaki artış insanlara risk üzerinde daha fazla kontrol imkânı veriyordu. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte risk farklı bir yapıyla yeniden canlanmıştır. Bu dönemdeki risk, nükleer istasyonlar ve iklim değişikliği gibi “insan ürünü” risklerdi.

Beck’in ikinci yeni iddiası, risk toplumunda güvenilir bilginin üretiminde ciddi sorunlar yaşanmasıydı. Bu yaklaşım, postmodernizmin “bilgi”ye yaklaşımına benzerlik gösterir ancak, Beck bu durumun modernleşmenin kendi özelliğinden düşünümsellik özelliğinden kaynaklandığını belirtir. Beck’in modernliğin düşünümselliğinden ya da düşünümsel modernlikten kastı şudur: bir değişim yaşanmaktadır ancak bu modern sonrası veya moderne karşı, ya

da moderne rağmen bir değişim değil, modernliğin ikinci devridir. Modernliğin yaratıcı yok ediş gücü, modernliğin başına buyruk bir ilerlemesi bu ikinci devre yol açmıştır (Beck, 1999: 57).

Güvenilir bilginin üretimindeki sıkıntı, modernliğin bir özelliği olan uzmanlaşma ve insanların uzmanlarca sunulan bilgiye, başka bir ifadeyle bilimsel bilgiye değer vermesi özelliklerinden kaynaklanır. Risk toplumunda uzmanların bir konu üzerindeki görüşleri ihtilafli ve muğlâk olmaktadır. Mesela, nükleer enerji konusunda uzmanların bazıları olumlu görüş bildirirken, bazıları olumsuz görüş bildirmektedir (Bruce, Yearly, 2006: 18).

Modern sonrası topluma ilişkin bir diğer özgün yaklaşım Fransız düşünürü Jean Baudrillard'a aittir. "Kitle" ve "toplumsalın sonu", "simulakrlar ve simülasyon" gibi ifadeler temelinde kurduğu toplum teorisinde Baudrillard gerçekliğin anlamını yitirdiği bir toplumdan bahseder. Medya toplumsal yapı üzerinde o kadar etkili olmuştur ki insanlar artık kendi hayatlarının katılımcıları olmaktan uzakta, sadece medyanın kendilerine sunduğu şeyleri gözlemlerler (Bruce, Yearly, 2006: 17). Bu toplumsal yapıda toplumsallık sona ermiş ve toplum denilen yapı, ne sosyal ne siyasal hiçbir şeyin üzerlerinde bir iz bırakmadan akıp gittiği kitlelere dönüşmüştür. Baudrillard kitleler hakkında o kadar olumsuzdur ki kitlenin sosyolojik bir gerçekliği olmadığını, hatta "kitle"nin bir kavram bile olmadığını ifade eder (Baudrillard, 2006: 11-13).

Baudrillard, bu görüşlerini geliştirirken Fransız felsefesinde göstergebilim adı verilen güçlü bir gelenekten oldukça etkilenmiştir. Bu geleneğin temeli, göstergeler ya da simgeleri göndergeler adı verilen nesneler ya da fikirlerle ilişkilendirerek çevremizdeki dünyayı anlamlandırmamızdır. Baudrillard, postmodernizmin başlangıcıyla birlikte göstergelerin yalnızca kendilerini temsil ettikleri **hipergerçeklik** çağına girdiğimizi öne sürer. Göstergeler gerçekliktir ve imgesel olanla gerçek olan birbirine girmiştir (Watson, 2006: 52).

Simülakrlar ve simülasyon kavramlarına tanımlamalarına gelince, Baudrillard simülakr'ı “bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm, simülasyon'u da “bir araç, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi” olarak ifade eder. Simülakrların gerçeğin yerini aldığını ifade eden Baudrillard simüle etmeninse –“mış” gibi yapmaktan farklı olduğunu belirtir. “-mış” gibi yapmak gerçeklik ilkesine zarar vermezken, simülasyon gerçeğe sahte ve gerçeğe düşsel arasındaki farkı yok etmeye çalışır. Mesela, hastaymış gibi yapan birisi gerçekte hasta değildir, bunu ayırmak kolaydır. Ancak, hastalığı simüle eden kişide o hastalığın belirtileri görülür. Dolayısıyla, hastalığı simüle eden kişiye “hastasın”, ya da “hasta değilsin” demek kolay değildir (Baudrillard, 2005: 15-17).

1.2.5. Postmodern Dönemde Siyaset

Postmodern dönemde siyaset, gerek siyasal alanın sınırları, gerek siyasetin amaç ve hedefleri, gerekse de politik aktörlerin varlığı ve bu aktörlerin siyasal katılımı bağlamlarında modern dönemde var olan siyasetten farklılıklar göstermektedir. Temsil sistemi, bireysel özerklik ilkesi, insan davranışlarının özel ve kamusal alanlara ait olarak ayrıştırılması, siyasal çıkar ve toplulukların siyasal sınıflar temelinde örgütlenmesi ve ulusal bazda örgütlenme modern dönemde siyasetin temel ilkeleri olarak belirtilebilir (Gabardi, 2001: 97). Bu ilkeler hala büyük oranda geçerliliklerini korumakta; ulus devlet, parlamenter rejim ve siyasal partiler, periyodik olarak yapılan seçimler gibi siyasetin temel kurumları, büyük oranda modern dönemde var oldukları şekliyle mevcudiyetlerini devam ettirmektedirler. Ancak, postmodern dönemde toplumsal ve ekonomik yapıda yaşanan değişimler sonucu siyaset kurumunun da bir bütün olarak dönüşmeye başladığı söylenebilir. Bu dönüşüm özetle 1960'lı yıllarla birlikte, Batılı sanayi toplumlarında yeni değerler ve yeni toplumsal hareketlerin oluşmaya başlamasıyla ortaya

çıkıştır. Bu yeni değler ve sosyal hareketler, yeni bir siyaset ve siyasal eylemlilik anlayışına yol açmıştır (Keyman, 2000: 46).

Postmodern teoride tek bir “postmodern politika”dan söz etmek mümkün görünmemektedir. Best ve Kellner postmodern dönemdeki farklı siyaset yaklaşımlarını beş ana kategoriye ayırarak incelemektedir. Bu kategorilerin ilki Baudrillard’dan etkilenen negatif siyaset yaklaşımı; ikincisi apolitik New Age yaklaşımı, üçüncüsü mikro siyaseti esas alan Foucault, Lyotard, Rotry çizgisi; dördüncüsü yeniden inşacı olarak adlandırılabilir Laclau-Mouffe çizgisi ve son olarak da postmodern siyaset teorisinde ana hat olarak görebileğimiz kimlik siyasetidir. Bu yaklaşımları daha ayrıntılı olarak inceleyecek olursak:

Baudrillard’ın “toplumsalın sonu” tezinin takipçileri tarafından savunulan ve postmodern dönemde toplumsalın çöküşüne bağlı olarak siyasalın da çöktüğü, dolayısıyla siyaset kurumunun da önemini yitirdiğini varsayan yaklaşım postmodern siyasetteki temel çizgilerden bir tanesidir. Baudrillard bu durumu “siyaset uzun bir süreden bu yana yarı sportif, yarı eğlendirici bir özel eğlence programına dönüşmüştür” sözleriyle özetlemektedir (Baudrillard, 2006: 37).

New Age postmodernizm, geleneksel politikadan kaçınarak hayat tarzı ve değlerin dönüştürülmesine vurgu yapan bir apolitik bireyseldir.

Olumlu postmodern politikanın bir diğer biçimi de yine eski politikayı reddeden, yerel stratejileri ve parça reformları önceleyen bir politika türüdür. Bu, her üçü de sistemli değişimleri getirecek küresel politikalar yerine bireysel özgürlüğü ve tedrici gelişimi güçlendiren ve yerel seviyede tasarlanmış olan küçük değişimleri tercih eden, Foucault, Lyotard ve Rotry’nin durduğu yerdir.

Yeniden inşacı (reconstructive) model, modern ve postmodern politikayı birleştirmeyi amaçlamaktadır. Laclau ve Mouffe tarafından

geliştirilen yeniden inşacı postmodernizm, Aydınlanma değerlerini ve sosyalist politikaları bir olasılık ve çoğulculuk mantığı içerisinde yeniden inşa etmek için postmodern özcülük, indirgemecilik ve temelcilik (foundationalism) eleştirilerini kullanmak üzere postmodernite ve modernite arasında bir yerde durur. Marksizmin İşçi sınıfını önceleyen sınıf çatışmasına dayalı indirgemeci siyasetini reddeden Laclau ve Mouffe, 1970'lerine ve 1980'lerin yeni sosyal hareketlerini radikal demokrasiye sebep olacak ilerlemeci değişikliğin çoklu kaynakları olarak görürler.

Son olarak, postmodern dönemde belki de en baskın olan postmodern siyaset türü de kimlik siyasetidir. "Kimlik siyaseti" kişilerin kültürel ve siyasal bilinçliliklerini, içerilerinde yer aldıkları grupların çıkarlarını artırıcı çatışmalar ve ilişkiler ile meşgul olmaları suretiyle kurduklarını iddia eden bir siyaseti ifade eder (Best, Kellner, 1998: 285-6).

Siyaset, tarihsel olarak inşa edilmiş bir semboller düzeninin, sosyal pratikler, kurumlar ve normlar kümesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan sosyal ilişkiler formasyonuna tekabül eden belirli bir toplum içerisinde oluşturulan bir kurumdur. Dolayısıyla siyaset şeklini ve anlamını büyük oranda toplumdan almaktadır (Gabardi, 2001: 96). Dolayısıyla siyasete ilişkin her araştırma mecburen toplumsala da vurgu yapmak zorundadır.

Bu nedenle çalışmamızın bu bölümünde postmodern dönemde siyaset, "Anlam kaybı ve bireyselleşme", "kapitalizmde yaşanan yapısal dönüşüm", "ideolojiler ve postmodern dönemde siyaset", "ulus-devletin işleyişinde değişim" başlıkları altında özetlenmeye çalışılmıştır. Bu başlıkların seçilmiş olmasının nedeni, başlıklarda değinilen konuların postmodern dönemde siyasetin dönüşümünde etkili olduklarının düşünülmesidir.

1.2.5.1. Anlam Kaybı ve Bireyselleşme

Herbert Marcuse “Tek Boyutlu İnsan” adlı eserinde insan yaşamının yaşanmaya değer olduğu, daha doğrusu yaşanmaya değer olabileceği ve yaşanmaya değer kılınması gerektiği yargısının tüm entelektüel çabanın temelinde yattığını belirtir ve bu yargının da “verili bir toplumda, insan yaşantısının iyileştirilmesi için belirli olanakların ve bu olanakları gerçekleştirmenin belirli yol ve araçların var olduğu” yargısıyla desteklendiğini belirtir (Marcuse, 1997: 8).

İnsan yaşamının iyileştirilmesi, başka bir ifadeyle “daha iyi bir yaşam”ı gerçekleştirmek, postmodern dönemde sosyal ve siyasal boyutundan uzaklaşmış, bireysel boyutta algılanmaya başlanmıştır. Postmodern dönemde tek tek (atomize) bireylerden oluşan toplum anlayışı, toplumun tek bir homojen kütle olduğuna yönelik Rousseaucu toplumsal sözleşme yaklaşımından (Çetin, 2003b: 92) daha baskın hale gelmiştir. Bu durumun temel nedeninin “anlam kaybı ve bu anlam kaybına bağlı olarak yaşanan bireyselleşme” olduğu iddia edilebilir.

Anlamlar, toplum içerisinde kazanılırlar ve dolayısıyla toplumlar, anlamlı bir hayatın gerçeklik kazandığı zeminlerdir (Bauman, 2005: 10). Toplumu bir sistem olarak düşündüğümüzde, Laclau’nun “anlamlandırmanın mümkünlüğü sistemde, sistemin mümkünlüğü de kendi sınırlarında yatar” tabirinin, toplum- anlamlandırma ilişkisini ifade ettiğini görürüz (Laclau, 2003: 96). İnsan doğduğunda anlamlar dünyasını “hazır” bulur; üyesi olduğu toplum tarafından üretilmiş ve biriktirilmiş dünyaya ilişkin “bilgi” kendisine sunulur. Yine, üyesi olduğu toplumun ortak sembolleri ve “bilgi”yi paylaşma, bunun üzerinden iletişim kurma ve böylece dünyadan aynı şeyi anlama aracı olarak “dil”i de hazır olarak bulur. Dil aracılığı ile özne olarak kendini gerçekleştirir (Örs, 2009: 4).

Ancak, postmodern dönemde anlam, toplumların takip ettiği ideal çizgi olmaktan çıkmıştır (Baudrillard, 2006: 18). Baudrillard bu durumun nedeni

olarak, “toplumsal”ın sona ermesi ve artık bir toplumun değil, kitlelerin var olmasını gösterir (Baudrillard, 2006: 17).

Postmodern dönemde yaşanan anlam kaybının temel nedenlerinden bir tanesi, postmodern dönemin belirsizlikler, düzensizlikler ve öngörülemezlikler üzerine kurulu olmasıdır.

İnsanlık tarihinde üç büyük uygarlık dalgasının yaşandığını ve her uygarlığın insana, tabiata ve topluma yönelik bir açıklama biçimi/modeli olduğunu belirten Toffler’e göre, modern dönemin paradigması da “mekanik nedensellik”tir (Hira, Şan, 2003: 64). Mekanik nedensellikten kasıt, olgu ve olayların neden sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmasıdır. Böylece karmaşık, içinde nelerin olabileceğini önceden kestirmeye imkân tanımayan esrarlı bir evren, düzenli, apaçık bir şekil almıştır. İnsan hücresi içindeki bir atomdan, gece gökyüzünde, çok uzaklarda gördüğümüz yıldız kadar bütün olgular maddenin hareketiyle her parçanın ötekini etkilemesi, onu harekete geçirmesi ile anlaşılır bir hale gelmişti (Hira, Şan, 2003: 65).

Mekanik nedensellik paradigmasının insan zihninde oluşturduğu düzen algısı eylemlerimizin sonuçlarını kestirebilme ve böylece bize denetleme olanağı sunmasından dolayı istenilen bir durumdur (Bauman, 2005: 45). Günümüzde yaşanan belirsizliklerin temel nedeni, postmodern dönemin rasyonalite ve yöntem karşıtı söylemlerinin etkisiyle herhangi bir mantıktan yoksun hale gelmemizdir. Postmodern dönem, Aydınlanma ve rasyonaliteye karşı çıkarken, “yönteme hayır” ve “her şey uyar” (anything goes) söylemleriyle, rasyonalitenin sağladığı düzen karşısında, herhangi bir düzeni veya yöntemi önermemektedir. Başka bir ifadeyle, bir düzenin kurulup sürdürülmesi modern dönemde bir görev olarak algılanırken, postmodern dönemde bir düzen kurma ve sürdürme çabası, gereksiz bir mücadele olarak algılanmaktadır (Bauman, 2000:110).

Arendt, anlam kaybını amaçlar ile araçlar arasındaki ilişkinin niteliksel dönüşümü çerçevesinde değerlendirir. Arendt'e göre, modern dünyanın anlamsızlaştığına dair ilk işaret anlam ile araç arasındaki özdeşliğin kesinliğidir. Tüm meşruluğunu kullanım nesnelerinin üretiminden alan mevcut yapıda ulaşılan her amaç, yeni bir amaç için araca dönüştürülür. Tüm araçlar meşruluğunu amaçlardan aldığından, modern yapılarda her yeni teşebbüs, yeni bir meşrulaştırma ihtiyacı doğurur (Arendt, 1996: 256'dan aktaran Bayram, 2005: 45).

Modern dönemde anlam kaybına ilişkin bir diğer değerlendirme de Weber'e aittir. Moderniteye eleştirilerini özgürlük kaybı ve anlam kaybı üzerinde yoğunlaştıran Weber'e göre, anlam kaybının gerçek nedeninin dinlerin anlam sunmadaki tekellerini kaybetmiş olmalarıdır. Bu, moderniteyle aşılabilecek bir şey değildir çünkü dinler, insanlara modernitenin telkin etmediği bir şeyi, selameti telkin etmektedirler (Çiğdem, 2004: 165). Buradan yola çıkarak şunu söylemek mümkündür: Anlam kaybı postmodern dönemde bir anda ortaya çıkmayıp, modern dönemden başlayarak gelişen ekonomik, toplumsal ve bireysel farklılıklardan kaynaklanmıştır.

Bireyselleşme ve buna bağlı olarak yaşanan anlam kaybı, siyasetin yapısına, işleyişine ve algılanışına doğrudan etki etmektedir. Çünkü postmodern dönemdeki bireyselleşme, modern dönemden farklı bir bireyciliği doğurmuştur. Postmodern dönemde sözü edilen bireycilik, modernitenin yaratmış olduğu rasyonel, zamanı ve geleceğini kuran bireycilik değil, zamanı olduğu gibi yaşayan, kültürel kimliklerinden beslenen bir bireyciliktir. Dolayısıyla denebilir ki, böyle bir bireycilik olgusuyla yaşayan insanlar, modern dönemde siyasal olarak algılanmayan cinsiyet, kimlik, çevre, vb. alanları ve gündelik hayata ilişkin pratikleri siyasal alana taşımışlardır.

1.2.5.2. Kapitalizmde Yaşanan Yapısal Dönüşüm

Postmodern dönemde siyasetin dönüşüyor olmasının belki de en önemli nedeni kapitalizmde yaşanan yapısal dönüşümdür. Post-Fordist, post-endüstriyel, geç-kapitalizm, kapitalist sonrası gibi adlarla tanımlanmaya çalışılan bu dönüşüm, üretim yani arz odaklı bir ekonomiden, tüketim yani talep odaklı bir ekonomiye geçişi ifade etmektedir.

Kapitalist yapıdaki dönüşüme ilişkin en kapsamlı analizlerden bir tanesi, ilk olarak 1987 yılında yayınlanan Scott Lash ve John Urry'nin "Örgütlü Kapitalizmin Sonu" adlı ortak çalışmalarıdır. Bu eserde yazarlar, örgütlü kapitalizmin ilk olarak toplumsal tarihçi Jürgen Kocka tarafından dile getirildiğini ifade ederler Kocka'ya göre örgütlü kapitalizmin birbirleriyle bağlantılı sekiz özelliğinin olduğunu söylerler. Bu sekiz özellik şu şekildedir: sanayi, ticaret ve bankacılık sermayesinin konsantre ve merkezi hale gelmesi; kontrolün bürokratikleşmesi suretiyle iyelik ve kontrolün birbirinden ayrıştırılması, idari, bilimsel, teknolojik entelijensiyaya dayalı yeni sektörlerin ve buna bağlı olarak da yeni bir orta sınıfın gelişmesi; işçi sendikaları ve işveren örgütlenmeleri marifetiyle emek piyasasında kolektif örgütlenmenin artması; devlet ve geniş monopoller ve devlet ve kolektif örgütlenmeler arasında artan oranda karşılıklı eklemlenme; imparatorlukların ve piyasaların ve üretimin denizaşırı kontrolünün genişlemesi; devlet bürokrasisinin hacim ve sayısının artması, çeşitli toplumsal kategorilerin ulusal siyasal alana dâhil edilmesi, farklı çıkarların devlet içerisinde ve devlet tarafından temsil edilmesi, yönetimin "düzenin sağlanması"ndan çeşitli amaç ve ulusal hedeflere ulaşma teknik rasyonaliteyi ve basına dönüşmesini de kapsayacak şekilde siyaset ve devlette yaşanan değişiklikler ve teknik rasyonalite ve bilimin yüceltilmesiyle ilişkili olarak farklı ideolojik değişikliklerdir.

Lash ve Urry, Kocka'nın belirlediği bu özelliklere altı özellik de kendileri eklemektedirler. Bu özellikler ise şunlardır: Endüstriyel kapitalist ilişkilerin görece az sayıda sanayi sektörü içerisinde ve az sayıda merkezi öneme

sahip ulus devlet içerisinde konsantrasyonu; görece çok sayıda işçinin istihdam edildiği bir öz/üretim endüstrisinin baskın sektör olarak gelişmesi; belirli endüstrilerin belirli bölgelerde toplanması; belirli bölgeleri domine eden oldukça geniş endüstriyel şehirlerin büyümesi ve öneminin artması; bir taraftan modernizm, bir taraftan estetik modernizmi kapsayan bir kültürel-ideolojik konfigürasyon.

Lash ve Urry bu on dört noktadan hareketle örgütsüz (disorganized) kapitalizmin özelliklerini şu şekilde belirtirler: ulusal pazarların ulusal bazlı şirketler tarafından daha az oranda düzenlenmesine yol açacak şekilde, endüstriyel, bankacılık ve ticari şirketlerin artmasıyla oluşan bir dünya pazarı; beyaz yakalı işçilerin özellikle de hizmet sektörü sınıfı üyelerinin sayısındaki devam eden artış; ekonomide kas gücüyle çalışan üretici işçi sınıfının önem ve etkinliğinde düşüş; büyük monopollerin ulus devletlerden artan oranda bağımsız hale gelmesi; kapitalizmin ve Birinci Dünya işçilerinin mesleklerinin bir kısmının özellikle de çelik, kömür, petrol, ağır sanayi, otomotiv sanayi gibi artan rekabetin yaşandığı sanayi dallarında Üçüncü Dünyaya sıçraması ki bu durum, Birinci Dünyanın mesleki yapısının hizmet sektörüne kayması sonucunu da getirmiştir; siyasal partilerin sınıfsal karakterinde ve öneminde düşüş; 1960lardan itibaren yeni siyasal/kültürel gelişmelerin ve eğlencenin metalaşmasının bir sonucu olarak kültürel ayrışma ve çoğulculukta artış; kapitalist üretime dâhil olan ulus devlet sayısında dikkate değer bir artış ve kapitalist üretim ilişkileri tarafından düzenlenen sektörlerin sayısında artış; üretim sanayisinde istihdam edilenlerin mutlak ve görece sayısında düşüş; yeni mekânsal ayrışma biçimlerinin bölgesel ekonomik yapılanma üzerindeki etkisinin, “bölgesel ekonomi”lerin oluşmasını engelleyecek şekilde oluşması; endüstri şehirlerinin büyüklük ve bölgeyi domine etme bağlamında küçülmesi; postmodernizmin kültürel-ideolojik konfigürasyonunun ortaya çıkması ve kitlesel paylaşımı ki bu durum yüksek kültürü, popüler kültürü, sembolleri ve gündelik hayat söylemlerini etkilemektedir (Lash, Urry, 1995: 5-9).

Kapitalizmde yaşanan dönüşüm üzerinde diğer bir aydınlatıcı analiz de David Harvey tarafından geliştirilen “esnek birikim” yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, emek süreçleri, işgücü piyasaları, ürünler ve tüketim kalıplarının esnekliği temeline dayanır. Esnek birikimin temel özellikleri olan üretim sektörlerinde, finans hizmetlerinde, piyasalarda yeniliklerin ortaya çıkması, ticari teknolojik ve örgütsel yeniliklerin hızını arttırmıştır. Bu hız artışı, esnek üretimle, yapısal bir işsizlik artışına neden olmuş, bu da modern dönemdeki ekonomik modelin temel bileşenlerinden biri olan sendikaların etkinliğini azaltmıştır. Sanayideki örgütlenme, iş gücü piyasalarındaki dönüşüme bağlı olarak değişiklikler göstermiştir. Taşeron sisteminin yaygın olarak kullanılması, küçük çaplı iş örgütlenmelerini tekrar canlandırmıştır. Sınıf bilincinin işçilerin fabrikalarda yığılmasıyla kazanılabileceğini söyleyen Harvey, küçük işletmelerde, ev içi atölyelerde kapitalizmle mücadelenin oldukça zorlaşacağını ifade etmektedir. Esnek birikim ekonomisinin bir diğer özelliği tüketim toplumunun öngördüğü farklılığı, gelip geçiciliği, gösteriyi, modayı ve kültürel biçimlerin metalaşmasını kolaylayacak ve destekleyecek düzeyde esnek bir üretim modeline sahip olmasıdır (Harvey, 2006: 170-182).

Kapitalizmdeki dönüşümü analiz etmeye yönelik bir diğer yaklaşım da “tüketim toplumu” yaklaşımıdır. Sanayi toplumunda üretimin, sanayi sonrası toplumlarda ise tüketimin sembol olduğu gerçeğinden hareket eden sosyal bilimciler, tüketim toplumu kavramıyla yaşanan değişimleri ve mevcut durumu analiz etmeye çalışmaktadırlar (Hira, Şan, 2003: 64). Bu görüşü paylaşan düşünürlerin üzerinde birleştikleri konu, günümüz kapitalist toplumlarının “tüketim toplumu” olarak anlaşılmaları gerektiğidir (Clarke, 2003: 9).

Tüketicilik, toplumu kuşatan ve materyal mülkiyetini ve tüketimini bireysel mutluluğun ve ekonomik gelişmenin en gerekli yolu olarak tanımlayan bir kavramdır. Bu kavrama bağlı olarak, tüketimcilik tarafından domine edilen bir kültür tüketici kültürü; içerisinde bir tüketici kültürü barındıran ve tüketim mallarının üretimi ve tüketimin oldukça bağımlı olan bir toplum tüketim toplumuna tekabül eder. Tüketimcilik ise, tüketim kültürü ve

tüketim toplumuna dayalı ve materyal mülkiyetinin ve tüketiminin bireysel mutluluk ve ekonomik gelişmenin en doğru yolu olarak görmek anlamına gelir. (Friedman, 2008: 110).

Ekonominin üretimden tüketime doğru olan değişimine itirazlar, üretimin maddi ilişkilerinden çok toplumsal, siyasal ve kültürel temsil ile iktidarın tüketim temelli meselelerine ilişkindi (Dunn, 1998: 22). Bu bağlamda tüketim toplumun aydınlatıcı bir analizi ve eleştirisi Frankfurt Okulu'nun, kültürel değerlerin metalaşması temelinde oluşturdukları "kültür endüstrisi" kavramsallaştırılmasıdır. "Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken" adlı makalesinde Theodor Adorno, ilk olarak 1947 yılında Horkheimer ile birlikte yazdıkları "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı eserlerinde dillendirdikleri kültür endüstrisi hakkında şunları söylemektedir: kültür endüstrisinin amacı, bireyin kapitalizmi benimsemesini sağlamaktır. Başka bir ifadeyle, "modern sanayi toplumunun homojenleşmiş ve rasyonelleşmiş dünyasının düzgün işlemesine yardımcı olmaktır. Bu amaca ulaşmak için de kültürel ürünlerin standardizasyonunun sağlanması gerekir. Zaten, kültür endüstrisindeki endüstri kavramı, üretim sürecinden çok ürünün standartlaşmasına ilişkindir. Popülerlik kazandırma olarak adlandırılan standardizasyonla, aslında yapılan şey, ürünlerin estetik değerlerinin düşürülerek daha fazla "müşteri"ye ulaştırılmasıdır (Adorno, 2003: 78).

Postmodern kuramcılar içinde tüketim konusunu çalışmalarının merkezine alan Fransız düşünür Jean Baudrillard'a göre ise tüketim toplumunda metaların rolünde sadece kapitalizmin bir sonucu olarak değil insan türünün ekolojisinde temel bir dönüşüm olarak meydana gelen derin farklılaşmaları belirlemek gerekmektedir. Bu yeni toplum biçiminde, daha önce sadece çalışmayı öğrenmiş olan bireylere tüketim fikri de aşılanmaktadır: Bir tüketici haline getirilen modern birey, yaşamında üretime giderek daha az, kişisel ihtiyaçlarıyla refahının sürekli üretim ve yaratımına giderek daha fazla zaman harcar. O, bütün potansiyelini, tüm enerjisini ve yetilerini tüketim uğruna hayata geçirmeye her an hazır olmalıdır. Eğer

bundan sarfı nazar edecek olursa kendisinde kibarca mutlu olmama hakkının bulunmadığı hatırlatılacaktır (Baudrillard, 1997: 89).

Postmodern dönemde kapitalizmde yaşanan temel dönüşümlerin en önemlilerinden bir tanesi de sınıfsal yapıda yaşanan değişimlerdir. Sınıfsal yapıda yaşanan değişim, postmodern dönemde siyasetin işleyişi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Modern dönemde siyasal örgütlenme kendilerini gelecekle ilişkilendiren, sınıf çıkarına dayalı hareketler ve bunlara duyulan tepkiler etrafında gerçekleşmiştir (Mulgan, 1995: 22) ve büyük ölçüde iki kutuplu bir sınıfsal toplumsal yapı üzerine inşa edilen modern siyaset, partiler, meclis ve sendikalar üzerinden işlemekteydi. (Küçük, 2000b: 60). Postmodern dönemde ise bir statü ve yaşam tarzı oluşturucusu olarak tüketimin gittikçe artan rolü üzerinde durulmakta ve çeşitli sınıf kategorilerinin ve toplumsal eşitsizliklerin üretimden çok tüketim modelleri temelinde ve kültür bağlamında ayrışmaya başladığı ileri sürülmektedir (Yanıklar, 2010: 207).

Pakulski, postmodern dönemde sınıfsal yapıda meydana gelen değişiklikleri şu şekilde özetlemiştir:

“Birçok ülkedeki özelleştirme programları sonucu mülkiyet sahibi sayısındaki artış, ev sahipliğinin artması, hissedarların artması yoluyla sermaye yoğunluğunun azalması gibi nedenlerden dolayı sınıfsal yapıdaki belirsizlik artmıştır; vasıfların geliştirilmesi ve mesleklerin profesyonelleşmesi süreci eski sınıf ayrımlarını, özellikle de mülk sahibi olanlarla işçiler arasındaki uzlaşmazlığı belirgin bir şekilde zayıflatmıştır.

- Hak ve özgürlüklerin vatandaşlık bağlamında ele alınması sonucu sınıfsal yapının çözülmesi; korporatist politikayı oluşturan sınıf kimlikleri, sınıf ideolojileri ve sendikalar gibi sınıf örgütlenmelerinin değerinin azalması ve piyasaların küreselleşmesi eski sınıf ayrımlarını

belirsiz hale getirmiştir. Dolayısıyla, örneğin, mülk sahipleri, yöneticiler ve işçilerin kâr, ücret/maaş ve işlerin elde tutulabilmesi için işbirliği yapmaları olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Giderek artan bolluk ve buna paralel olarak gelişen kitlesel tüketim, değerler üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Kitlesel tüketimin genişlemesi, tüketim mallarının fiyatlarındaki düşüşler ve gelirdeki artışlarla birlikte oluşan bir durumdur. Bu olgu, tüketici olarak bireylerin çıkarlarıyla (üretim maliyetlerinde ve fiyatlarda düşüş) üretici olarak bireylerin çıkarları (yüksek ücret/maaşların korunması) arasında bir gerilimin ortaya çıkmasına neden olur. Bu gerilimin yanı sıra bir yaşam tarzı oluşturucusu olarak tüketimin giderek artan önemi geleneksel sınıf ilişkilerinin zayıflamasına yol açmıştır.
- Medyanın etkisiyle birlikte, sınıf temelli olmayan “hayali cemaatler”in oluşması sınıfların çözülmesine yol açmıştır. Hayali cemaatler her zaman için var olmasına karşın bunlar son yıllarda çoğalmıştır. İnsanlar kendilerini paylaşılan ilgilerle (yeşiller), alışkanlıklarla (sigara içmeyenler), zevklerle (vejetaryen) ya da atfedilen özelliklerle (siyahlar, kadınlar) ilgili cemaatlerin üyeleri olarak görürler. Bu hayali cemaatler bireylere kimlikleri sağlamakta, dayanışma duygusunun gelişmesini olanaklı kılmakta ve geçmiştekinden daha geniş bir çapta ortak sosyal eylemlerin ortaya çıkmasının önünü açmaktadır. Ayrıca farklı tüketici grupları gibi insanların imgesel olarak uyarılmış belirli topluluklarla kendilerini özdeşleştirmelerini sağlamada medyanın daha önemli bir rol oynamasıyla birlikte sınıfın sosyal öneminde belirgin bir azalma gözlenmiştir.
- Yeni toplumsal hareketlerin ve yeni politikaların harekete geçirilmesi de bu sürece katkıda bulunmuştur. Çağdaş politik çözümlemelerin en önemli konularından biri yeni toplumsal hareketler ve yeni politika adı

altında çalışılan siyasi aktivizmin ortaya çıkmasıdır. Buradaki nokta, aktivizmin sınıf üyelerini harekete geçirmemesi, geleneksel sınıf konularını, sınıfla ilişkili örgütlenmeleri ihmal etmesi ve eski sınıfla ilişkili sol-sağ yelpazesini çapraz bir şekilde kesen ayrıcalıkları ortaya çıkarmasıdır. Ne yeni toplumsal hareketleri oluşturan öğelerin kompozisyonu, ne de kamulaştırılan sorunların karakteri sınıf terimleriyle çözümlenebilir. Etnisite, toplumsal cinsiyet ve yaşa dayalı farklılıklar sosyal kimliğin önemli kaynaklarını teşkil etmektedir. Yeni toplumsal hareketler de bu kimlikler etrafında oluşmakta ve sınıfa dayalı toplumsal hareketlerin yerini almaktadır.” (Pakulski, 1996: 65-67’den aktaran Yanıklar, 2010: 212-213).

Sınıflar, özü itibarıyla üretim ilişkileri temelinde oluşmaktadır. Toplumsal eşitsizliklerin tüketim temelinde ele alındığı toplumlarda işçi yoktur, onun yerine tüketiciler vardır. “sınıf çıkarı” yoktur. Sadece küresel bir pop kültürü vardır. Popüler kültür aynı zamanda şöhret kültürüdür. Şöhretle ün aynı şey değildir. Şöhretin özünde aşinalık vardır ve şöhret izlenebilen, yüzü anında tanınabilen, en yakın televizyon kadar yakın birisidir. Yıldızlar aynı anda hem tanındık, hem ulaşılmazlardır. (Friedman, 2002: 36).

Tüketim toplumlarında “zengin” imgesinin değişmesi de sınıf bilincinin oluşmasının önündeki engellerden bir tanesidir. İnsanlar zenginliğin sadece bir sınıfa özgü bir şey olmadığını ve hemen herkesin yetenekleri sayesinde (müzik, spor, vb.), hatta yetenekli olmasalar bile sadece şanslarıyla zengin olabileceklerine inanırlar (Friedman, 2002: 49).

Postmodern dönemde sınıfsal yapıda yaşanan değişimin nedenlerinden bir tanesi, teknolojik değişimle birlikte mesleki yapının farklılaşması, profesyonel mesleklerin ve beyaz yakalı işlerin artmasıdır (Yanıklar, 2010: 213). Bu mesleki dönüşümün sonucu olarak, üretim ilişkisine dayalı klasik burjuva-proletarya sınıfı ayrımı yerine, finans, bilgi ve iletişim sektörlerinde çalışan üst düzey gruplar, yüksek-teknolojiye dayalı endüstriyel

Üretimde alışan görece daha az sayıdaki endüstri işçileri, sanayi sonrası hizmet sektörü çalışanları ve güçsüzleşen ve giderek marjinalize olan alt sınıflar gibi ayrımlar yapılmaktadır (Gabardi, 2001: 102). Bu yeni gruplar yeni orta sınıfı oluşturmaktadır ve gelişen bu yeni orta sınıf, işçi sınıfından sadece aldığı ücret ve yaptığı iş açısından farklı olmayıp, buna ek olarak materyalist değerlerden post-materyalist amaç ve değerlere de geçişin simgesi olduğu varsayılmaktadır (Coşkun, 2004: 85).

Sınıfsal yapının değişmesi siyasetin işleyiş mekanizmasını da dönüştürmektedir. Sınıflar temelinde meydana getirilen kitle siyasal partileri de zaman içerisinde sınıfa dayalı özelliklerini kaybetmişlerdir. Zaten araçsal rasyonellik temelinde hareket eden siyasal partiler daha fazla brokratikleşerek kamusal fikirlerin (sentiments) harekete geçirici etkilerinden kendisini izole etmiş ve irade belirleme işlevlerini topluluk aracıyla değil, partide oluşan hiyerarşinin üst basamaklarındakiler eliyle yürütmeye başlamıştır (Coşkun, 2004: 29).

1.2.5.3. İdeolojiler ve Postmodern Dönemde Siyaset

İdeolojilerin siyasetin belirlenmesi ve işleyişinde modern dönemde olduğu kadar belirleyici olmaması postmodern dönemde siyasetin bir diğer özelliğidir. İdeolojilerin siyaset üzerinde belirleyici olmaktan uzaklaşmasının, postmodern dönemde "bilgi"nin sorgulanmasına ilişkin temel bir nedeni vardır. Bilimlerdeki gelişme (ilerleme), 16 ve 17. yüzyıllarda başlayan ve deneyim yoluyla doğrulanabilir olmayan ifadelerin bilgi tanımının dışında bırakılması ile bilimin konusunun ve yönteminin netleştirildiği Aydınlanma ve Bilimsel Devrim dönemlerinin sonucudur. Bilimi bilim-olmayandan ayırmak, bilimsel hipotez ya da kuramların geçerliliklerini belirlemek için daimi, sabit standartların varolduğu ve bu standartların güvenilir ve sağlam bilgi için temel oluşturduğu düşüncesi bu gelişmenin itici gücüdür.

Temellere dayalı, doğrulanabilir (ya da yanlışlanabilir) bilgi, bilimsel bilginin karakteristiği olarak sunulurken, bilgi – bilgi-olmayan ayrımının ölçütü haline getirilmiştir. Böylelikle ‘doğru bilgi’nin üretim süreci ya da etkinliği olarak ‘başarı’ elde eden bilim, insan yaşamında diğer entelektüel uğraşlar arasında başat bir yer edinmiş ve bilimsel yöntem ile elde edilmemiş ya da bilimsel olarak sınınamaz olan ‘bilgi iddiaları’ metafizik (bir anlamda da üstanlatı) olarak nitelendirilerek reddedilmiştir (Anlı, 2010: 38). Ancak, postmodern dönemle birlikte, bilim ve bilimsel bilgi de dâhil olmak üzere hemen her şey değerinden ve önceki hiyerarşik üst konumundan düşürülmüş ve sorgulanır hale gelmiştir.

İdeolojilerin postmodern dönemde etkililiğinin azalması, Lyotard tarafından da postmodern durumun bir özeliği olarak ifade edilmiştir. Lyotard’a göre de bu çağda artık modernist döneme ait büyük inançların, büyük ütopiyaların geçerliliğini yitirmiştir. Meta-anlatı dediği bu büyük inançlar eşitlik, adalet, hümanizm, ilerleme gibi modernist anlatılardır. İnsanlık bu büyük anlatılar etrafında gelişen büyük kitle ideolojilerin peşine takılmanın bedelini çok ağır bir biçimde ödedi ama onları bitiren sadece bu bedellerin ağırlığı değil, aynı zamanda gelişen yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı atmosferdir. Bu atmosferde hiçbir büyük ideal eskisi kadar büyük taraftar kitleleri bulamayacak, çok daha küçük idealler etrafında küçük topluluklar oluşacaktır belki ama herkes kendi çapında biraz marjinal kalmış olacak veya tüketim ve hazzın geçerli olduğu genel kitlenin akışına kendini bırakacaktır (Aktay, 2008: 9).

İdeolojilerin belirleyicilik oranının azalmasında büyük anlatıların çöküşü sonucunu doğuran epistemolojik dönüşümün yanı sıra, yaşanan siyasal tecrübelerin de etkisi vardır. Kapitalist ideolojiye bir alternatif olmak iddiasında olan sosyalist düşüncenin uygulamada tarih sahnesinden çekilmiş olması, ideolojilere olan inanma ve bağlanma düzeyini azaltmıştır. Bunun yanı sıra, yukarıda daha önce değinmiş olduğumuz bireylerin otoriteden beklentilerinin değişmesi ve devlet aygıtının insanların gündelik hayata ilişkin

düzenleme taleplerini karşılayamıyor olması da ideolojilere olan inanma ve bağlanma oranını düşürmektedir. Devrimin öngörülen bir gelecekte imkânsız olarak algılanması da (Hamilton, 2006: 20), kapitalizmin alternatifsizliği algısını arttıran bir olgudur. '68 hareketlerinin devrimci olmak anlamında başarısızlığa uğraması ve daha genel anlamda devrimci siyasetin zayıflaması birçok Marksist entelektüelin kapitalizmi doğrudan hedef alan devrimci siyasetten vazgeçip, postmodernite kuramını benimsemeleri sonucunu doğurmuştur (Gabardi, 2001: 6).

1.2.5.4. Ulus Devletin İşleyişinde Değişim

Postmodern dönemde bir bütün olarak siyaset kurumunda yaşanan değişikliklerin en önemlilerinden bir tanesi, postmodernitenin ulus devlet üzerindeki etkileridir.

Devlet, siyaset biliminin temel kavramlarından biri olmanın yanı sıra pratikte de insan ve toplum hayatına en çok etki eden kurumlardan bir tanesidir. Devletin ne olduğunu belki tam olarak idrak edemeyiz ancak, otoyolda bizi durdurduğunda, vergimizi ödememizi istediğinde ve daha birçok durumda doğduğumuzun tescil edilmesinden, ölümümüzün tescil edilmesine kadar hemen hemen her durumda devlet bize çok yakındır (Pierson, 2004: 5).

Devlete ilişkin yapılan hemen hemen bütün tanımlamaların temelinde George Jellinek'in "üç unsur teorisi" yatmaktadır. Bu teoriye göre devlet, insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Gözler, 2007:4).

Pierson, modern devlete ilişkin tanımlarının incelendiğinde, devletin sekiz önemli özelliğinin görüldüğünü söyler. Bu özellikler şunlardır: Şiddet araçlarının tekeline monopol, sınırsallık (territoriality), egemenlik,

anayasallık, kişisel olmayan güç, kamu bürokrasisi, otorite/meşruiyet ve vatandaşlık. Pierson'un kendisi bu sekiz özelliğe bir dokuzuncuyu ekler o da vergilendirmedir (Pierson, 2004: 6).

Devletin yapısı ve işleyişini Pierson'un saydığı unsurlar bağlamında ele aldığımızda ulus devletin sınırlılık, şiddet tekeli kullanma yetkisi, kamu bürokrasisi, kişisel olmayan güç gibi unsurlar bağlamında çok ciddi dönüşümler geçirmezken, özellikle egemenlik, meşruiyet/otorite ve vatandaşlık anlamında ciddi dönüşümler geçirmekte olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ulus devlet, iktidar yapısında merkezileşme, kültürde standartlaşma, hukukta eşitleme ve ekonomide bütünleşme süreci olarak ortaya çıkmıştır.

Feodal Avrupa düzeninden, sınırları belli toprak parçaları üzerinde egemen ulus devletlere geçiş Westphalia Barış Antlaşması sonrası bir döneme tekabül etmektedir. David Held, ulus devletler etrafında şekillenen dönemin özelliklerini sıralarken, bir yandan da ulus-devletlerin özellikleri hakkında bilgi vermektedir: "Dünya, kendisinden daha yüksek bir otoriteyi tanımayan egemen devletlerden oluşmaktadır; yasama, çatışmaların çözümü ve yasakların uygulanması süreçleri "iktidar için rekabetçi mücadele" ilkesine tabi olarak büyük oranda bağımsız devletlerin elindedir.

Devletlerarasındaki uzlaşmazlıklar güç kullanılarak çözülür. Etkin güç ilkesi geçerlidir. Esasında, güç kullanılması yoluna gitmeyi engelleyecek yasal engeller bulunmamaktadır. Uluslar arası yasal standartlar minimal koruma sağlar. Sınır ötesi yanlış davranışların sorumluluğu sadece bu davranışlardan etkilenenler için temel bir sorundur, uluslar arası hukuk mucibince bir kolektif çıkar görülmemektedir. Bütün devletler hukuk karşısında eşit görülür; yasal kurallar güç asimetrilerini dikkate almaz. Uluslar arası hukuk, ortak varlığın minimal kurallarının oluşturulmasına yöneliktir; devletler ve halklar arasında süreklilik arz eden ilişkilerin yaratılması sadece askeri ihtiyaçların giderilmesine müsaade ettiği ölçüde bir amaçtır. Devlet

özgürlüğünün önündeki engellerin en aza indirgenmesi kolektif önceliktir (Held, 1995: 78'den aktaran Pierson, 2004: 37).

Postmodern dönemin temel unsuru olan küreselleşme, devlet egemenliğinin sınırlanması, egemenliğin yerleştirildiği siyasal mekânı uluslararası ve bölgesel örgütlere açarak çoğullaştırması suretiyle modern devletin çözülmesi sonucunu doğurmuştur (Keyman, 2000: 12). Manuel Castells, sermaye serbestçe dolaşırken, siyasetin ümitsizce yerel kaldığını ileri sürer. Hareketin hızı gerçek iktidarı mekân dışı kılmaktadır. Mevcut siyasi kurumlar artık sermaye hareketlerinin hızını yavaşlatamadıkları için iktidarın siyasetten gittikçe uzaklaştığını söyleyebiliriz. Bu da artan siyasi duyarsızlığı, seçmenlerin en tepedeki tiplerin sahne ışıkları altında icra ettikleri iç gıcıklayıcı skandallar dışında “siyasi” olan her şeye karşı ilgilerini giderek yitirmelerini ve şu anda ya da gelecekte oralarda kimler oturuyor olursa olsun hükümet binalarından bir kurtuluş gelebileceği umutlarının sönmesini aynı anda açıklayan bir durum. Hükümet binalarından yapılan ve yapılabilecek olan şeyler, bireylerin günlük hayatlarında mücadele ettikleri meseleler için taşıdıkları önemi gittikçe yitirmektedir (Bauman, 2000: 28).

Ulus devlet, kapitalizmde yaşanan yapısal dönüşüme bağlı olarak belki de en çok egemenlik bağlamında etkilemiştir. Ulus devletlerin hükümetleri kendi kararlarını, politikalarını ve eylemlerini tek başına programlayamamakta, hükümetler de vatandaşları için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirleyememektedir (Keyman, 2000: 10). Ulus devletlerin egemenlik alanının bu derece aşınmasında temel faktörün kapitalist ekonominin küreselleşmesi, buna bağlı olarak da üretim ve yatırımın küreselleşmesi olduğu ifade edilebilir. Ekonominin küreselleşmesi sonucu döviz kurları sistematik olarak birbirine bağlanmış ve buna bağlı olarak da para politikaları ulusal düzeyde belirleniyor olmaktan çıkmıştır (Castells, 2006: 389).

Ekonomiyi belirleyemiyor olmak, bir devletin kaynak üretimi ve dağılımını düzenleme yetkisini sınırlandırdığı için devletin egemenliğini de önemli boyutlarda aşındırmaktadır. Devlet artık emek ve sermaye arasındaki ilişkiyi değil, üretici ile tüketici arasındaki ilişkiyi belirlemektedir (Gibbins, Reimer: 1999: 127).

Ulus devletlerin egemenlik alanının daralmasının ekonominin küreselleşmesi kadar önemli bir diğer nedeni, ulus devletlerin uluslararası sisteme her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaları ve her geçen gün daha fazla sayıda uluslar arası anlaşmaya taraf olmalarıdır. Ulus devletler, her geçen gün daha fazla uluslararası sisteme dâhil olmaktadır çünkü ulusal çıkarları gerçekleştirmek için, paradoksal bir biçimde ulusallıklarını yitirmek ve ulusallaşmak zorundadırlar (Castells, 2006: 460).

Daha önce ulusal hükümetler tarafından kullanılan bazı yetkiler ve devlete ait olan sorumluluklar artık otonom yapılanmalarla yatay olarak; sivil inisiyatifler, otonom yönetimlerle “aşağıya doğru”, daha önce devlet tarafından işletilen işletmelerin pazara dâhil edilmeleri veya özelleştirilmesi nedeniyle “yana doğru”, ve Dünya Bankası, BM ve WTO gibi kuruluşlarla “dikey” olarak paylaşılmaktadır (Pakulski, 2006: 378). Gündem ve kod belirleme işlevleri yavaş yavaş siyasi kurumların dışındaki güçlere devredilmektedir.

Ulus devletin makro politikalar belirleme ve uygulama anlamında egemenliğini yitirmesinin ardından, siyasal otoriteden beklenen şey, “insan haklarına uymak yani, herkesin kendi yolunu izlemesine izin vermek ve bir kişinin bedeninin, sahip olduklarının emniyetini koruyarak suçluları hapishaneye kapatmak ve sokakları soygunculardan, sapıklardan, dilencilerden, iğrenç ve kötü niyetli yabancılardan özgür tutarak herkesi bunu barış içerisinde yapmasını sağlamaktır” (Bauman, 2005: 66).

Postmodern dönemde devletlerin egemenliklerinin zayıflamasının bir diğer nedeni de bilgi işlem teknolojilerindeki yaşanan değişimle bağlantılıdır.

Devletler, özellikle de modern dönemde düşünce ve tahayyüllerin kontrolünde enformasyon ve eğlence üzerinde sergileyebildiği egemenliğinden faydalanmıştır. Ancak, devletin enformasyon üzerindeki etkisi postmodern dönemde oldukça zayıflamıştır. Bu alanda ulus-devletler birbirleriyle bağlantılı üç büyük engelle karşı karşıyadır: mülkiyetin küreselleşmesi ve iç içe geçmesi; teknolojinin esnekliği ve yaygınlığı; medyanın özerkliği ve çeşitliliği (Castells, 2006: 401). Bu üç unsur, kitle iletişim araçlarının, dolayısıyla da enformasyonun kontrolünü zorlaştırmaktan öte, devletler için tehlikeli çabalar haline dönüşmüştür. Çünkü tek merkezli olmaktan çıkan ve bilgiyi kolay yayabilen medya, kendisini devlet karşısında daha güçlü olarak ifade edebilmekte, vatandaşlara ulaşmak noktasında devletten daha hızlı ve daha etkin olabilmektedir.

Kapitalizmin ulus devletin işleyişinde neden olduğu değişimlerden bir diğeri de, demokrasinin bir meşruiyet krizi yaşıyor olmasıdır. Meşruiyet; bir düşünce veya eylemin bir ana ilkedden veya ana sebepten hareket ederek haklılığını ispat etme arayışıdır. Siyaset bağlamında meşruiyeti, insanların nasıl ve niçin bir siyasal iktidara destek verdikleri ve desteklerini çektikleri sorunu olarak tanımlamak mümkündür (Çetin, 2003b: 92). Habermas, bu meşruiyet krizinin temel nedeninin modern sorunsalın söz verdiği iki olgudan birincisini yani gelişmeyi sağlarken, ikincisini yani özgürlük ve demokrasiyi sağlayamaması olduğunu belirtmektedir (Keyman, 2000: 59).

Habermas, ileri kapitalist sistem ve bunalımlarını analiz ederken, liberal toplumsal sistemi, üç temel alt sisteme ayırarak analiz eder. Habermas'ın bu yaklaşımı, ilerleyen satırlarda Mustafa Kemal Coşkun'un "Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler: Türkiye'de Demokratik Açılımlar" başlıklı Doktora tezinden özetlenerek alınmıştır:

Bu alt sistemlerden birincisi *ekonomik* sistemdir. Ekonomik sistem, iktisadi gücün dağılımını ve üretim güçlerini içeren ekonomik kurumları içerir. Ekonomik sistem bir emek ve sermaye girdisi gerektirir ve sistemin çıktısı

toplumsal tabakalar arasındaki sayı ve tipe göre dağıtılan tüketilebilir değerlerden oluşur. Liberal kapitalizmdeki ekonomik sıkıntılar daha çok sistemin çıktısı ile ilgilidir.

Ekonomik sistemde amaç, sermaye birikiminin gereklerinin yerine getirilmesidir ve eğer bu gereklilikler yerine getirilmezse ekonomik kriz ortaya çıkar.

İkinci alt sistem, girdisi *siyasal* sistemdir ki, siyasal sistemin girdisine ilişkin bunalımlar rasyonalite bunalımlarını, çıktıya ilişkin bunalımlar ise meşruiyet bunalımlarını ortaya çıkarır. Ekonomik sorunları çözmek için yapılan siyasal müdahaleler, yine Habermas'ın tanımıyla, siyasal sistem içinde istikrarsızlaşmış bir piyasa ekonomisinde daha istikrarlı bir toplumsal düzen kurmanın olanaksızlığına dayanan bir rasyonalite krizi ortaya çıkarmaktadır. Buradaki problem, siyasal olarak işlev gören bir kamunun kurumlaştırılması yoluyla devletin burjuva çıkarlarına uyum sağlama eğilimi içine girmesidir.

Ne var ki, “toplumun devletleştirilmesi” ve “devletin toplumsallaştırılması” olarak işleyen bu süreç devlet ile toplum ayrışmasını tahrip eder. Modernliğin krizi de işte budur: Manevra araçları, sadece sistem alanını düzenlemekle kalmaz, bütün kurumsal alana kendi eylem mantığını empoze ederek yaşam dünyasını kolonileştirir. Devletin varlığı, bu durumda, sermaye birikiminin gereklerine uygun politikalar geliştirmek ve uygulamaktan başka bir şey değildir. Diğer taraftan, kamusal yönetimde ortaya çıkan bir rasyonellik krizi devlet araçlarının ekonomik sistemi uygun biçimde yönlendiremediği anlamına gelir. Bu da, diğer taraftan, devletin ekonomik sistemi planlama gerekliliğinin doğurduğu uzlaşmaz talepleri uzlaştıramamasından dolayı meşruiyetini kaybettiği bir meşruiyet krizine yol açabilmektedir.

Meşruiyet kaybedilmiştir, çünkü refah devleti çelişkili bir takım zorunluluklara tabidir. Meşruiyet krizi de, yönetsel araçlarla etkili normatif yapıların kurulmasının olanaksızlaşması anlamına gelir. Bununla birlikte, eğer devlet farklı çıkarları uzlaştırmakta başarılı olursa, bu sefer çalışma etiği ve rekabet dürtüsü zayıflar ve sosyo-kültürel sistem içinde toplumsal bütünleşmeyi de tehdit eden bir motivasyon krizine yol açar. İleri kapitalist toplumların meşruiyet krizi, sivil ve ailesel-mesleki yoksunluğun sendromlarına karşı pratik bir meydan okuma aracılığıyla yaratılan bir motivasyon krizine dayanır.

Üçüncü alt sistem *sosyo-kültürel* sistemdir. Sosyo-kültürel sistemin çıktısı toplumsal bütünleşme ve kitlelerin sisteme olan sadakati iken, ileri kapitalist sistemin yeni insan ihtiyaçlarını karşılayamaması, yani devlet aygıtlarının insanların genel ihtiyaç ve beklentilerini tamamlayamaması, sosyo-kültürel sistemin bu çıktısı üzerinde bireysel düzeyde bir motivasyon krizine neden olur. Dolayısıyla Habermas, modern toplumların yaşamış olduğu krizi, Marx gibi ekonomi içine yerleştirmez. Kriz, daha çok, yaşam alanında ortaya çıkan toplumsal bütünleşme sorunlarıyla ilgilidir. Birbiriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bu krizlerden kurtulmanın bir yolu olarak geliştirilen müzakereci demokrasi kuramı şu temel tez üzerine kuruludur: Liberal demokrasilerde demokratik yönetim “hukukun üstünlüğü” ilkesiyle denetlenme özelliğine sahipse de, bu yeterli değildir. Daha doğrusu, tek başına hukukun üstünlüğü ilkesi böylesi bir demokrasinin meşruiyetini sağlamaz. Demokratik bir yönetim için olması gereken koşullardan biri, “kamusal iletişim mekanı”nın varlığıdır. Böylece meşruiyet, herkesin katıldığı özgür ve kısıtlamasız bir kamusal müzakereye dayandırılmalıdır.

Dolayısıyla bir meşruiyet krizi, birbirlerinden farklı ama birbirleriyle ilişkili olan iki temel üzerine oturur: (a) temsil sistemi modelinin krizi ve (b) bireylerin siyasal sürece katılımdan uzaklaşmaları. Temsil krizinin asıl nedeni, siyasetin sürekli olarak yinelenen seçimlere indirgenmiş olması ve meşrulaştırmanın da buna dayandırılmasıdır. Sanayi toplumlarında gelişen

teknokratik yönetim altında demokratik seçimler kamusal tartışmaya değil, daha çok onaylamaya dayanmaktadır. Bu ise, siyasetin bilimselleşmesine neden olurken, diğer taraftan da demokratik karar alma sürecini “iktidarı uygulamak üzere birbirlerinin yerini alarak iş başına getirilen seçkinleri onaylamak için düzenlenmiş bir usule indirger”. Sorun basitçe şöyle belirtilebilir: Temsili demokrasi, belli bir ulus-devlet içerisinde gerçekleşebilir ve bu yüzden de sınırlı bir alana sahiptir. Ne var ki, küreselleşme süreci boyunca üretim, dağıtım ve bölüşüme ilişkin ekonomik kararlar ulus-devletin sınırlarını aşmakta, tersine, yeni küresel ağlar tarafından belirlenmektedir (Coşkun, 2004: 21-25).

Liberal demokrasinin meşruluk krizinin boyutlarını Köker ise şu şekilde özetlemektedir:

Öncelikli olarak bireysel hak ve özgürlükler, bireyin siyasi karar alma süreçlerine katılımı ile ilgili bir açılım potansiyeli taşımasına rağmen, bunu sağlamaktan çok, bireyin kişisel alandaki güvenliği ile ilgilidir. İkinci olarak, demokrasinin kurumsal yapısı ve işleyişindeki hiyerarşik, eşitsizlikçi yapıları, bireylerin karar alma süreçlerine katılımını kısıtlamaktadır. Üçüncü olarak, yeni oluşumlar, bireylerin grup aidiyetleri esnasında dile getirmeye başladıkları “kolektif kimliklerin tanınması” taleplerini doğurmaktadır. Dördüncü olarak, kültürel kimlik içinde ifade edilen “iyi yaşam” tercihlerinin kamusal (siyasi) değil, özel (bireysel) alana ilişkin olduğunu savunan ve böylece liberal demokratik devletin bu tercihlerin siyasi yansımalarına kapalı olması. Son olarak da yukarıda değinilen sınırlamaların sonucu olarak, modern anayasal devlette siyaset, örneğin Eski Yunan’dakilerden farklı olarak “iyi siyasi toplum”un ne olduğu ile ilgili bir arayış faaliyetleri bütünü olmayıp, devletin bekası ve varlığı ile ilgili kaygıların belirlediği bir teknik faaliyetler biçiminde anlaşılmaktadır (Köker, 1996’dan aktaran Keyman, 2000: 130-1).

Kapitalizmin ulus devletin işleyişinde neden olduğu bir diğer dönüşüm de “vatandaşlık” kavramının algılanmasında yaşanan değişimdir. Vatandaşlık kavramının aşınmasında, daha önce değindiğimiz bireyselleşme ve buna bağlı olarak yaşanan anlam kaybının önemli bir etkisi vardır (Bauman, 2005: 66). Vatandaşlık kavramı, bir siyasal topluluk olarak ulus-devletin eşit hak ve görevlere, özgürlüklere ve sınırlamalara, güç ve sorumluluklara sahip bireylerini tanımlamak üzere kullanılır (Alpaslan, 2008:1) Tanımdan da anlaşılacağı üzere vatandaşlık, bireyle birey değil, bireyle devlet arasındaki ilişkiselliği ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ulusal vatandaşlık fikri Fransız Devrimi ile temel bir nitelik kazanmıştır.

Pierson “The Modern State” (2004) adlı kitabında ulus devlette vatandaşlığın temel özelliklerini şu şekilde belirtmiştir: Üyelik, statü, haklar, görevler, eşitlik, aktif katılım. Vatandaşlık bağlamında üyelik, daha önce de belirttiğimiz gibi siyasal bir topluluğa üyeliğdir. Siyasal bir topluluğa üye olmak demek üyelerin kendilerini ilgilendiren konularda karar alma süreçlerine katılımını da gerektirir. Dolayısıyla üyeliği vatandaşlık bağlamında aktif katılımı birlikt düşünmek daha doğru olacaktır.

Postmodern dönemde vatandaşlık bağlamında üyelik, birden fazla siyasal topluluğa üye olma talepleriyle karşı karşıyadır. Özellikle üniter bir yapıya sahip olmayan ve birden fazla hukuksal sistemin olduğu ülkelerde vatandaşlar, birden fazla eyaletin vatandaşlığını talep edebilmektedirler (Pierson, 2004: 76). Bunun yanı sıra, küreselleşmeyle birlikte hız ve yoğunluk kazanan insan hareketliliği, çok sayıda insanın farklı ülkelerde yaşaması sonucunu doğurmuştur. Farklı ülkelerde ikamet eden/etmek zorunda kalan insanlar, hem yaşadıkları ülkenin hem de kendi ana vatanlarının vatandaşı olmayı talep etmektedirler.

Siyasal sürece aktif olarak katılım, postmodern dönemde azalma eğilimi göstermiştir. Ancak, postmodern dönemde siyaset alanında yaşanan sıkıntıyı yalnızca siyasal katılım temelinde almak, eksik bir yaklaşım

olacaktır. Çünkü siyasal katılım oranında düşüş, postmodern dönemde yaşanan dönüşümler sürecinin bir kurum olarak siyaseti de dönüştürüyor olmasının bir sonucudur. Bireyselleşen bir dünyada insanlar artık daha iyi, daha adil, daha yaşanabilir bir dünya talebine öncelikli talepler arasında yer vermemekte, kendi bireysel ihtiyaç ve çıkarlarını daha öncelikli olarak addetmektedirler. Taleplerin kolektif talepler olmaktan çıktığı düşünülmektedir. Bunun nedenlerinden bir tanesi insanların hayatlarını birbirinden farklıymış gibi algılamaları ve buna bağlı olarak da yaşanan sorunların da bireyselleşmiş gibi görünmesidir (Bauman, 2000: 23).

Taleplerin, bireylerin kendileri için istedikleri talepler halini alması, bu taleplerin kolektif hareket etmeyi gerektirmeyen talepler haline dönüşmesine neden olmaktadır. Modern demokratik politika, insanları kendi dünyalarının yaratıcıları kılar ve onlardan herhangi bir üstün varlığın aklıyla ya da mirasçı oldukları bir inançla değil, kendi akıllarıyla kendi dünyalarını inşa etmelerini, sorgulamalarını ve karşı çıkmalarını bekler. Temel kategorilere yönelik böyle bir sorgulama ve karşı çıkma, politikanın çok ötesine, kişisel yaşama, cinselliğe, beslenme ve giyinmeye, ekonomi ve akademiye uzanır (Mulgan, 1995: 30).

Bu durum da özünde kolektif bir hareket olan siyasal katılım oranını düşürmektedir. Ancak, kişisel kaygıları kamusal meselelere tercüme etmenin, beri yandan da özel dertlerde kamusal meseleleri görüp saptamanın kolay ve bariz bir yolu olmadığı sürece bir yandan bireysel özgürlükler artarken, diğer taraftan bu kolektif hareketler ve bunların içerisinde siyasete aktif olarak katılım giderek azalabilecektir (Bauman, 2000: 10).

Siyasal katılım oranında dünya genelinde tecrübe edilen düşüşe etki eden bir diğer faktör, insanların hayat karşısındaki beklentilerinde ve otoriteden talep ettiklerinde yaşanan değişimdir. İnsanlar artık gündelik hayatlarını öncelikli olarak yaşamakta ve otoriteden gündelik hayatı kolaylaştırmasını talep etmektedir. Pek çok kişi, parti politikalarında yaşanan

gelişmelerin, kendi sorunlarıyla pek az ilgisi olduğunu düşünmekte (Giddens, 2004: 112) ve ulusal politikalar insanlar için pek çok referans noktasından sadece birisi konumuna geldiği için, insanlar politik alanda olan bitenle çok fazla ilgilenmemektedirler (Giddens, 2004: 97). Bu şartlar altında siyaset, ulusal ölçekten yerel ölçeğe doğru kayıyor ve insanların ilgisi, daha ziyade günlük yaşam çevrelerine olan bitene yöneliyor (Bilgin, 2007: 22).

Bugün insanların yaşamlarını etkileyen en önemli değişikliklerin çoğu, resmi politik alanda başlatılamaz ve onun tarafından ancak kısmen etki altına alınabilir. Bu tür değişiklikler, zamanımızın toplumsal devrimlerini oluşturur; demokratikleşme süreçlerine baskı yaparlar, ama bu etkiler ve baskılar politik arenaya da el atmakta ve liberal demokratik sistemi güçlendirdikleri kadar, dengesini de bozmaktadırlar (Giddens, 2004: 113).

Taleplerde olan değişiklikler özel-kamusal alan farklılığını da sorgulanır hale getirmektedir. Modern kamusal alan kavramsallaştırması üç kurucu varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımların ilki, kamusal alanda birbirleriyle konuşan insanların statü farklılıklarını paranteze almak ve toplumsal olarak eşitmiş gibi müzakere etme yetisine sahip oldukları varsayımıdır. Diğer bir ifadeyle, siyasal demokrasi için toplumsal eşitliğin gerekli bir şart olmadığı varsayımı. İkinci varsayım, birbirleriyle rekabet halinde olan halkların çoğalmasının, daha iyi bir demokrasinin ötesinde değil önünde bir adım olduğudur. Yani, tek ve kapsamlı bir kamusal alan, çoklu hakların rabıtasına her zaman tercih edilir. Üçüncü varsayım, kamusal alandaki söylemlerin ortak iyinin müzakere edilmesiyle sınırlandırılmasıdır. Özel çıkarlar ve özel konuların kamusal alanda görüşülmesi her zaman için istenilmeyen bir durumdur.

Ancak, postmodern dönemde kamusal alan kavramsallaştırması, modern kamusal alan kavramsallaştırmasının varsayımlarının karşıtı varsayımlara dayanmaktadır. Bu üç karşı varsayımlardan ilki, katılımsal eşitliğin sistemik toplumsal eşitsizliklerin parantez içine alınmasının değil,

elimine edilmelerinin gerektiği varsayımdır. İkinci varsayım, bu tür eşitsizliklerin süregittiği yerlerde karşılıklı olarak birbirleriyle rekabet halinde olan halkların çokluğunun, sadece müzakereye dayalı tek bir kamusal alanı öngören modern kamusal alan anlayışına tercih edilir olduğudur. Üçüncü varsayım ise, modern toplumun “özel” olarak etiketlediği ve kabul edilemez olarak gördüğü çıkarlar ve konuların kamusal alana dâhil edilmesi gerektiği varsayımdır (Pakulski, 1999: 288 ve 295). Çağdaş toplumlardaki karmaşıklılardan bir tanesi, sivil toplum ve karar alma mekanizmaları arasında bir boşluk olmasıdır. Toplumsal alanda oluşan muhalefet, siyasal katılımın mevcut kanallarına kolayca adapte olamamaktadır (Melucci, 1999: 82). Kamusal alan, kendi ayrı içeriğinden boşaltıldı, ona ait bir gündem bırakılmadı, artık özel dertler, kaygılar ve sorunlardan oluşan bir yığından ibarettir (Bauman, 2000: 38).

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE KİMLİK

Tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden etkilenecek oluşturulan (Castells, 2006: 14) ve özetle “insanın kendisini kendi gözünde ve diğerlerinin aynasında nasıl gördüğünü ifade eden” (Bilgin, 1995: 71) kimlik, modern dönemin bir sorunsalı olarak gerek akademik alanda, gerekse toplumsal ve bireysel yaşamda sıklıkla vurgulanan bir kavram olmuştur. Kimlik üzerine bu kadar çok çalışmanın var olması, “kimlik”in modern toplumda bir sorun olduğunun, kavramın bir kriz içerisinde olduğunun bir göstergesidir (Woodward, 1997: 16). Kimlik, modern dönemlerin bir sorunudur çünkü geleneksel toplumlarda bir kimsenin kimliği sabit, somut ve durağandı. Kimliklerin yükselişi, toplumun bireyselleşmesi sonucunda topluluğun çözülmesinden kaynaklanmıştır ve bundan dolayıdır ki kimlik olgusu içsel olarak modernliğe ve bireyselleşmeye bağlıdır (Bilgin, 2007: 48).

Geleneksel dönemde kimlik, düşünce ve davranışın sınırlarını belirleyen ve insanın dünyadaki konumunu tanımlayan geleneksel bir mitler sisteminde öntanımlı toplumsal rollerin bir işleviydi. İnsanlar, bir klan içerisinde veya bir akrabalık sistemi içerisinde veya bir grup veya kabilenin içerisinde hayatının yörüngesi, daha doğmadan belirlenmiş olarak doğardı. Modern öncesi toplumlarda kimlik bir sorun teşkil etmiyordu. Kimlik krizi yaşamıyorlardı veya kimliklerini radikal bir biçimde düzenleme ihtiyacı hissetmiyorlardı. İnsan bir avcı veya kabilenin üyesiydi ve hepsi bundan ibaretti (Kellner, 2001: 187).

Modern döneme gelindiğinde kimlik yapısal değişimler geçirmiştir. Modernite, kurumsal farklılaşma süreçleri vasıtasıyla “hayat alanlarının”

çoğullaşmasına neden oldu. Aile, iş, din ve toplumsal örgütlenmenin diğer unsurları benlik üzerinde birbirleriyle çelişen ve birbirleriyle rekabet halinde olan taleplerin kaynakları olmaya başladı. Kurumsal farklılaşmaların yanı sıra, kapitalist toplum yapısındaki yeni eşitsizlik formları, kimliğin yeni üretim ve yeniden üretim modları temelinde dönüşümler geçirmesi sonucunu doğurdu. Böylece modern toplum, dönüşüm geçiren işbölümünün birer sonucu olan sınıf, toplumsal cinsiyet, ırksal ve etnik ilişkiler bağlamında yeni kimliklerin oluşumuna sahne oldu. Bu toplumsal değişimler sonucunda sekülerleşen ve piyasa temelinde genişleyen toplum içerisindeki toplumsal rollerin ve ilişkilerin çoğullaşması, sosyolojik olarak bölünmüş kimliklerin değişken kaynakları oldular. Kimliklerin bölünmesinde, kırsal hayattan kentsel hayata geçiş, modern kent yerleşiminin ekonomik gelişme ve kente adaptasyonu kolaylaştırması ve kişisel gelişimin ufkunu genişletmesi de etkili oldu (Dunn, 1998: 56).

Postmodern dönemde siyasal kimliklerin oluşumunu sorgulayan bu çalışmada, öncelikle kimlik kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır. Siyasal kimliğin bir kolektif kimlik türü olması nedeniyle, vurgu bireysel kimlikten çok kolektif kimlikler üzerinedir. Kimlik tanımlamasının yapılmasının “modern dönemde kimlik” ve “postmodern dönemde kimlik” ayrı ayrı ele alınmıştır. Modern dönemde kimliklerin çalışmaya dâhil edilmesinin gerekçesi, postmodern dönemde kimlik oluşumlarının modern dönem kimlik oluşum süreçlerinin dönüşmesi neticesinde ortaya çıktığının kabul ediliyor olmasıdır.

2.1. KAVRAM

Özetle “ben kimim?”, “nereye aidim?” ve “nasıl uyum sağlarım?” sorularına verdiğimiz cevaplarla oluşturduğumuz kimlik, tanımlanması oldukça zor olan kavramlardan bir tanesidir. Bu zorluğun çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerden bir tanesi, yukarıda Castells’ten alıntıladığımız tanımdan da görüleceği gibi, kimliğin doğası gereği birçok bilim dalı ve

kavramla ilişkili olması ve buna bağlı olarak da kavramın farklı bilim dallarınca ele alınıyor olmasıdır. Ama kimliğin tanımlanmasını zorlaştıran esas neden, bu tanımlanma çabasında “objektivite”nin, sağlanmasında yaşanan zorluklardır. İnsanın kendi dışındaki nesne ve olguları tanımlarken bile değer bağımsızlığı, objektifliği tam olarak sağlayamazken, kendisini analiz ederken bu objektifliği sağlaması zordur.

Kimliği tanımlamanın zorluğunun diğer bir nedeni, insan yaşamının ilk yıllarının kimliklerin oluşumu üzerinde etkili olmasıdır. İnsan hayatının ilk yılları ise, bilinçle birlikte bilinçaltının da olduğu yıllardır. Ancak bu oluşumun yaşandığı süreç idrakinde olunarak yaşanan bir süreç olmayıp, sonradan analiz edilmeye çalışılan bir süreçtir.

Ama bütün bu zorluklara karşın, kavramın özellikle de modern dönemde bir analiz nesnesi olarak kullanılması nedeniyle, çok sayıda ve farklı kimlik tanımlamalarına rastlanmaktadır.

Kimlik nosyonunun, insanoğlu için olduğu kadar evrendeki bütün maddeler için de uygulanabilir olduğunu ve terimin genel anlamının oldukça ilgi çekici olduğunu söyleyen Jenkins, The Oxford English Dictionary’de kimlik için Latince *idem*’den türetilen *identitas* kökünün verildiğini ve iki anlamının olduğunu belirtir: Birincisi; nesnelerin aynılığıdır. Yani, A1 ve A2 özdeştir, fakat B1 aynı değildir. Anlamların ikincisi ise nesnelerin tanımlanırılığının oluş ve ayırt edilebilirliğinin oluşumuna temel teşkil edecek şekilde tutarlılık veya sürekliliğe vurgu yapmaktadır (Jenkins, 2004, s.4). Batı dillerinde *Id* (o), *idem* (aynı/özdeş olan), *ident* (aynı) ve *identitatem* (aynılık) kelimelerinde var olan aynılık, kişinin başkalarıyla olan aynılığına değil, kendi içerisinde bir olmasına, aynılığına başka bir ifadeyle temelde, bir şeyin, başka her şeyden farklı, fakat kendi kendisiyle aynı olması durumuna tekabül etmektedir (Altunoğlu, 2009: 9).

Türkçe’de kullanılan kimlik terimi ise, “kim” soru edatından türetilmiştir. “Kim?” sorusu ise “hangi kimse?” demektir. Hangi sıfatı ise, birden fazla olan şeyden bir tanesini tespit etmeye yönelik bir sorudur (Ergun, 2000: 78). Benzer biçimde kavramı Güvenç de “ kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki toplumsal grupların “kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar” olarak tanımlamaktadır. Güvenç’e göre bu soruyla karşı karşıya kalanların kendilerine sordukları “ben kimim?” sorusunun kaynağı, ya bir hayatı sorunsallaştırma biçimidir (yani felsefidir) ya da bu soruyu sorduracak etkilerle karşı karşıya kalmasıdır (yani toplumsaldır) (Güvenç, 1993: 3). Bu iki tanımlamada da ortak olan nokta, kimliğin birden fazla kişinin olduğu, yani toplumsalın olduğu noktada başladığına yapılan vurgudur.

Kimliğe ilişkin bir başka tanımlama “insanın kendisini kendi gözünde ve diğerlerinin aynasında nasıl gördüğü” (Bilgin, 1995: 71) şeklindedir. Bu tanımla kimlik aslında bilinçli bir algılayıştır. Kimliğin, “bir kişinin ya da grubun/topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli kavrayışı” (Şimşek, 2002: 31) olarak tanımlandığı bu tanım da vurgu kimliğin kimliği taşıyan tarafından algılanışınadır. Kimliğin “kişinin yaşamda kendine biçtiği, uygun gördüğü rol veya kendisini algılayış biçimi” şeklinde tanımlanabileceğini vurgulayan Göka da kimliğin algılanış boyutuna dikkat çekmektedir (Göka, 2006: 291).

Kimliğe ilişkin son dönemlerde yapılan çalışmalar kimliği sadece bireysel boyutuyla değil, toplumsal boyutuyla da ele almaktadır. Çünkü kimlik, her ne kadar bireysel temelde “farklılık” üzerinden oluşturuluyor olsa da, tamamıyla bireyin kendisi tarafından belirlenmemektedir. Ben kimim sorusuna verilen cevabın oluşturduğu “bireysel kimlik” her zaman şöyle ya da böyle “biz kimiz” sorusuna verilen cevabı da, yani mensubiyet ve aidiyet duygularını da içermek zorundadır (Göka, 2006: 297). Zira aidiyet ve mensubiyet unsurları, bireyin kişilik oluşumu süreci sonucunda geliştirdiği “farklılıklara göre değil, benzerliklere göre algılama biçimi”nin ulaştığı son noktadır (Göka, 2006: 297).

Farklılık-aynılık ekseninde oluşturulan kimlik sürekli inşa halindedir ve kimliği modern dönemde sorusallaştıran temel faktör de kimliğin bu sürekli inşa durumudur. Kimlik, sürekli bir inşa halindedir çünkü kimlik, kişinin niteliğini/niteliklerini ifade eden bir kavramdır. Ancak bu nitelikler, bir kere kurulup oluşturulup, o minval üzere devam eden özellikler değildir. Kimlik inşası, kişinin ölümüne kadar devam etmesi muhtemel bir süreçtir. Dolayısıyla, bir kişinin kimliği, belirli bir zamanda, süreklilik üzerindeki bir noktaya tekabül etmektedir.

Kimliğin sürekli bir inşa süreci olmasının bir diğer nedeni de bir kimliğin toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıklarla olan ilişkisi yoluyla oluşturulmasıdır. Kimliğin farklılıklar temelinde oluşması, referans noktalarının kendi dışından seçiliyor olması ve dolayısıyla da kimliğin sabitlenmesinin zor olması anlamlarına gelir (Connolly, 1995: 93). Bu bağlamda kimlik oluşumu, negatif bir inşa olarak görülebilir. Çünkü her özdeşlik alanı gibi kimlik de “öyle olmayana, öyle tasarlanmayana, yani öteki(leri)ne nazaran konumlandırılmak ve oluşturulmak zorundadır. Yani ne olduğu değil, ne olmadığı üzerine oturtulan, plansız, programsız, tutarsız, ancak tarihsel ve ekonomik olabilen, toplumsallığı her zaman yapay kalmaya, kurgulanmaya muhtaç olan sakat bir mimaridir” (Kılıçbay, 2003: 156).

2.2. KİMLİKLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan yola çıkarak, kimliğin tanımlanmasında üç grup unsurun var olduğunu söyleyebiliriz. Bu unsurlardan ilki, bir kimseye özelliğini, farkını veren ve kimliği değiştiğinde bütünlüğünü sağlayan ve sürekli aynı kişi olduğu hissini veren unsurlardır. İkinci grup unsur, bir kimsenin hem psikolojik özellikleri ile hem de hayatını biçimlendirip yön vermede kullandığı ahlaki ilkeleri, idealleri, inançları ve idealleri ile ilgili olan kişilik ya da kişisel karakteristikler grubudur. Kimliğin tanımına içkin olan üçüncü unsur grubu, kişinin sahip olduğu amaç, bağlılık

ve özdeşliklerdir (Tok, 2003: 119). Nuri Bilgin ise, insanın kendi kendisini tanımlarken dört farklı kategoriden yararlandığını söylemektedir. Bunlardan ilki ayna ben öğeleri, yani diğerlerinin bireye yansıttığı özelliklerdir. İkincisi, kendimizi diğerlerinden ayırt etmek üzere, kimliğin temel kurucu unsurlarından biri olan “farklılık” temelinde oluşturduğumuz ifadeler. Üçüncüsü, aidiyetlerimiz üzerinden kurduğumuz ifadelerdir. Bu ifadeler, kimliğin diğer bir unsuru olan “benzerlik” ifadesinden kaynaklanmaktadır. Dördüncüsü ise, sosyal statülerimizden kaynaklanan rollerimizdir (Bilgin, 2007: 69).

Kimliğin tanımına içkin olan bu unsurlar, kimlikle ilişkili olup kimlikle karıştırılan ve/veya kimlik kavramı yerine kullanılan kişilik ve benlik kavramlarının da açıklanmasını gerekli kılmaktadır.

2.2.1. Kişilik

Kimlikle ilişkili kavramlardan bir tanesi olan kişilik kavramı psikologlara göre bireyin kendine özgü ve ayırt edici davranışlarının bütünü biçiminde tanımlanır. Başka bir ifade ile “bir insanı başkalarından ayıran bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünüdür (Tezcan, 1997: 10). Yine benzer bir tanımlamayla kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir (Cüceloğlu, 1997: 404). Kimliklerin birlikteliği olarak da tanımlayabileceğimiz kişilik, bireyin kimlikler içinde ve kimliklerle bir örgütlenmesidir; bu örgütlenme dinamik bir olgudur ve bireyin kimlikler aracılığıyla toplumsal çevreye/toplumsal yapıya uyumunu gösterir (Ergun, 2000: 12).

Batı dillerinde kişilik karşılığı olarak kullanılan kelimelerin Latince’de tiyatro oyuncularının rollerine uygun olarak taktıkları maske anlamına gelen “persona” sözcüğünden türetilmiş olması, kişiliğin bireyin çevresiyle kurduğu ilişkiyle bağlantısını göstermesi açısından manidardır. Gerçekten de kişiliğin

bir yanı insanın diğer insanlarla ilişkilerinde aldığı tavır, gösterdiği davranış, başka bir ifadeyle “taktığı maske”dir (Köknel, 1982: 24). İngilizce *personality* kelimesinin daha doğru bir çevirisinin *kişisellik* olduğu düşünüldüğünde, kavramın bireyin toplum karşısındaki konumuna ilişkin olduğu ve bireyi öncelediği daha net görülecektir.

Soyaçekim, içgüdüler ve dürtüler, kültür, toplumsal yapı ve toplumsal sınıf, toplumsallaşma süreci gibi bireysel ve toplumsal faktörlerden etkilenecek oluşturulan kişilik, bir zaman dilimi içindeki davranış türü olmayıp, geçmişin, mevcut zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür.

Sosyal hayatın içinde olmakla, ötekilerle iletişim kurmakla zaman ve mekânda edinilen, sosyal disipline boyun eğmekle özdeş, kişiyi zatına mahsus kılan niteliklere, davranışların toplamına karşılık gelen kişilik, karakter kelimesiyle de yakın anlamlı olarak kullanılır (Altunoğlu, 2009: 29).

Kişilik oluşumunda etkin olan birçok faktör vardır. Bu faktörlerden birincisi fizyolojik yapıdır. Fizyolojik yapı ile kişiliğin davranışsal yönü arasında ilişki vardır. Örneğin kişinin cinsiyeti kişilik oluşumunda önemli bir etkindir. Her ne kadar cinsiyet ve yaşla ilgili davranışlar kültürel yapıya göre belirleniyorsa da bireylerin cinsiyetlerine göre yapabilecekleri ya da yapamayacakları davranışlar, kişiliğin oluşmasında etkilidir.

Kişiliği etkileyen ikinci faktör kültürdür. Bireyin içinde bulunduğu kültürel yapı kişiyi yaşam boyu etkilemektedir. Bireyin idealleri, ilgileri kültürel yapı tarafından şekillendirilir. Bu idealler ve ilgiler ise kişiliğin oluşumunda etkindir.

Kişiliğin oluşumunda diğer bir faktör ailedir. Bireyin yetiştiği aile ortamı, aile fertleri ile olan ilişkileri kişiliğin oluşmasında çok önemli bir role sahiptir. Örneğin aile içi kararların katılımcı bir temelde alınması, çocuğun daha rahat

yetişmesine, objektiflik kazanmasına, rasyonel davranmasına ve zamanla daha aktif olup daha kolay sosyal ilişki kurmasına yardımcı olmaktadır.

Kişiliğin oluşumunda bireyin kültürünü öğrenme ve içselleştirme süreci olarak tanımlayabileceğimiz toplumsallaşmanın (Bozkurt, 2005: 111) araçları da etkilidir. Aile, okul, arkadaş grubu ve medya, kişiliğin oluşmasında etkin olan diğer toplumsallaşma faktörleridir.

Kişilikler, özünde bireysel olmakla birlikte, özellikle de kültürün insan davranışları ve insan kişiliği üzerinde etkili olduğunu düşünen ve kültüralist akım içerisinde yer alan bazı araştırmacılar, kolektif kişilik diyebileceğimiz “temel kişilik”in de var olduğunu ifade etmektedirler. Belirli bir toplumun üyelerinin ortak kişilik yapılarını ifade eden temel kişilik, aile ortamının, eğitimin ve sosyal çevrenin etkisiyle bireylerde benzer tutumlar, davranışlar, inançlar, değerler, eğilimler, duygular vb.’nin oluşması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Krdiner, temel kişiliğin dört temel unsurunun olduğunu ifade eder. Bunlar, bireyin gerçekliği düşünme tarzı olarak da ifade edilebilecek düşünce teknikleri; bireylerin çevreden gelen tehditler karşısında geliştirdiği savunma mekanizmalarına dayalı güvenlik sistemleri, diğerlerinin takdir ve güveninin kazanma ihtiyacı ve dinsel tutumlardır (Bilgin, 2007: 40).

2.2.2. Benlik

Kimlikle ilişkili olan bir diğer kavram benliktir. Benlik, psikolojinin “kişisel kimlik” kavramına tercih ettiği bir kavram olup, “[e]n genel anlamıyla, kişinin kendini başka herkesten ve her şeyden ayrı, eşsiz bir bütünlük olarak hissetmesi, bunun bilincinde olması ve bu şekilde bilincinde olunan tümel varlık”tır (Budak, 2005: 123). İnsanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı, insanın kendisini tanıma ve değerlendirme biçimi olan benlik özetle, kişiliğin özel yanıdır (Köknel, 1982: 75).

Benlik kavramı üzerine yapılan araştırmaların birçoğunda sembolik etkileşimciliğin kurucusu George Herbert Mead'ın benlik üzerindeki *I* ve *me* ayrımına dayanan görüşlerinin etkisi vardır. Mead kimliği hem bir nesne, hem de bir özne olarak görmektedir. Benlik, düşünen ve eyleyen bir özne olarak "I" (ben)'i bireyin başkaları için var olan dünyada bir nesne olarak kendi farkına varması "me" (bana)'yı oluşturmaktadır. Ben kavramının *I* ve *me* olarak ayrılması biyolojik olduğu kadar toplumsal bir içerik de taşımaktadır. Dolayısıyla *I* me'den kolay kolay ayrıştırılamaz (Mead, 1934'ten aktaran Burkitt, 2008: 39).

Mead, benliğin oluşumunda üç sürecin önemli olduğunu belirtir. Bu süreçlerden ilki "ön hazırlık" aşaması, ikincisi "temsili oyun" ve "oyun" aşaması, üçüncüsü de "genelleştirilmiş öteki" aşamasıdır. Hazırlık aşamasında çocuk, kendi davranışlarını yargılama becerisine sahip olmayıp, yalnızca bazı davranışlara öykünmektedir. Öykünerek yaptığı davranışların aile tarafından olumlu karşılanması, davranışın tekrarlanmasını ve dolayısıyla da öğrenilmesini sağlar.

Göstermelik oyun aşaması, çocuğun kendine özgü rolleri sergilemeye başladığı aşamadır. Çocuk bu aşamada verili statülerle ve onlardan kaynaklanan beklentilerle tanımlanmış özgül davranışları birleştirebilmektedir. Oyun aşaması ise, gelişimin daha ileriki bir aşamasına tekabül etmekte olup, çocuğun kendisini aynı anda birden fazla insanın beklentilerine cevap vermek zorunda hissettiği aşamadır.

Genelleştirilmiş öteki ise, toplumun değerlerinin ve normlarının içselleştirilme sürecidir (Bozkurt, 2005: 119-21). "Genelleştirilmiş Öteki" bireylerin toplumun genel davranış biçimleri ve yargılarını dikkate aldıkları durumdur. "Genelleştirilmiş Öteki" yoluyla birey başka bireylerin düşüncelerine ve davranışlarına göre beklentilerini yapılandırır. Gelecekteki toplumsal durumları gerçekten yaşamadan onların farklılaştırılmış biçimleriyle

önceden yaşamadan onların farklılaştırılmış biçimleriyle önceden oluşturulmasına yardım eder.

Benlik üzerine çalışan kuramcılar ve araştırmacıların büyük çoğunluğunda, psikanaliz kuramındaki ego kavramının “benlik”e tekabül ettiği görüşü paylaşılmaktadır. Bir anlamda, psikanalitik teoride bilinç farkındalığı/bilinçlilik büyük ölçüde ego kavramının içinde yer alır (Cevher, Buluş, 2007: 53). “Benlik, bir özbilinç (kendi bilinçli varlığının bilincinde olma) halidir. Siz yalnızca bir şeylerin bilincinde olmazsınız, aynı zamanda bir şeylerin bilincinde olan bir varlık olarak kendinizin de bilincinde olursunuz. İşte bu özbilinç, insanın kimliğinin temeli ve yaratıcısıdır. Çünkü özbilinçli varlıkların tanınma gereksinimi vardır; bu hem onlara özgü bir gereksinimdir hem de onları diğer varlıklardan farklı kılan bir özelliktir” (Türkbağ, 2003:210). Kendinin bilincine varmak, belirli bir anda aniden ortaya çıkan veya miras alınan değişmez bir kavrayış değil, insanın gelişim süreci boyunca diğerleriyle etkileşim içinde öğrenilen, geliştirilen bir kavrayıştır (Bilgin, 2007: 78).

Benliğin düşünümsellik (refleksivite) taşıdığını, yani kendi üzerine düşünme kapasitesine sahip olduğunu belirten Giddens benliğin özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir: Benlik, olduğumuz veya olmadığımız şey değil, aksine bizzat yaptığımız şeydir (sürekli inşa hali); benliğin gelişme çizgisi ömrün farklı evrelerinin bilişsel olarak farkında olmaktan kaynaklanan bir iç bütünlüğe sahiptir; benlik her an veya düzenli aralıklarla kendini olup bitenler temelinde sorgular; iç bütünlüklü bir bireysel kimlik bir anlatıyı gerekli kılar; zaman kontrolü benliğin kendini gerçekleştirme için önemlidir; benliğin tutarlılığında bedeni hissetmek de önemli bir yer tutar, benlik, fırsatlar ve riskler arasında bir denge kurmak suretiyle kendini gerçekleştirir; benliğin kendini gerçekleştirmesinin ahlaki boyutu sahiciliktir, yani kendisine karşı dürüst olmasıdır; hayatın akışı geçiş evrelerinden oluşur ve benliğin gelişim çizgisinde temel referans noktaları içeridendir, bireyin kendi bireysel tarihini nasıl inşa ve yeniden inşa ettiğiyle ilişkilidir (Giddens, 2010: 103-109).

Benlik, süreçler temelinde de açıklanabilmektedir. Bu süreçlerden ilki “değerlendirme” sürecidir. Bu süreçte doğru ve gerçek olanın bilinmesi hedeflendiği için benlik, objektif davranmaktadır. İkinci süreç, “özsaygıyı yükseltme” veya “benlik artırma” sürecidir. Bu süreçte gerçeklerin aranması yerine, pozitif imajımız onaylayacak biçimde lehimize olanların seçilmesi tercih edilir. Üçüncü süreç benlik koruma sürecidir. Bu süreçte özsaygımızı zedelenmekten koruma yönünde davranışlar sergileriz. Mesela başarısızlıklarımızın nedenlerini kendi dışımızda ararız. Dördüncü süreç, kendi hakkımızda geçmiş ve şimdiden yola çıkarak bir “tutarlı benlik görüşü” oluşturma sürecidir. Bir diğer süreç, benliğimizin kendi algımız doğrultusunda, ya da diğerlerinin görmesini istediğimiz doğrultuda yansıtılmasına tekabül eden “benlik sunumu” sürecidir (Bilgin, 2007: 144). Öz-saygının korunması, postmodern dönemde tutarlı benlik görüşü oluşturma zorluğuyla birleşerek kişinin temel problemlerinden birisi haline gelmiştir.

2.3. MODERN DÖNEMDE KİMLİK

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde de vurguladığımız gibi kimlik, modern dönemde sıkça kullanılmaya ve tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Bugün kimlik olarak adlandırdığımız olgu, ancak büyük ölçekli bir toplumun ortaya çıkışı ve Batılı anlamda geleneksel grup yaşamının çöküşü neticesinde bir sorunsal olarak karşımıza çıkmıştır ve tam da bu yüzden bir modern dönem meselesidir (Dunn, 1998: 51–52).

Modern dönemde kimlik, modern dönemin kimlik oluşumuna etki eden temel özelliklerinden hareketle açıklanabilir. Bu düşünceden yola çıkarak, bu başlık altında modern dönemin rasyonelleşme ve sekülerleşme, bireycilik, kapitalist üretim tarzı, yeninin kutsanması, farklılıkların göz ardı edilmesi gibi özelliklerinden yola çıkılarak modern dönemde kimliğin nasıl inşa edildiği ele alınmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Rasyonelleşme ve Sekülerleşme

Modern dönemin birbiriyle bağlantılı iki özelliği olan rasyonalite ve sekülerleşme modern dönemde kimlik oluşumunu belirleyen temel faktörlerin başında gelmektedir. Rasyonelleşme ve sekülerleşme birbirine sıkı sıkıya bağlıdır çünkü düşüncenin laikleşmesi, her alanda tüm ölçütlerin rasyonelleşmesi sonucunu doğurmuştur (Jeannaire, 2000: 101). Rasyonalite ve sekülerleşme, toplumun heyecanlarının ve illüzyonlarının yükünden kurtulması ve gerçekliğe gözleri açık bakmalarını sağlamak suretiyle “dünyanın kutsallığından arındırılması” sonucunu doğurmuştur (Bilgin, 1995: 34).

Rasyonelleşme modern dönemde kimliğin oluşumunu etkilemiştir, çünkü rasyonelleşmeyle birlikte bireyler kendi kimliklerini kendileri tayin eder bir hale gelmişlerdir. Rasyonalitenin insanların kendi kimliklerini belirlemelerini sağlamasının altında modern aklın aydınlanmacı kökenlerinin akli tabii ve toplumsal olguların esrarını çözen ve böylelikle insan özgürleşmesine katkıda bulunan bir organ olarak görmüş olmalarında (Çiğdem, 2004: 14) yatmaktadır. Nitekim Kant, “Aydınlanmayı insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu ergin olmama durumundan kurtulması olarak yorumlamaktadır. Bu durumun suçlusu da yine insanın kendisidir. İnsan, aklını kullanma özgürlüğünü kendisi dışında bir merciye kullanırmak suretiyle işlemiştir bu suçu. Kant’a göre, insanoğlunu bu suça iten sebep ise, akli kullanmamanın sorumluluktan kaçışı ve buna bağlı bir rahatlığı da beraberinde getirmesidir. (Çorakcı, 2008:7).

Rasyonalite-kimlik arasındaki ilişkiselliğin bir diğer nedeni, modern dönemde aklın “araçsal akıl” olarak algılanmasıdır. Araçsal akıl, dünyayı sadece ondan insan amaçları için istifade etmek maksadıyla bilmeyi hedefleyen bir rasyonalite biçimidir.

Araçsal aklın kullanımıyla birlikte, insanlar sadece fiziksel çevreleriyle değil, toplumsal çevreleriyle kurdukları ilişkileri de araçsallık temelinde kurmuş, dolayısıyla da etkileşim içerisinde bulundukları insanları da meta olarak görmeye başlamışlardır. Hem insanların hem de fizik çevrenin meta olarak görülmesi, bu iki unsurun da kimlik inşasında meta olarak kullanılabilmesi sonucunu doğurmuştur. Başka bir ifadeyle insanlar, artık toplumun, toplumsal yapıların ve ilişki içerisinde oldukları insanların, kimliklerini belirlemekte mutlak egemen olan unsurlar oldukları algısını terk etmiş. Bu, toplumun, toplumsalın ve ilişkide bulunulan kişilerin kimlik oluşumunda etkinliğinin ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Sadece, bu unsurların kimlik oluşumundaki “mutlak belirleyicilikleri” ortadan kalkmaya başlamıştır.

Rasyonelleşmeyle birlikte modern dönemde kimlik oluşumuna etki eden diğer bir unsur sekülerleşmedir. 19. yüzyılla birlikte jeoloji’den sosyoloji’ye kadar pek çok bilim alanındaki gelişmelerin gündelik yaşamda karşılık bulmaya başlamasıyla, seküler zihniyet yavaş yavaş bütün toplum kurumlarına doğru yayılmaya başlamıştır. Toplumsal kurumların farklılaşmasıyla bu yapısal oluşumda dinin artık otorite özelliğini yitirdiği; dinin değiştiren konumunda değil, diğer kurumlardan kaynaklanan değişimin “alıcısı” konumunda olduğu; dini yapının rekabete dayalı çoğul bir nitelik arz ettiği yönünde üçlü bir açılımla karşı karşıyayız. Dinin gerilemesi ile toplumun tamamına egemen olan ve kabul gören sembol, doktrin ve kurumların prestij ve tesir sahalarının gerilediği ve belki de bir kısmının veya çoğunun yok olduğu anlaşılır.

Avrupa’nın Ortaçağ’da tecrübe ettiği evrilme sürecine göz attığımızda, geçmişini 13. yüzyıla kadar geri götürebileceğimiz ve yukarıda ifade ettiğimiz dinin etki alanının ve otoritesinin farklı kurumlara aktarılmasının bir ifadesi olarak başta şehirleşme, endüstrileşme ve sonrasında ortaya çıkmaya başlayan bilimsel gelişmeler ile parlamenter demokrasi genel bir tanımlamayla sekülerleşmeyi karsımıza çıkarmaktadır.

Şehirleşmede ifadesini bulan cemaat yaşamından toplumsal yasama evrilme olgusunun, aynı zamanda, kutsalın belirleyici olduğu bir toplumsal yapıdan rasyonel düşüncenin egemen olduğu bir başka yapıya yönelim olduğunu söyleyebiliriz. Kurumsal farklılaşmanın bir sonucu olarak, toplumdaki otoritesi erozyona uğrayan din, birey üzerindeki etkisini zamanla yitirmiş ve bu etki görecelileşmeye başlamıştır (Özay, 2006: 114-120).

Sekülerleşmeyle birlikte bireyler, evreni ve toplumu yorumlarken aşkın değerler değil, kendi rasyonel değerleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Aydınlanma düşüncesi bilimsel yöntemlerle edinilen bilginin önceliğini vurgulamış, dinsel bilgi ve bu bilginin toplumsal sonuçları, doğanın ve toplumun açıklamasını gerçekleştiremediği gerekçesiyle dışlanmış (Akça, 2005: 3). Yine bu bağlamda “ilahi takdir” “hayat projesi” ile “kader” “yapılan iş”le, “insan doğası” da yeniden ve yeniden şekillendirilen kimlikle yer değiştirdi (Bauman, 2005: 176).

Özetle, kutsal olan ne varsa dünyevileşmiş, postmodern dönemde insanları durduracak bir şey kalmamıştır. Sekülerleşmeyle birlikte insanlar, “korku ve titremeden arınmışlardır. Çıkarları gerektirdiğinde önlerine çıkan her şeyi ezip geçmekte özgürdürler” (Berman, 2006: 162).

2.3.2. Bireyselleşme

Modern dönemde yaşanan rasyonalite ve sekülerleşme, kaçınılmaz olarak bireyselleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Çünkü aydınlanmanın akılcılaşma eğilimi, bireyi “anlam, hakikat ve hatta gerçekliğin yaratıcısı” olarak yüceltmiş, hatta radikal bir bireyciliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bireyselleşme de beraberinde bireyin kendi kimliğini oluşturmada kendisinin temel belirleyici olması sonucunu doğurmuştur.

Bireyselleşmeyi, yalnızca rasyonalite ve sekülerleşmenin bir sonucu olarak algılamak eksik bir algılama olacaktır. Geleneksel toplumsal yapının çözülmesi de bireyselleşme üzerinde büyük oranda etkili olmuştur. Gelenekselden kopuşla birlikte bireyler kendi kimliklerini kendileri tayin eder bir hale gelmişlerdir. Modern dönemde bireyler bütünsellikten sıyrılarak, toplumu bir gözlem alanı olarak gözlemlemeye başlamışlardır (Bilgin, 2007: 47). Geleneksel döneme göre çok hızlı bir değişimin yaşandığı ve birçok yeniliğin insanların hayatına sürekli olarak kendisini dâhil ettirdiği modern dünyada, önemli kararlar bireyin kendisine bırakılmıştır (Karaduman, 2010: 2890).

Ancak, karar almadaki bu özerkliği bireyi olumsuz yönde de etkilemektedir. Geleneksel kurumların desteğinden mahrum kalan birey, belirsizlikler karşısında bocalamaktadır. Bir yandan özgürleşme biryandan da kendini özgür hissetmeme duygusunu yaşamaktadır (Bilgin, 2007: 50).

Modern dönemde kimliklerin geleneksel döneme oranla daha az verili ve hazır halde bulunması, modern insanların çeşitli kimlikler arasında bir seçim yapması zorunluluğunu getirmiştir. Bu seçim, kişinin seçtiği kimliği kabul edilebilir olmasını sağlamak sorumluluğuyla da karşı karşıya bırakmaktadır (Kellner, 2001: 196).

Kimliklerin verili olmaktan çok seçilmek suretiyle oluşturulması, bir alternatif maliyet mantığını da harekete geçirmektedir. Çünkü seçimin yapıldığı andan itibaren fark edilen diğer kimlikler, seçilen kimliğin sorgulamaya tabi tutulması sonucunu doğurur (Özyurt, 2005: 187).

2.3.3. Kapitalist Üretim Tarzı

Modern dönemin temel belirleyicilerinden olan kapitalist üretim tarzı gerek rekabete dayanan üretim tarzının insan ilişkileri üzerine etkileri, gerek

yaşam tarzını gelenekselden farklılaştırması ve gerekse de sebep olduğu “yabancılaşma” bağlamında kimlik oluşumu üzerinde önemli etkilere sahiptir. Üretime odaklı sanayi üretiminin koşulları, dayanışma ve dostluk duygularından çok, bireyler arasında saldırganlık, egemenlik, rekabet, savaş ve emperyalist sömürü ilişkisini beslemesi suretiyle her bir bireyin diğerinin karşısında olduğu yeni bir toplumsal düzenin oluşumuna neden olmuştur (Talu, 2010: 144).

Kapitalist ekonomik gelişmeyle birlikte ortaya çıkan kentsel yaşam, modern bireyin aynı anda çok sayıda statüye sahip olması sonucunu doğurmuştur. Bu statülerin doğal sonucu olan farklı sosyal rollere kendini adapte etmek zorunda kalan modern birey, toplumsal rolleri ve sorumlulukları arasında bölünmüş, bu durum bireyin iç gerilimler ve çatışmalar yaşamasına neden olmuştur (Dunn, 1998: 56).

Kapitalist üretim tarzının kimlik oluşumu üzerinde etkili olan bir diğer özelliği de kitlesel üretimdir. Kitle üretimi, kitlesel tüketimi de beraberinde getirmiştir. Kitlesel tüketim de, aynı ya da benzer malların tüketilmesi sonucu benzer veya aynı kişiliklerin edinilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu benzerlik sadece belirli bir toplumun üyeleri arasındaki benzerlik olmaktan öte bir hal almıştır. Çünkü tüketim kültürü Batı’da başlamış olmasına karşın, dünyanın başka yerlerinde daha az baştan çıkarıcı değildir (Friedman, 2002: 55). Dünyanın birçok yerinde dışsal ortamın bir örneklige dönüşmesi, insan davranışında da benzer bir birörneklige getirmektedir (Bauman, 2005: 84).

Kapitalist üretim tarzının kimlik üzerinde etkili olmasının diğer bir nedeni, sebep olduğu yabancılaşmadır. Yabancılaşma konusunda ortaya koyulan teorileri iki ana başlık altında toplamak mümkündür: Nesnel yaklaşımlar ve öznel yaklaşımlar. Nesnel yaklaşımlarda yabancılaşmanın toplumsal boyutuna vurgu yapılırken, öznel yaklaşımlarda bireysel, psikolojik boyuta vurgu yapılır.

Erich Fromm, yabancılaşmayı öznelci bir yaklaşımla ele almaktadır. Fromm'a göre yabancılaşma, kişinin kendini yabancı, anlamsız hissettiği bir deneyim biçimidir. Yabancılaşan insan kendisini dünyanın merkezi, hareketlerinin yaratıcısı olarak görmez, tersine hareketleri ve davranışlarının sonuçları onun boyun eğdiği hatta taptığı efendileri olmuştur (Göktürk, Günelan, 2009: 129).

Toplulukçu yaklaşımlar ve Marksist teori yabancılaşmaya karşı nesnel yaklaşımı benimsemektedir (Göktürk, Günelan, 2006: 129). Marksist teoride yabancılaşma önemli analitik kavramlardan bir tanesidir. Marksist düşünceye göre insanın yabancılaşmasının nedeni ekonomik yabancılaşmadır. İş ve çalışma, insanın doğa güçlerine karşı başarısını belirlediği gibi, insanın özgürlüğünün de simgesidir. Dolayısıyla insanın, emeğinin efendisi ve emeğinin yarattığı ürünlerin sahibi olması gerekmektedir. Ancak, kapitalist bir düzende çalışan kişi, çalışma gücünün kapitalist tarafından keyfi bir biçimde kullanılmasını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu, kişinin emeğine ve emeğinin yarattığı ürünlere yabancılaşması demektir.

Ekonomik yabancılaşmayı sosyal yabancılaşma izlemektedir. Toplumu temelde iki sınıfa bölen kapitalizm bir çelişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Çalışan sınıf emeğinin ürününe sahip olmadan çalışırken, kapitalist sınıf başkasının emeğinin yarattığı değerlere sahip olmaktadır. Böylece her iki sınıf da insanı insan yapan, insanı insan yapan emeğine ve emeğinin yarattığı değerlere sahip olmamaktadır.

Sosyal yozlaşma, siyasal yabancılaşmayı getirmektedir. Birbirine düşman, birbiriyle sürekli mücadele halinde bulunan sınıfların var olduğu bir toplumda devlet, bu sınıflar arasında mücadeleyi yatıştıran, sınıfları uzlaştıran bir kurum gibi görünmektedir. Ancak, devlet ekonomik olarak güçlü olan sınıfın hizmetindedir ve sınıflar arasındaki mücadelede, kişinin gücünü soyut gücüne devrettiği devlet, baskı ve zorlama aracına dönüşmüştür (Göze, 2009: 304-305).

2.3.4. Ulus Devlet Örgütlenmesi ve Farklılıkların Reddi

Ulus devlet örgütlenmesi, modern kimliğin oluşumunda özellikle de kolektif kimliklerin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Pozitivizm ve laiklik temelinde oluşturulan modernizm, bir iktidar kurma sürecidir ve merkezi iktidarı güvence altına alabilmek için yeni yöntemler ve mekanizmalar geliştirmiştir (Kahraman, 2002: xi). Bu mekanizmaların başında da ulus-devlet örgütlenmesi gelmektedir.

Devlet, merkezi konumunu sürdürebilmek için ya değer boyutunu önemsizleştirmeye yönelir ya da birçok grup tarafından kabul görecektir tüketimcilik veya refah gibi değerlere indirgemeler yapmak zorundadır (Bayram, 2005: 49). Modern devlet, tüm toplumsal kimlikleri vatandaşlık potasında eritmiş ve cinsiyet, etnisite ve ırk gibi alt kimliklerin kamusal alana yansımalarını sınırlandırmıştır. Daha doğrusu bunu, tüm vatandaşlarına eşit şekilde muamele edebilmenin gereği olarak görmüştür. Bu bağlamda türdeş bir bütün oluşturdukları düşünülen vatandaşlara “farklılık” değil, “aynılık” esasında yaklaşılır. Bu şekilde vatandaşlardan devlet tarafından verilen üst kimlik uğrunda alt kimliklerini unutmaları ya da en azından kamusal alana taşımamaları istenir. Böylece kamusal alan, devlet tarafından müdahale yoluyla daraltılan bir alan haline gelir (Beriş, 2003: 504).

Bir siyasi yapılanma biçimi olarak ele alındığında ulus devlet modelinin milli egemenlik ve milli kimlik temel unsurları ile ülkesel bütünlük, siyasi bütünlük ve idari bütünlük yapısal özelliklerini üzerinde toplamıştır. Bu tür bir yapılanma, kimliğin “kurucu dışsal”ı olan “öteki”nin algılanış biçimini de etkilemektedir. Kolektif kimlik inşasının ötekiyle ilişkisi, öteki’nin dışlarken, biz’in, biz oluşturulurken de, öteki’nin biçimlendirilmesi şeklindedir (Karaduman, 2010: 2889). Ulus-devlet yapılanmalarıyla birlikte, “biz”in olumlu inşa edilebilmesi için içerisinde olumsuzluk(lar) barındırması gereken “öteki”(ler) oluşturulmasını gerektirmektedir. Ulus devletlerin ötekileri diğer uluslar, diğer uluslara dayanan diğer ulus devletlerdir. Ulus devletin kimlik

anlayışı, “biz”i üniter bir yığın olarak algıladığı gibi, öteki olan diğer ulusları da üniter bir bütün olarak algılama gerekliliğine ihtiyaç duymuştur. “Biz”in ulusal temelde inşa edilmesi kimliğin ulusal temelde belirleyici olmasını, bu da milli kimliklerin oluşmasını beraberinde getirmektedir.

2.3.5. Özel-Kamusal Alan Ayrımı

Temelde uyumsuzlukların ve çıkar çatışmalarının karakterize ettiği kamusal alan farklı boyutlarıyla ele alınarak farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin Rappa kamusal alanı beş farklı boyutta tanımlamıştır: birinci boyut, insanların iletişiminin ve etkileşiminin fiziksel alanı olarak kamusal alandır. İkinci boyut, insan eylemlerinin oluşturduğu fiziksel olmayan metaforik bir alan olarak kamusal alandır. Üçüncü boyut, iki taraf arasındaki bilgi alış verişinin farklı biçimlerinin bulunduğu bir mekân olarak kamusal alandır. Dördüncü boyut, ilişkilerin farklı eklemlenme biçimlerinin ve entelektüel veya entelektüel olmayan tartışmaların meydana geldiği alan olarak kamusal alandır ve son boyut da devletlerin ve devlet dışı aktörlerin planlanmış veya planlanmamış politikalarının ortaya çıktığı bir kamusal alandır (Rappa 2002: 7’den aktaran, Karadağ, 2006: 5).

Özel-kamusal alan ayrışması, Batı’da 17. Yüzyıl sonlarında kamusalın herkesin denetimine açık olarak algılanması ve özel sözcüğününse kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan korumalı bir yaşam bölgesi olarak ayrışmasıyla başlatılabilir (Sennett, 2010: 32).

Sanayileşmeyle birlikte ailenin siyasi, sosyolojik, ekonomik ve eğitim alanlarındaki fonksiyonlarının birçoğunu yitirerek bunları kamusal yaşam alanında ortaya çıkan kurumlara terk etmesi özel alan kamusal alan ayrılığının diğer bir evresidir. Weber bu ayrışmayı yani toplumsal örgütlenmenin veya daha geniş anlamda yaşam alanlarının aile ve duygusal olandan ayrılmasını rasyonelleşmenin zorunlu bir sonucu olarak görür (Çorakçı, 2008: 11). Rasyonel kurallar üzerine kurulan bir toplumsal

düzende, duygularla hareket etmeye yer yoktu. Ancak, duyguların da bir şekilde tatmin edilmesi, yaşanması gerekiyordu. Çözüm, kamusal alanla özel alnın birbirinden ayrıştırılmasıydı.

Aile ve derin dostlukların kurulmasının insani yaratımlar olarak algılandığı 18. Yüzyılda “insan kendini kamusal alanda yaparken, özel alanda, öncelikle de aile yaşantısı içerisinde kendisini gerçekleştiriyordu (Sennett, 2010: 35). Sennett’in bu ifadesi modern dönemdeki kimlik oluşumunun nasıl gerçekleştiğini çarpıcı bir biçimde belirlemektedir. İnsana içkin, doğuştan var olan, tatmin edilmesi gereken ihtiyaçları ailede, yani özel alanda belirlenip karşılanıyor, toplumun kendisinden istediği, bir anlamda bireyin toplumdaki etkileneceği sonradan oluşturduğu kimlikleri kamusal alanda kazanılmış oluyordu. Bu, bir bakıma “bireysel kimlik”, “kolektif kimlik” ayrışmasının başlangıcıydı. İnsanlar kendilerini toplum içerisinde artık gerçekleştiremiyorlardı, çünkü sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği yabancılarla beraber yaşama zorunluluğu, mahremiyetin paylaşılmadığı insanlarla bir arada yaşamının kurulmasını gerektiriyordu.

2.4. POSTMODERN DÖNEMDE KİMLİK

Robert G. Dunn, “Postmodernitenin Toplumsal Bir Eleştirisi: Kimlik Krizi” adlı kitabına entelektüel bir hareket olarak gördüğü postmodernizmin temelinde “kimlik”in yer aldığını belirterek başlamaktadır. Dunn’a göre postmodern kavramı, savaş sonrası Batı toplumunun genelleşmiş bir koşulu olan kimlik sorunsallaştırılmasını anlaşılabilir hale getirme çabasıdır (Dunn, 1998: 2). Kimliğin postmodernitenin temelinde olmasının bir kanıtı da, kimliğin hayatın diğer tartışmalı yönlerini anlamakta kullanılması ve toplumsal analize ilişkin konuların “kimlik ekseninde etrafında ele alınmasıdır (Bauman, 2005: 173).

Postmodern teoride liberal hümanistik düşüncenin sabit öznesi anakronik bir yaklaşım olarak görülmüş ve bu tanımın akışkan, bağımlı ve toplumsal olarak inşa edilmiş olan birey kavramıyla değiştirilmesi gerektiği iddia edilmiştir (Huddy, 2001: 127). Özünde merkezsizleşmiş ve parçalanmış halde olduğu kabul edilen postmodern kimlik, birçok noktada modern kimlik özelliklerinin derinleşmesi, ilerlemesi, etkinliğinin artması sonucu ortaya çıkarken (Kellner, 2001: 189) bazı noktalarda da modern kimlikten kopmalar ve farklılıklar üzerinden inşa edilmektedir.

Kimlikte yaşanan bu değişimler, postmodern dönemin çalışmamızın daha önceki bölümlerinde değindiğimiz ekonomik, toplumsal ve siyasal özellikleriyle yakın ilişki içerisinde. Bu bağlamda postmodern dönemde kimlik, kişinin gerçeklikle, kendisiyle ve toplumla olan ilişkisi çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

2.4.1. Kişinin Gerçeklikle İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik

Postmodern kimliğin temel unsurlarından bir tanesi, gerçeklikle kurulan ilişkinin insanın kendisi tarafından aktif bir biçimde belirlenmesidir. Birey, gerçekliği kendi kararları doğrultusunda üretmeye ve üretilmiş gerçekliği kendi kararları doğrultusunda kullanmaya eğilim göstermektedir (Funk, 2009:236). Gerçeklik hakkında bu bireysel belirleyiciliğin temelinde postmodernitenin “Aydınlanma”nın “mutlak gerçek” kavramsallaştırmasına karşı çıkması yatmaktadır. Postmodern teori modern teorinin aksine, genel geçer iddiaların reddedilmesini, tek bir doğrunun, tümel ve mükemmel bilginin olmadığını ve nesnelliğin mümkün olmadığını öngörmektedir (Beriş, 2003: 497).

Postmodern anlayışta gerçeklik, bizim dışımızda, bizden ayrı bir şey değildir, gerçeklik, ilgi, ihtiyaç ve önyargılarımızın ve içinde yaşadığımız kültürel yapının önümüze koyduğu durumlar çerçevesinde bizzat bizim

tarafımızdan belirlenir. İşte postmodernitenin gerçek hakkındaki bu görecelilik anlayışı, gerçeği bireyin algılamasına bırakmıştır. Gerçeğin, bireyin algıladığı gibi olduğu düşüncesi de postmodern kimliklerin temel belirleyicilerinden olmuştur.

Gerçekliğin birey tarafından belirleniyor olması gerçekliğin kurgulanan gerçeklik biçimini alması sonucunu doğurmuştur. Bu kurgulanan gerçeklik, Baudrillard'ın ifadesiyle "hipergerçeklik" olarak da adlandırılabilir. Hipergerçeklikler, yani simülakrlar gerçeğin yerini o kadar almıştır ki, artık gerçeklik değil, hipergerçeklik tercih edilmektedir (Baudrillard, 2006: 15). Baudrillard, hipergerçeklik yaklaşımını belirlerken, Fransız felsefesinde göstergebilim adı verilen güçlü bir gelenekten oldukça etkilenmiştir. Bu geleneğin temeli, göstergeler ya da simgeleri göndergeler adı verilen nesneler ya da fikirlerle ilişkilendirerek çevremizdeki dünyayı anlamlandırmamızdır. Baudrillard, postmodernizmin başlangıcıyla birlikte göstergelerin yalnızca kendilerini temsil ettikleri **hipergerçeklik** çağına girdiğimizi öne sürer. Göstergeler gerçekliktir ve imgesel olanla gerçek olan birbirine girmiştir (Watson, 2006: 52).

Gerçeklik, doğada var olduğu haliyle itici, çirkin, estetik dışı, istenmeyen, sıradan olabilir. Hipergerçeklikler, gerçekliklerin bu istenmeyen özelliklerini gizledikleri için tercih edilmektedirler. Bu kötü özelliklerin gizlenmesi, bilgi işlem teknolojisi özellikle de dijital teknolojinin kullanımı yoluyla hayata geçirilmektedir. Sanal ya da simülasyon gerçekliğin insanlar tarafından tercih edilmesinin diğer nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Birden fazla duyunun uyarılması yoluyla "duygusal ve heyecansal algının yoğunlaştırılması"; ve interaktif katılım yoluyla bireyin gerçekliği biçimlendirebilme imkânına sahip olması ve yüz yüze, somut ve gerçek ilişkilere girmek zorunda kalmadan başkalarıyla bağlantı içinde olma, onlarla etkileşime girme imkânı sağlıyor olmasıdır (Funk, 2009: 42-3).

Kişinin gerçekliğe karşı hipergerçekliği tercih etmesi, bir yönüyle de gerçekliklerden kaçması anlamına gelmektedir. Gerçeklikten kaçmaktadır birey çünkü gerçeklik, hipergerçeklik gibi duygu ve heyecan yoğunluğunu sağlamamaktadır. Gerçekliklerden kaçabilen birey, gerçekliklerin kendisinde oluşturacağı olumsuz etkilerden de kaçabileceğini düşünmektedir. Ancak, gerçeklik çoğu zaman bizim dışımızda vardır. Bunu dönüştürebilme şansınız yoktur. Sadece sizin gerçeklikle kurduğunuz ilişkiyi belirleme şansınız vardır. Bunun yanı sıra, gerçekliklerin tamamı hipergerçeklik biçimine dönüştürülemez. Daha da önemlisi, hipergerçeklikler, birer kurgudur. İnsanın hipergerçekliklere doğru yöneliyor olması, gerçekliklerin etkilerini yok etmek, ya da en azından minimize etmek sonucunu doğurmayacaktır. Gerçeklik, kişi ne kadar kaçarsa kaçsın, olumlu veya olumsuz tesirlerini mutlaka hissettirecektir.

Böyle bir gerçeklik algısında kişi, kendi duygularını bile yaşayamamaktadır. Başka bir ifadeyle yaşadığımızı düşündüğümüz duygulanmalar bile, “gerçek” duygular olmaktan çok, üretilmiş duygulanmalardır. Postmodern dönemde duygusallaşmadan ya da duygu yoğunluğundan kasıt, insanların kendi içlerinden geldiği gibi hissetmeleri değil, kapitalist kültür üretimi yoluyla imal edilip kendilerine arz edilen duyguları hep birlikte hissetmeleridir. Bu “duygudaşlığın”(?) kaynağı ise, pembe diziler, magazin ağırlıklı haber programları, gündüz kuşağı programları vs.dir (Funk, 2009: 94).

İnsanların sürekli kurgulanan şeylerle ilişkili olmaları, kişilerin hayal etme güçlerini azaltmaktadır. Bu da, düne, bugüne ve yarına ilişkin deneyim ve beklentilerin kesişmesiyle oluşturulması gereken kimliğin, “yarın” boyutunu yok etmektedir. Yarının kurgulanması, soyut boyutta gerçekleşir. Sürekli, imal edilmiş gerçekliklerin, özellikle de görselliklerin etkisine maruz kalan kişi, soyut algılama yetisini yitirmiş olacaktır. 20. yüzyılda bir yüzyıl önce hayal bile edilemeyen imgeler ve seslerin bir karışımıyla dünyamızı dolduran elektronik iletişim araçlarının yayılması ve hızla çoğalması soyut algılama

yetimizi kaybetmemizin en temel nedenlerindendir. Birbirleri ile rekabet halinde olan yoğun bir enformasyonun var olması, dikkat süremizin kısaldığı ve sürekli düşünce yüklü bir anlatı potansiyelinin zayıflatıldığı anlamına gelmektedir. Bunun yerine kısa ömürlü deneyimin eklektik bir karışımını yaratan üslupları ve türleri karıştırıp eşleştirebiliriz (Watson, 2006: 54).

Gerçeğin birey tarafından kurgulanmasının kimlik inşasına bir diğer olumsuz yansıması, bireyin gerçekliği yanıltıcı olarak kavramasına sebebiyet vermesidir. Bu yanıltıcı kavrayış neticesinde birey “kendisinin gerçekliğe uygunluğundan çok, gerçekliğin içinde kendisi için ne bulduğuna bakar” (Sennett, 2010: 287). Bu yaklaşım tarzı, aslında bireyciliğin yol açtığı genel bir yaklaşım tarzı olup, oluşturulan kimliğin temellerinin de yetersiz inşa edilmiş olması sonucunu doğurur.

2.4.2. Kişinin Kendisiyle Olan İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik

Modern dönem bireyi anlam, hakikat ve gerçekliğin yaratıcısı konumuna yerleştirmek suretiyle toplumsal ve kurumsal bağların birey üzerindeki etkilerini azaltmıştır. Bu durum, bireyin öz yaşantısında ben vurgusunun ön plana çıkması sonucunu doğurmuştur (Funk, 2009: 239). Postmodern toplumda her bireyin benliği bireyin temel kaygısı haline gelmiştir. “...kendini tanımak, dünyayı tanımak için bir araç olmayıp bir amaç olmuştur” (Sennett, 2010: 17).

Ben vurgusunun ön plana çıkması, kişinin kimliğini kendisinin belirlemek istemesiyle alakalıdır. Ben vurgusunun bu kadar ön plana çıkmasının nedeni de, toplumsal yapıda yaşanan ve toplumsal yapının kimlik ve kişilik oluşumundaki etkisinin giderek azalıyor olmasıdır. Mead’ın terimleriyle söyleyecek olursak, “I”ın “me” üzerinde galebe çalıyor olmasıdır.

Postmodern dönemle birlikte bireyler artık kendisine yakıştırılan, çoğaltılamaz, değiştirilemez ve kaldırıp atılamaz kimlikleri istememektedir. Bunun yerine insanlar postmodernitede kendi kimliklerini kendileri kurmak isterler ve bu doğrultuda davranır ve bu kimliklere riayet ederek kendi dünyalarını kurarlar (Gibbins, Reimer, 1999: 65). Bireyler, kendi dünyalarını kurarlarken, doğamızdan kaynaklı arzuların ve duyguların tatminini mümkün kılacak biçimde kurarlar (Bayram, 2005: 46).

Kimliğini kendisinin belirlemesi neticesinde birey, artık eski zamanlarda düşünüldüğü gibi bütünlüklü, tek merkezli, durağan ve tamamlanmış, rasyonel bir özne değil, aksine parçalı, tamamlanmamış, farklı referans çevrelerinde değişen, dolayısıyla birden çok sayıda kendini tarif eden bir özne olarak kavranmaya başlanmıştır (Deliormanlı, 2006: 18).

Kişi kimliğini kendisini ötekilerden farklılaştırarak belirler. Herkesin başkalarından farklılaşmak için çaba harcadığı bir toplumda kimlik, “öteki” ve “fark” temelinde inşa edilir. “Fark”ın sürekli dönüşmesi neticesinde, kimliğin kendisi de sürekli bir dönüşüm içerisinde. Farklılığı sürekli kılabilmek için ya da sürekli farklı olabilmek için birey, giyinme tarzlarından, dil kullanım biçimlerine, boş zaman etkinliklerine, müzik tüketimine ve medya kullanma alışkanlıklarına değin farklı materyal ve kültürel öğelere başvurur (Karaduman, 2010: 2893).

Kişinin farklı olmayı tercih etmesinde modernitenin “yeni olanı kutsaması”nın rolü de yadsınamaz. Modern insanlar değişimi arzulamayı öğrenmek, kişisel ve toplumsal hayatlarında değişikliğe açık olmaktan öte, onu pozitif anlamda istemek, aktif olarak peşinde koşmak ve ona uymak zorundadırlar. Gerçek ya da fantezileşmiş bir geçmişin “yerleşik, donuk ilişkileri”ne nostaljik gözyaşları dökmek yerine hareketlilikten haz duymayı, yenilenme peşinde koşmayı; yaşam koşulları ve diğer insanlarla ilişkilerinde ileriye bakmayı öğrenmek zorundadırlar (Berman, 2006: 136).

Modernitenin her türlü yeniliğe açık olunması gerektiği varsayımı, postmodern dönemde giderek daha etkin bir düşünce halini almıştır. Her türlü yeniliğe açık olmanın gerekli görülmesi, her türlü yeniliğin tecrübe edilmesinin gerekli olduğu sonucunu doğurur. Her türlü yeniliği tecrübe eden bireyin kimliği, parçalı ve merkezsizleşmiş bir öze sahip bir kimlik olacaktır (Binay, 2010: 18). Yeniliğin sürekli olması, tatmin düzeyinin düşük olması sonucunu doğurmaktadır. Çünkü her şeyin kanıksandığı bir ortamda hiçbir şey çarpıcı olamamaktadır (Berman, 2006: 31).

“Süreklilik” ve “bütünlük” modern kimliğin temel nitelikleriyken, postmodern kimlikler süreksizlik ve parçalanmışlık üzerine kuruludur. Parçalanmışlık, postmodern dönemin temel karakteristiklerinden bir tanesidir. Parçalanma, ekonomik kültürel ve toplumsal anlamda birbirine bağlı fikirlerle ilişkilidir. Pazaryerlerinin giderek daha küçük bölümlere parçalanması ve bunun sonucunda bu bölümlere hizmet edecek ürünlerin sayısındaki artış, parçalanma kavramının topluma yansımasıdır (Binay, 2010: 18). Ancak, parçalı ve süreksiz olan bu postmodern kimlikler derinlikten yoksun ve sığ olmalarına rağmen (Kellner, 2001: 191) kabul edilebilirdirler. Çünkü süreklilik ve bütünlük, hızlı bir değişimin yaşandığı bir dünyada değişimi yakalayamamak anlamına gelebilmektedir. Bireyler tarafından tercih edilen bu tür kimlikleri Ernest Gellner “modüler kimlikler” olarak adlandırmaktadır. Modüler mobilyalardan yola çıkarak bu tanımlamayı yapan Gellner, kimliklerin daha önce(ki mobilyalarda) olduğu gibi önceden belirlenmiş, bütün ve sabit olmadıklarını, modüler mobilyalarda olduğu gibi postmodern kimliklerde de koşullardaki ve isteklerdeki değişikliklere bağlı olarak, parçaları durmadan yeniden düzenleyerek hep farklı bütünler oluşturmanın mümkün olduğunu ifade etmektedir (Gellner, 1996: 98-100’den aktaran Bauman, 2000: 167).

Bauman, modern ve postmodern kimlikler arasındaki bu farkı hacılar ve serseriler arasındaki farklılığa referansla anlatmaktadır. Modern dönemde insanlar, Hacıların Hacc yerine nasıl ulaşabileceklerini düşündükleri gibi, bir

kimliğe nasıl ulaşabileceklerini düşünmektedirler. Başka bir ifadeyle kimlik, ulaşılması gereken bir hedeftir. Postmodern dönemde ise kimlik, serserilerin nereye gidebilirim, bu yol beni nereye kadar götürür gibi sorulara verdikleri cevaplarla benzeşmektedir. Artık kimlik, ulaşılması gereken bir hedef olmaktan çıkmış, bir süre gidilen, birlikte olunan, daha sonra da ayrışılan bir yol halini almıştır (Bauman, 2005: 182). Bauman'ın bu yol benzetmesi, kimliğin sürekli inşa halini de yansıtmaktadır. Çünkü her biten yolun sonunda yeni bir yol başlamaktadır.

İnsanlar farklı oldukça, bu farklılıkların başkaları tarafından “fark edilmesi”ni de istemektedirler. Bu istek, duyguların dizginlenmesine gerek duyulmadan serbest bırakılması sonucunu doğurmuştur (Funk, 2009: 240).

Postmodern dönemde benlik tasarımının temel unsurlarından bir tanesi de “dış görünüş”tür. Bize özgü olan ve huzur ve haz duygularının kaynağı olduğu gibi, rahatsızlıklar ve gerilim alanı da olan bedenlerimizin (Giddens, 2010:132) dış görünüşünün bu kadar önemli hale gelmesi, postmodern dönemde “imaj”ın yükselen değerine bağlıdır. Bedenin de bir imaj unsuru olarak algılanması, kişisel bakım ve sağlığın bireyin günlük hayatında önemli bir yer tutması sonucunu doğurmuştur.

Burada belirleyici olan unsur, bakımın “kişisel” olmasına karşın, bakım işinin kişisel olmaktan çıkmasıdır. Uzmanlığın önemli bir belirleyici olduğu günümüzde, kişisel bakım ve sağlık da uzmanlar eliyle yürütülmesi gereken alanlar haline dönüşmüştür. Bu düşünce doğrultusunda insanlar, bedenlerinin kontrolünü uzmanların eline bırakmış ve kendi bedenine ilişkin söylem ve belirleme hakkını da bu uzmanlara teslim etmiştir. Bu durum, bedenin de kapitalist sistem içerisinde bir “meta” haline dönüşmesini sağlamıştır. Bir yandan, meta tüketimiyle zarar gören beden, yine kapitalist metaların yardımıyla bu zararların üstesinden gelmek zorunda bırakılmıştır.

2.4.3. Kişinin Başkalarıyla Olan İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik

Her nesne sürekli bir devinim içerisinde olan kendi uzam ve zamanına sahiptir. Herhangi iki kişi arasındaki ilişki dört yönlü bir ilişkidir. Dolayısıyla bir kimlik, ancak kişinin kendi uzam-zamanı ve bu uzam-zamanla kesişen diğer uzam-zamanlar temelinde belirlenebilir(Aronowitz, 1995: 115). Bu nedenledir ki kişinin başkalarıyla ilişkisi bağlamında ele alınmaksızın kimliğin anlaşılması zordur. Kimlik dediğimiz şey, uzam zamanların kesişiminin bir ürünü olup, uzam ve zamanın sürekli bir devinim içerisinde olması nedeniyle- doğası gereği geçici ve göreceli olmak zorundadır. Bu geçicilik ve görecelilik bağlamında modern insan için bir saray inşa etmek yaratıcı bir serüven olabilir, ancak onun içinde yaşamak zorunda kalmak bir kâbusa dönüşebilmektedir (Berman, 2006: 14).

Postmodern dönemde bireylerin toplumla olan ilişkisinde modern dönemin bir ürünü olan “araçsal akıl” belirleyici olmaktadır. İnsanlar, çevreleriyle olan ilişkilerini ve çevrelerindeki insanlarla olan ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda belirlemeye başlamışlardır. Bu durum da hem toplumdaki insanların ve toplumun kendisinin, hem de toplumla ve toplumdaki insanlarla olan ilişkilerin metalaşması sonucunu doğurmuştur.

Adeta, insan, duygularıyla birlikte “şey”leşmiştir. Postmodern dönemle birlikte ilişkiler artık insanlarla insanlar arasında değil, insanlarla “iş”ler, insanlarla “şey”ler arasındadır. Tüketim toplumunda, metayla ilişki biçimi olan “kullan-at” anlayışı giderek insan-insan ilişkisinin de biçimi olmaya başlamıştır. “Kullan-at” toplumunda insan ilişkilerinin de kullanılıp atılabiliyor olması, değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin, şeylere, binalara, yerlere, insanlara ve eyleme/olma konusunda öğrenilmiş tarzlara bağlılığın da atılabilmesi anlamına gelmektedir. Berman’ın ifadesiyle, “içimizde pazarlanması mümkün olmayan ne varsa, ya zorbaca bastırılır, ya kullanılmamaktan körelir, ya da hayata geçecek fırsatı bile bulamaz” (Berman, 2006: 137). Toplumsal ilişkilerin metalarla yer değiştirmesi iki

önemli sonucu doğurur. Birincisi, tüketici kültürü benliğin inşasında birinci araç konumuna geçer. Stil ve moda kendilerini, oldukça kişiselleşmiş ve sürekli bir değişim içerisinde olan kimliklerin kaynağı olarak sunarlar. İnsanlar, giyecekler, gıdalar, müzik, otomobiller vs. vasıtasıyla kendilerini modalaştırırlar. İkincisi, geleneksel kurumsallaşmış rollere dayalı olan sınıf, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve etnisite gibi kolektif kimliklerin daha bireyselleşmiş, hayat tarzına indirgenmiş kimliklerle yer değiştirmesidir (Dunn, 1998: 67).

Postmodern dönemde ilişkilerin bireysel temelde belirleniyor olması, ilişkilerin “işteşlik” boyutunu sona erdirmektedir. İlişkiye kattıklarımız değil, ilişkinin bize kazandırdıkları ilişkinin devamı konusunda verilen kararda etkili olmaktadır. İnsanların ilişkilerini tıpkı bir meta gibi kullanım değeri kalmadığında terk edebilmeleri için, kısa vadeli, sadakate dayanmayan, uzun vadeli olarak kurgulanmayan ilişkilere ihtiyacı vardır. Sennett’in ifadesiyle geçici birlik biçimlerinin insanlar için uzun vadeli bağlantılara kıyasla daha yararlı hale geldiği bir dönemdeyiz (Bauman, 2005: 37). Rainer Funk bu durumu “bağlantıda olmak” olarak adlandırır. Funk, bağlantıda olmanın özgürleştirici olduğunu ve bu durumun da aslında bağlantılardan kurtulmak arzusuyla yetişmiş olan herkes için kışkırtıcı bir seçenek olduğunu belirtmektedir (Funk, 2009: 13). Bir ömre bir aşkın haksızlık olarak görüldüğü postmodern dönemde insan diğerleriyle olan ilişkisinde özlem, duyarlılık, bağlılık, sadakat gibi duyguları çok da önemsememektedir. “Hatta kimileri, kendileri için en iyi partnerin, “tıpkı televizyon gibi açıp kapanabilecek” olmasını tercih ettiklerini itiraf etmektedirler” (Funk, 2009: 95). Bunun temel nedenlerinden bir tanesi, dijital teknolojinin gelişmesi sonucu insan-insan ilişkilerinde temel belirleyici olan yüz yüze ilişkilerin yoğunluğunun azalmasıdır. Yüz yüze ilişkiler, sorumluluk, görev, sadakat, tutarlılık gibi duyguları ve kişilik özelliklerini gerektirmektedir.

Postmodern dönemde başkalarıyla ilişkide bir diğer belirleyici, ilişki içerisinde olunan/olunacak başkalarının tespitinde coğrafyanın

belirleyiciliğinin giderek azalmasıdır. David Harvey, mekânın etkisinin azalmasını modernliğin bir amacı ve sonucu olarak görür. Harvey'e göre modernitenin temel düsturlarından biri olan "ilerleme, mekânın fethini, bütün mekânların yıkılmasını ve nihai olarak "mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesini" içerir (Harvey, 2006: 232).

Coğrafyanın belirleyiciliğinin giderek azalması hem dünyayı anlamak meramı olan kişi/düşüncelerin, hem de bu değişimi tecrübe eden bireylerin zorlanmasına neden olmuştur. Bir yandan bütün kadim felsefelerin ve anlatıların yatağını oluşturan "zaman ve mekân içinde yolculuk" teması mekânın geri çekilmesiyle itibarını kaybedip, zamana ve mekâna bağlı olarak tanımlanan, belirlenen ve açılan ontolojilerin, felsefelerin ve dünya görüşlerinin gövdelerinde, eğer kendilerini koruyacak bir ortodoksileri yoksa büyük bir delik açılmasına neden olmaktadır (Çiğdem, 1996: 140). Diğer yandan Harvey'in (2006) zaman-mekân sıkışması, Giddens'in (2010) de "zaman ve mekânın ayrılması" olarak nitelendirdiği bu durumun bir sonucu olarak insanlar, daha önce sadece mekâna bağlı olan ilişkiler ağının dışına çıkabilmektedirler.

Özellikle dijital teknolojinin kullanımıyla birlikte, farklı kişiler, farklı gruplar ve farklı değerlerle ilişkide olan insan, toplumsallaşma sürecini de modern dönemden farklı olarak yaşamaktadır. Zaman ve mekânın ayrışması, uzaktaki olayların gündelik bilinci her zamankinden daha fazla etkiliyor olması sonucunu doğurmaktadır (Giddens, 2010: 44). Kabullenilmesi, içselleştirilmesi gereken, sadece içinde yaşadığımız toplumsal yapılanmanın değerleriyle sınırlı kalmamaktadır. Değerlerin kabullenilmesi sürecinde farklı kültürel değerlerle kıyaslamalar yapılması mümkün hale gelmektedir. Bu da, toplumsal değerlerin öğrenilip içselleştirilmesi anlamına gelen toplumsallaşmanın zorlaşması anlamına gelmektedir. Toplumsallaşma sürecinde yaşanan bu değişim sonucu toplumsal kurum ve kuralların bireyler üzerindeki etkilerinin azalması da kimlik oluşumu üzerinde yakın çevrenin etkisinin kırması sonucunu doğurmaktadır.

Postmodern dönemde toplumun, kimliğin oluşumunda etkisi azaldıkça, benlikte Mead'in ifadeleriyle "me" (beni, bana)'dan "I" a doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Toplumsal baskı azaldıkça, benlikte süperegounun baskınlığı azalırken, "ego" güçlenmektedir (Aronowitz, 1995: 112).

İlişki içerisinde olunan/olunacak insanların belirlenmesinde coğrafyanın, dolayısıyla da o coğrafyada birlikte yaşadığımız toplumun belirleyiciliğinin azalması, kişinin hayatı boyunca farklı toplumsal gruplara dâhil olabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Çok sayıda gruba dâhil olmak, çok sayıda insanla ortak özelliklere sahip olmak demektir. Bu durum da, farklılıklar temelinde yaratılan "öteki"nin oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

"Öteki"nin keskin çizgilerle var olmaması, tutarlı bir kimlik oluşumunu da zorlaştırmaktadır. İnsanlar, (tıpkı matematikteki kümelerde olduğu gibi), aynı anda birden fazla topluluğunun bir parçası olabilmektedirler. Hayatta, pek çok aidiyet kategorisinin kesişme noktalarında yer alan bireyler, aynı aidiyeti paylaştığımız biriyle beraberken, çoğu kez diğer kimliklerini önemsizleştirmektedirler. Bireysel karşılaşmalarda, kolektif olarak karşılaşmalara kıyasla, birbiriyle tek tek karşılaşan kişiler daha bağımsız hareket etmektedirler (Bilgin, 2007: 124). Bireysel karşılaşmaların giderek daha fazla yaşandığı günümüzde, "düşman" tanımını kullanabileceğimiz birilerini bulamayız karşımızda.

Postmodern kimliğin toplumsal ilişkiler bağlamında bir diğer farklılığı da mahrem olanın kamusal olarak paylaşılmasıdır (Bauman, 2000: 74). Giddens mahremiyetin kamusal olarak paylaşılmasını benlik kaygısına bağlamaktadır. Gitgide daha fazla benlik kaygısı yaşamaya başlayan bireyler, ya kamusal hayata karşı ilgisiz kalmışlar, ya da şizofrenik bir savunma mekanizmasıyla kendi mahrem ilgilerini kamusal değerlermiş gibi görmeye ve göstermeye yönelmişlerdir (Giddens, 2004: 87).

2.4.4. Kişinin Fiziki Çevre ile İlişkisi Bağlamında Postmodern Kimlik

Postmodern dönemde insanın fiziki çevre ile olan ilişkisi, bir yandan araçsal akıl tarafından diğer taraftan da kapitalist üretim tarzındaki dönüşümler tarafından belirlenmektedir. Özetle, her şeyin arz haline getirilmesi gerektiği, her arzın da yaşantısal bir niteliğe sahip olması gerektiği biçiminde tanımlayabileceğimiz (Funk, 2009: 83) kişinin fiziki çevre ile olan ilişkisi, postmodern dönemde metalaşmanın ulaştığı noktaları göstermesi açısından düşündürücüdür.

Postmodern dönemde kimlik inşası sürecinde “fizik çevre”nin etkisi, postmodern öncesi dönemlerdekine oranla azalmıştır. Bunun temel nedeni, teknolojiye özellikle de bilgi işlem teknolojilerinde yaşanan gelişim sonucunda mekânın birey ve toplum yaşantısında belirleyiciliğinin azalmasıdır. “Benzeri görülmemiş ölçüde, yerel-aşırı (*translocal*) sermaye, emek, insan, mal, teknoloji ve medya imajı akışının yaşandığı günümüzde, ulusal sınırlar gittikçe daha fazla geçirgen olmaya başlamıştır” (Çağlar, 2000: 129) . Bu durumun sonucu olarak kimlikler de sınır-aşırı yaşam tarzları tarafından şekillendirilmektedir.

Postmodern dönemde insanın fiziki çevre ile olan ilişkisi, fiziki çevreye araçsallık atfetmesi temelinde kurulmaktadır. Postmodern dönemde insanın fizik çevre olan ilişkisinde bir diğer belirleyici, tüketim kalıplarının değişiyor olmasıdır. Üretim, yani çalışmanın esas olduğu bir yaşam tarzında işin kendisi birincil öncelikli olup, o işten elde edilen maddi gelir birincil plandadır. Tüketim tarafından yönlendirilen bir yaşamda iş en iyi koşullarda aracı konumunda kalır ve kişi, doyumu, özerkliği ve özgürlüğü maddi kazançlarda arar ve bulur (Bauman, 1997: 104’ten aktaran Kodal, 2003: 24).

Postmodern dönemde tüketim kalıplarının değişmesinin temel faktörlerinden bir tanesi “boş zaman” faktörüdür. Tüketimin gerçekleştiği zaman, çalışma saatlerinin dışında, tüketici performansı göstereceğimiz boş

zamanlardır (Aytaç, 2006: 27). Ancak, boş zamanın süre olarak uzaması, insanların tüketime yönelmelerini doğrudan sağlayan bir olgu değildir. Kişinin bu boş zamanlarında tüketim performansı göstermek istemesi de gerekmektedir. Öncelikli bir hedef olarak tüketmenin özendirilmesi, öncelikle bazı paradigmatik değişmelerin geniş toplum kesimlerine kabul ettirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle de Hristiyanlıktaki feragat, sade yaşam, hazzardan çekinme gibi düşüncelerin iyi insanı ortaya çıkaracağı düşüncesi (Hira, Şan, 2003: 65) öncelikli olarak dönüştürülmüştür.

Dönüşüm sağlanırken, tüketicinin satın alma tercihlerini yaparken, ürünlerin faydalarının yanı sıra sembolik anlamlarından da etkilenmesi tüketimi arttıran bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Binay, 2010: 17). Çünkü postmodern dönemin temel karakteristiklerinden bir tanesi olan tüketim artışını sadece üretim artışına bağlı olarak yorumlamak eksik bir yorumlama olacaktır. Çünkü “marjinal fayda” kavramından yola çıkıldığında, belli bir tüketim miktarından sonra, insanlar tüketmekten vazgeçeceklerdir. Demek ki tüketimin artmasının başka nedenleri de vardır. İşte ürünlerin sembolik anlamlarının yanı sıra, kişiye sağlayacağı dolaylı faydalar da vurgulanmaktadır. Metalara sembolik anlamlar yüklerken, insani duyguların yüklenmesi, insanın meta ile özdeşim kurarak bireysel olarak olumsuz gördüğü yönlerini telafi edecektir. Örneğin, kullandığınız güçlü, atik bir araç sizin fiziki güçsüzlüğünüzden duyduğunuz memnuniyetsizliği azaltacaktır.

Postmodern dönemde tüketim kalıplarındaki değişimin temel unsurlarından bir diğeri de “tüketilen”in değişmesidir. Postmodern dönemle birlikte artık meta tüketiminden gösterge, bilgi ve imaj tüketimine geçilmiştir (Dunn, 1998: 66). Kapitalizmin artık yeni bir evreye girdiğini vurgulayan Jeremy Rifkin *The Age of Access* adlı eserinde yeni ekonominin değerlerinin eşya değil, kavramlar, düşünceler ve imajlar olduğunu belirtir. Ekonomideki bu yeni değerlerle birlikte, “mülkiyet” olgusunda da bir dönüşüm yaşanmaktadır. Temel iktisadi davranışlar olan sahip olmak, elde tutmak ve biriktirmek gitgide daha az sergilenen davranışlar olmuşlardır. Bunun yerini

temel tüketim maddesi olan gösterge, bilgi ve imaja *erişim* almaktadır. Artık pazarlar ağlarla, alıcılar ve satıcılar da hizmet sunucuları ve kullanıcılarla yer değiştirmektedir. İşte bu yeni dönemi Rifkin “Erişim Çağı” olarak adlandırmaktadır. Erişim çağı, yeni bir insan tipini de beraberinde getirmektedir. Erişim çağında yaşayan insanlar, mülkiyet hakkının kullanımı ve diğerlerinin dışlanmasından daha az mutluluk duyarken, artık diğerleriyle karşılıklı ilişki içerisinde olunan ağlara dâhil olmaktan daha fazla mutluluk duymaktadır. Coğrafyadan siber uzaya, endüstriyel kapitalizmden kültürel kapitalizme ve mülkiyetten erişime doğru olan bu değişim, toplumsal sözleşme fikrinin yeniden düşünülmesi sonucunu doğurmuştur. Çünkü özel ve mübadele edilebilir malların pazarlarda satılmasına dayalı piyasa mekanizmasının günlük hayatları, siyasal söylemleri ve toplumsal statüleri belirlediği dönemden farklı bir döneme geçilmektedir (Rifkin, 2001: 3-15).

Bir yandan geleneğin etkisini yitirmesi bir yandan da küresel etkileşimin artması bireylerin karar alma süreçlerinde seçenekler çeşitliliğini getirmiş, bu durum da bireylerin hayat tarzı seçimlerini daha fazla gözden geçirmek zorunda kalmaları sonucunu doğurmuştur (Giddens, 2010: 16). Her değer verilen şeyi aynı anda ya da sırayla yapmayı olanaksız kılacak (her şeyden önce) bir zaman darlığı, mutlak özgürlüğü imkânsız hale getirmektedir (Connolly, 1995: 35). Seçenekler çeşitliliği, karar verme sürecini zorlaştırmış, bu karar verememe durumu bireyi “kaygı”ya sevk etmiştir. Seçenekler çeşitliliğinin karar verme sürecini zorlaştırmasının bir diğer nedeni de birbirine muhalif seçeneklerin eşit derecede inandırıcı olabilmeleridir. Hangi metanın ne kadarının, ne için faydalı olacağına ilişkin birbirine zıt onlarca uzman yorumu bulabilmek mümkündür. Dolayısıyla aklın artan kuşkuları ve iradenin kararsızlığı kaygıyı biraz daha arttırmaktadır (Bauman, 2005: 77).

Seçeneklerin çeşitliliği, Ehrenberg’in “kendi olma yorgunluğu” dediği bir bunalım biçimi ortaya çıkarmaktadır. Disiplin, insana sorumluluk yüklemekten, bireyin özerklikle tanımlanması, onu kendine ve eylemlerinden

sorumlu hale getirmektedir. Kurumsal ve çevresel destekten yoksun kalan bireyler, bir yetersizlik duygusu geliřtirmekte ve nevrotik çatıřmalara dūřmektedir (Bilgin, 2007: 55).

Seçeneklerin eşitliliği aynı zamanda bireylerde dikkat dağınıklığı ve unutkanlık, her şeyden çabucak sıkılma, hiçbir şeyin uzun süre ilgi odağı olarak kalamaması, sürekli yeni şeylere olan açlık gibi olumsuz duygulara yol açmıştır (Kodal, 2003: 31). Durkheim, alternatifin daha fazla özgürlük değil, kölelik getireceğine inanmıştır. Çünkü Durkheim'a göre toplumsal baskıyı hissetmeyen birey, içgüdülerinin ve arzularının boyunduruğu altına girecektir (Bauman, 2005: 88).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE SİYASAL KİMLİKLER

Kimlik, daha önce de vurguladığımız gibi özetle “ben kimim?” sorusuna verdiğimiz cevaplardan oluşmaktadır. Siyasal kimlikler de “siyaseten ben kimim?” sorusuna verdiğimiz cevaplardan müteşekkildir. Başka bir ifadeyle, siyasal kimlikler, siyasal alanda kendimizi nasıl tanımladığımıza ilişkindir.

Biraz daha ayrıntılandırarak olursak, bir siyasal kimlik sahibi olmak; fikirler, değerler ve kimliğin diğer belirleyici özellikleri bağlamında kişisel farklılıklarımızı aşan ortak bir şeylere sahip olduğumuz ve kendimizin ve kendi dışımızdaki kişilerin içerisinde yer aldığı siyasal bir topluluğa aidiyet duyduğumuz anlamına gelmektedir (Jose, 2010: 125).

Siyasal kimlik, birbiri ile ilişkili iki alt sistemden oluşmaktadır. Bu alt sistemlerden ilki, bireysel tanımlamanın farklı yönlerinden, bireysel siyasal tercih ve tepkilerinden, siyasal sosyalleşme süreci içerisinde absorbe edilen siyasal değer ve yaklaşımlardan, düzen, özgürlük, siyasal katılım, tercih edilen siyasal sistem, siyasal gücün karakteri ve bu gücün nasıl kullanıldığına ilişkin yaklaşımlardan oluşur.

İkinci alt sistem ise, grupsal boyut olup, bireyin siyasal gruplara, derneklere, ideolojik trendlere, siyasal organizasyonlara ve siyasal partilere doğrudan katılımı veya bunların amaç ve değerleriyle bireyin uyuşmasına ilişkindir (Kolocharova, 2011: 41).

Siyasal kimlik, her şeyden önce bir kolektif kimlik türüdür. Çünkü siyasal kimlik, farklı bireyleri ortak plan veya program, fikirler, amaçlar ve değerler etrafında birleştirme ve bütünleştirme işlevi görürler. Siyasal

kimlikler aynı zamanda siyasal geçmişimize ilişkin bir yorum ve siyasal geleceğimize ilişkin bir gelecek vizyonunu da içerirler.

Siyasal kimlikler, siyasal konumumuz, statümüz ve toplumsal ilişkilerimiz hakkındaki bilgilerimizi organize eden ve kolektif hayat dünyalarımızın –ulus devlet, kültür, toplumsal cinsiyet, dil, din, milliyet, sınıf, vs.- bazı yönlerini oluşturan bireysel seçme biçimleri olarak da düşünülebilirler (Nisbet, Myers, 2010: 348).

Kolektif siyasal kimliklerin bir mekânsal, bir de zamansal boyutu vardır. Mekânsal boyuttan kasıt, siyasal kimliklerin belirli bir kolektivite ile mekâna dayalı, somut bir etkileşimi gerekli kılmasıdır. Kolektif siyasal kimliğin mekânsal boyutunun da iki belirleyici unsuru vardır. Ortak özellikler, çıkarlar ve amaçlar temelinde oluşsan kendi grubuyla özdeşleşme ve “biz” olmayan diğer gruplarla kendi grubunu karşıt olarak konuşlandırma.

Kolektif siyasal kimliklerin zamansal boyutu ise, kolektif kimliklerin sadece şimdiye ilişkin değil, gelecek ve geçmişe de ilişkin olmalarıyla alakalıdır. Dolayısıyla, kolektif siyasal kimliklerin hem tarihsel bir oluşum süreçleri vardır hem de kolektif siyasal kimlikler geleceğe dönük bir vizyona sahiptirler (Kolocharova, 2011: 44).

Ancak, bir kimlik ne kadar kolektif olursa olsun, her zaman için bir bireysellik boyutuna sahiptir. Çünkü siyasal kimlikler sonuçta bir birey tarafından benimsenen ve sahip olunan bir kimliktir. Siyasal kimlikler, bireysel bazda düşünüldüğünde üç temel boyutlarının olduğu söylenebilir. Bu boyutlardan ilki, bilişsel çerçeveler boyutudur. Bilişsel çerçevelerden kasıt, insanların dünyayı ve dünya içerisinde de kendilerini, özellikle de başkalarına referansla, nasıl algıladıklarıdır. Teorik ve pratik araştırmalar, bireysel siyasal davranış ve değer hiyerarşileri üzerinde etkili olan dört ideal tip bilişsel çerçeve olduğunu göstermektedir. Bunlar partiye bağlılık, kişiye bağlılık, düşünerek davranışta bulunma ve siyasal girişimciliktir.

Bilişsel çerçeveler, bireysel siyasal kimliğin ikinci boyutu olan belirli bir aile, sınıf, nesil ve siyasal parti içerisinde yerleşik olmayla (embeddedness) ilişkilidir. Aile, sınıf ve nesil, bireylerin gençlik dönemlerinde siyasal kimliklere ilişkin önemli belirleyicilerken, siyasal partiler insanların kendilerini siyasal olarak daha açık bir biçimde nitelendirebildikleri toplumsal ağlardır. Siyasal partilerin yanı sıra, eğitim ve meslek kurumları da siyasal kimliğin oluşumunda önemlidirler.

Bireysel siyasal kimliklerin üçüncü boyutu, insanların ve sevdiklerinin yaşadıkları travmatik siyasal deneyimlerdir (Hite, 1996: 345-6). Travmatik siyasal deneyimlere en iyi örnek, Türkiye’de yaşanan askeri darbelerdir. Bu darbelerden, birçok siyasal hareket ve bu hareket içerisinde yer almış birçok insan travmatik biçimde etkilenmiştir. Çünkü askeri darbelerin suçladığı şey, herhangi bir siyasal kimlik değil, siyasal kimlik taşımanın kendisidir.

Travmatik siyasal deneyimler, bu travmatik deneyimleri yaşayan bireylerin ve onların yakınlarının siyasete bakış açılarını büyük oranda belirlemektedir. Yaşanan travmalar, siyasal kimlik tercihlerinde ya olumsuz örnek, ya da bir özdeşim aracı olarak işlev görmektedir. Siyasal kimlikleri dolayısıyla zarar gören insanların bizzat kendileri apolitikleşmeyi önerecekleri gibi, bu kişilerin yaşadığı travmalar, başkaları tarafından apolitikleşme nedenleri olarak da algılanabilmektedir.

Travmatik siyasal deneyimler, bazen de özellikle bu deneyimleri yaşayan insanların yakınları tarafından bir özdeşim aracı olarak kullanılmakta ve siyasal kimlik edinme ve bu kimliği vurgulama ihtiyacı hissetmektedirler.

Kolektif bir kimlik olarak ele alındığında, siyasal kimliklerin oluşumunda, bir kurum olarak siyasetin yanı sıra, kimlik oluşum sürecinin de etkisi olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, siyasal kimlikler, hem siyaset üzerinden hem de kimlik oluşum süreci üzerinden inşa edilirler. Bu noktadan hareketle, bu bölümde öncelikle kolektif kimliklere ilişkin bilgiler yer alacaktır.

Ardından, modern siyasal kimliklerin oluşumu siyaset ve kimlik inşası süreçleri bağlamında ele alınacaktır. Son olarak da, postmodern siyasal kimlikler, bir kurum olarak siyasette ve kimlik inşası sürecinde postmodern dönemde yaşanan değişiklikler temelinde incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. KOLEKTİF KİMLİKLER

Esasen, “kolektif kimlik”, “kimlik grupları”, “kimlik politikaları” ve “etnisite” gibi kavramlar görece yeni kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobsbawm, 1968’de basılan “Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi”nde kolektif kimlik ve kimlik politikası gibi kavramlara rastlanmadığını; kimlik politikalarını en açık biçimde çevreleyen “etnisite” kavramının ise, 1970’li yılların Oxford İngilizce Sözlüğü’nde 18. yüzyıldan kalma aktarmalarla belgelendiğini vurgular. Kolektif kimlik görece yeni bir kavram olmakla birlikte, kavramının temelini klasik sosyolojik yaklaşımlarda bulmak mümkündür. Durkheim’in “kolektif bilinç”i, Marx’ın “sınıf bilinci”, Weber’in “verstehen”i, Tönnies’in “gemeinschaft”i ilk kolektif kimlik betimlemeleridir. Kavram, grup üyelerinin etrafında birleştikleri benzerlikleri ve ortak vasıfları vurgulayan “bizlik”e işaret eder.

Kimliğin toplumsal boyutuna ilişkin her araştırmanın temelinde insanın toplumsal bir varlık olduğu düşüncesi yatmaktadır. İnsanın toplumsal bir varlık olması, onun temel ihtiyaçlarını tek başına karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. İnsanoğlu bir toplum içerisinde doğar ve aldığı ilk nefesten itibaren başkalarına muhtaç olarak yaşamaya başlar. İşte, kolektif kimliklerin varlığı, insanoğlunun bu eksikliğini, bu zayıflığının üstesinden gelmesi çabaları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Norton, 1988: 11). Bu muhtaçlık, insan büyüdükçe belki azalır ancak hiçbir zaman sıfırlanmaz. Çünkü insan, hayatının hiçbir aşamasında ihtiyaçlarını tek başına karşılayamaz.

İhtiyaçlar, sadece maddi ihtiyaçlardan ibaret değildir. İnsanın kendini değerli hissedebilmesi, güçlü bir benlik duygusu yaşayabilmesi için duygularının da tatmin edilmesi gerekmektedir. Bir grup tarafından tanınma, onaylanma, desteklenme ve grubun bir parçası olarak görülme (Şimşek, 2002: 31) bu duygulardan en önemlileridir. Bu duyguların yanı sıra aidiyet ve mensubiyet duyguları da kişisel oluşum sürecinde önemlidir. Bu iki duygu, farklılıklar temelinde değil, aynılıklar temelinde hissedilir (Göka, 2006: 297). Dolayısıyla denilebilir ki, kolektif kimliklerin oluşumunda aidiyet ve mensubiyet duygularının önemli etkileri olmaktadır.

Bireylerin siyasal kimliklerini seçmek ve bu konuda karar vermeleri, büyük oranda konumlandıkları toplumsal düzenle, kendilerine sunulan özdeşleşmelerin çokluğu ve uygulanabilirlikleriyle, bilincinde oldukları kimliklerinin mümkün olan kombinasyonlarıyla, sistemde müzakere etme kapasiteleriyle nedenlerle sınırlanmış durumdadır. Başka bir ifadeyle bireyler kendi siyasal kimliklerini buluncaya değin, farklı özdeşleşmeler arasında başarılı birbirine yakınlaştırmalar, reddiyeler ve dönüşümler vasıtasıyla sürekli olarak karar verme süreci yaşarlar. Bu farklı özdeşleşmeler sürekli bir devinim içerisinde olduğu için, siyasal kimliklerin inşasında da sürekli bir dinamizm söz konusudur (Scherrer, 2001: 230). Scherrer, bu konuda genç aktivistler örneğini vermektedir. Genç aktivistler, bir yandan “aktivist”lik üzerinden kendilerini siyasal olarak ötekilerden farklılaştırırken, bir yandan da “gençlikleri” üzerinden kendilerini ötekilerden farklılaştırmaktadırlar. Bu iki özdeşleşme arasındaki ve bu iki özdeşleşme ile diğer özdeşleşmeleri arasındaki gerilimler, siyasal kimliklerinin oluşumunu da etkilemektedir.

Bireyler, siyasal kimliklerini müzakere etmekte serbest olabilirler ancak bu serbestlik, mutlak bir serbestlik olmayıp, kişinin toplumsal statüsü ve kişisel deneyimlerine bağlı olarak bir takım sınırlar çerçevesinde var olan bir gerçekliktir.

Kolektif kimlik, belirli bir toplumun yegâneliğini (uniqueness) bireysel karakterini şekillendiren ve dolayısıyla da kendisini diğer topluluklardan ayrı olarak kurabilmesine ve bu şekilde işlemesine imkân sağlayan belirli semboller, alanlar ve karakteristiklere sahiptir (Kolocharova, 2011. 42).

Kolektif kimliklerin “bizlik”e işaret ediyor olması, kimliğin sadece bireysel olarak değil, topluluk bağlamında da oluşturulduğu anlamına gelir aslında. Nasıl ki, bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da gruplar arası ilişkiler bağlamında söz konusudur (Bilgin, 2007: 14).

Toplumsal yaşamımız süresince oluşan ve kendilerine dâhil olarak yaşamımızı sürdürdüğümüz sosyal gruplar, taşıdıkları farklı özelliklere bağlı olarak farklı kategorilere ayrılabilirler. Örneğin Iris Young’a göre üç tür grup vardır. Gruplardan ilkinin Young “topluluk” olarak tanımlamaktadır. Bir topluluk ortak bir sıfat etrafında bir araya gelmiş insanlardan oluşmaktadır. Bu grupların gönüllülük esasına dayanması şartı yoktur. Mesela deri rengi, oturulan semt, bir topluluğun üyesi olduğumuzu gösterir. Ancak, bu toplulukla özdeşim kurarak bir kimlik oluşturma zorunluluğunu doğurmaz.

İkinci grup türü birliktir. Bir birlik de ortak pratikler etrafında bir araya gelmiş insanlardan oluşmaktadır. Young son olarak da bu çalışmada kolektif kimlik olarak tanımladığımız biçimde bir kimliğe sahip olmayı gerektiren “sosyal grup”tan bahseder. Sosyal gruplar, bir sosyal statüyle özdeşleşme ve sosyal statünün ürettiği ortak bir tarih etrafında bir araya gelen insanlardan oluşmaktadır. (Young, 1990: 43’ten aktaran Knouse, 2009: 759).

Iris Young’a ait sosyal kimlik tanımlamasına yakın bir grup tanımlaması da Avishai Margalit ve Joseph Raz tarafından yapılmaktadır. Margalit ve Raz bu tür birliktelikleri “kapsayıcı gruplar” olarak tanımlarlar. Kapsayıcı grupların altı temel özelliği vardır. Öncelikle kapsayıcı grupların üyeleri dil, müzik, giyim vb’.yi de içeren ortak bir kültüre sahiptir. İkinci olarak

kültür, kapsayıcı grubun üyelerinin çocuklarını, hayat tercihlerini belirleyecek kadar çok etkilemektedir. Üçüncü olarak, kapsayıcı gruplarda üyelik karşılıklı tanımaya dayanmaktadır. Dördüncü olarak, kapsayıcı gruplarda üyeler, grup üyeliğini bireysel kimliklerinin önemli bir bileşeni olarak görürler. Beşinci olarak, üyelik sonradan elde etmekten çok, aidiyete dayalıdır, dolayısıyla da gönüllülüğten çok, zorunluluğa dayanmaktadır. Son olarak da grup üyeleri birbirlerini şahsen tanımazlar, grup sembolleri grup üyelerinin birbirlerini karşılıklı olarak tanımalarını sağlayan unsurdur (Margalit ve Raz, 1990: 439'dan aktaran, Knouse, 2009: 763).

İnsanın bir “toplumsal varlık” olarak hayatını sürdürmesi, bir yandan bireysel kimliklerin toplumsallık bağlamında şekillenmesi sonucunu doğururken, bir yandan da bu toplumsallığın yaşanması sırasında insanların “toplumsal kimlik”ler inşa etmeleri sonucunu doğurur. Kolektif olarak inşa edilen ve yaşanan kimliklerin tamamının kolektif kimlik ya da sosyal kimlik olarak ele alındığı çalışmalar olduğu gibi, kolektif kimlik, sosyal kimlik ayrımının yapıldığı çalışmalar da vardır. Kolektif kimliklerin sosyal kimlik kategorisiyle aynı şey olmadığı düşüncesinden hareketle bu çalışmada kolektif olarak inşa edilen ve yaşanan kimliklerin genel adı olarak toplumsal kimlik kavramı kullanılmıştır.

Toplumsal kimlikleri, kolektif kimliğin içerisinde olduğu grupların oluşum nedenlerine oluşum süreçlerine ve bu grupların genel karakteristiklerine bağlı olarak “ilişkisel kimlik”, “sosyal kimlik” ve “kolektif kimlik” olarak üçe ayırabiliriz. Bu üç tür kimliği tanımlamaya geçmeden önce bir noktanın altını çizmemiz uygun olacaktır. Toplumsal kimliğin bir türü olarak sosyal kimlikten bahsetmemiz, toplumsal kelimesinin sosyal kelimesiyle eş anlamlı olmasından dolayı çelişkili, belki de yanlış bir kullanım gibi görünmektedir. Toplumsal kimlikten kastımız, toplumsal yaşam çerçevesinde edindiğimiz ve bireysel olmayıp, bir grubun, kolektivitinin üyeleriyle paylaştığımız kimliklerimizdir. Sosyal kimlikten kastımız ise, “sosyal

kimlik teorisi” ile belirli bir anlam kazanmış olan, kolektif kimliklerden farklılıklar arz eden ve artık bir terim halini almış olan “sosyal kimlik”tir.

Siyasal kimliklerin daha iyi anlaşılabilmesi ve özellikle de postmodern dönemde siyasal kimliklerin daha iyi analiz edilebilmeleri için sosyal kimlik ve kolektif kimlik arasındaki farklılıkların belirtilmesi gerekmektedir.

İlişkisel kimlikler, iki kişi arasındaki ilişkiler temelinde geliştirilen kimliklerdir. (Deaux, 2000:4). Bu tür kimlikler, bireysel kimlik olmamakla birlikte, tam bir toplumsal kimlik olarak da kabul edilmemektedir. İlişkisel kimlikler, toplumda ve bireyde toplumsal kimliklerin gelişmesinde olumsuz etkileri olan kimliklerdir. Çünkü iki kişinin ilişkisel bir kimlik çerçevesinde davranışta bulunuyor olması, ikilinin birbirlerine, topluluğa ayırdıkları zaman aleyhine, daha fazla zaman ayırıyor olması sonucunu doğurmaktadır. Yine karar alma süreçlerinde ilişkisel kimliğin tarafları, toplumun genelinin yararını düşünerek değil, birbirlerinin düşünce ve çıkarlarını dikkate alarak hareket etmektedirler.

Toplumsal kimliklerin bir türü olan sosyal kimlik kavramını ele alacak olursak: İnsanlar, gruplara ayrılma ve kendi grubunu diğer gruplardan daha üstün olarak algılama eğilimi göstermektedirler. Buna neden olarak, insanların olumlu bir öz-değerlendirme yapma yönündeki güdülerini gösterilmektedir. İnsanlar bu olumlu öz-değerlendirmeye, üyesi oldukları grubu diğer gruplardan daha üstün görerek, üstün gördükleri bu gruba sıkı sıkıya özdeşleşerek ulaşmaktadırlar. Bu da bizi sosyal kimlik kavramına götürmektedir (Demirtaş, 2003: 124). Sosyal kimlik kavramı, *Sosyal Kimlik Kuramı*’nın John Turner ile birlikte iki kuramcısından biri olan Henri Tajfel’e göre, “bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel’den aktaran Demirtaş, 2003: 125). Sosyal kimlik, sosyal roller ve kategoriler temelinde oluşturuldukları için “rol

kimlikleri” veya “kategorik kimlikler” olarak da adlandırılmaktadır (Smelser, Baltes, 2001: 2213).

Sosyal kimlik tanımları, genellikle kategori ve grup kavramları üzerinden yapıldığı için bu iki kavrama yakından bakmak, sosyal kimliğin anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Kategori, nitelikleri ortak veya benzer olan şeylerin bir araya gelmeleriyle oluşan bir bütünlüktür. Ancak, bu biraradalık, içsel bir birliktelik olmayıp, dışsal olarak oluşturulan yapay bir birliktelik de olabilir. Yani kategoriler, bilinçli ve ereksel olarak bir araya gelmiş olan parçaların bir bütünü olmayıp, anlamada ve analiz etmede kolaylık sağlamak adına grup dışındakiler tarafından bir birliktelik oluşturdukları varsayılmış olan parçalardan oluşabilir. İstatistiksel çalışmalarda kullanılan “yaş aralıkları” böyle bir kategorilendirme değildir.

Kategori kavramından hareketle kategorilendirme ise, nitelikleri ortak veya benzer olan şeyleri bir araya koymak demektir ve “insana, çevre değişiklikleriyle başa çıkma imkânı verir; yaşam olaylarının anında tanınmasını ve bir düzen içine konulmasını sağlar” (Bilgin, 2007: 120).

Gruplar da bir kategori çeşididirler. Grupları diğer kategorilerden ayıran, grupların dışsal değil, içsel kategoriler oluşlarıdır. Başka bir ifadeyle, dışarıdan bir kategori olarak belirlenmemiş, bizzat kategori içerisindeki unsurlar tarafından bilinçli olarak oluşturulmuş olan kategorilerdir. Bir sosyal grup, birbirleriyle sosyal bir özdeşim kuran veya yaklaşık aynı dönemlerde kendilerini aynı sosyal kategorinin üyeleri olarak gören iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu birlikteliklerdir (Turner, 1982: 15). Bu tanım göstermektedir ki, gruplar dışarıdan analitik kaygılarla belirlenmiş birliktelikler değil, grup üyelerinin grupla özdeşleşmeleri sonucu oluşmuş kendi birlikteliğinin farkında olan birlikteliklerdir (Jenkins, 2004: 85).

Sorulması gereken soru, yukarıda tanımlamaya çalıştığımız sosyal kimliğe bireylerin neden ihtiyaç duyduklarıdır. Sosyal kimliklere neden ihtiyaç

duyulduğu sorusu, bir bireyin grup üyeliğine yüklediği anlamlardan yola çıkılarak belirlenebilir. Bireyin grup üyeliğine atfettiği anlam, iç-grupla dış-grup arasındaki diyalektik ilişki neticesinde belirlenir. Başka bir ifadeyle, hem “biz” hem de “onlar”dan yola çıkarak belirlenir.

İç grup ilişkileriyle başlayacak olursak, bireyler, bir gruba ait olmayı istemektedirler. Bunun nedeni, bir gruba aidiyetin bir bireye güvenli bir hayat sağlamasıdır. Bu güvenlik hissinin nedenlerinden bir tanesi, kendi grubu dışındakileri kategorilendirmek suretiyle dünyayı daha anlaşılır kılmaktır.

Güvenlik duygusunun diğer bir nedeni, grup tarafından kabullenilmek ve kendisi gibi olanların var olduğunu görmektir. İnsan tek başınayken sosyal dünyanın deşifre edilmesinde başarısızdır; şeylerin objektif bir görüşüne sahip olmak için, diğerlerine dayanmaya ihtiyaç vardır. Belirsizlik durumunda ideal olan şey, durumun kolektif bir tanımına varmak, sosyal bir gerçeklik yaratmaktır. Burada hatanın ancak bireysel, hakikatin de ancak sosyal olabileceği, kolektif olarak yanılmanın mümkün olamayacağı düşüncesi vardır (Bilgin, 2007: 23).

Sosyal kimlikte, dış gruplarla ilişkinin önemine gelince, bireylerin “biz”lik üzerinden özsaygılarını, özgüvenlerini geliştirebiliyor olmaları ve pozitif bir benlik duygusu hissediyor olmaları “biz”i inşa etmelerinden kaynaklanır. Bu olumlu işlevleri olan “biz”in kurulması ve devamlılığının sağlanması için, “onlar”ın da süreklilik taşıyan bir biçimde inşa edilmesi gerekmektedir. Onların inşası, biz ve onlar arasındaki farklar abartılarak gerçekleştirilir. Bu abartmaya “biz”in benzerliklerinin abartılması da eşlik eder (Demirtaş, 2003: 135). Dış grupların yani “onlar”ın önyargı ve stereotipler vasıtasıyla inşası, grup üyelerinde arınma, rahatlama ve kendini beğenme duygularının gelişmesine yol açar. Ancak, yalnızca olumsuzlama üzerinden kolektif bir kimlik inşa etmek zordur. Çünkü nefret, kendi başına bağlayıcı bir durum değildir. Dolayısıyla, kolektif bir kimliğin kurulması ve devamlılığının

sürdürümü için sevgi duygusu da, yani “biz”in kendi iç dinamikleri temelinde de oluşturulması gerekmektedir (Gümüş, 2009: 42).

Yukarıda özelliklerini temel hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız sosyal kimlik, Mead’in “sosyal benlik” kavramsallaştırmasının yeni anlamlar yüklenerek, mevcut anlamları ayrıntılandırılarak yeniden üretilmesi ile dolaşıma giren bir kavramdır. “I” [ben] bireysel kimliğin, “me” [beni/bana] de sosyal kimliğin karşılığıdır (Altunoğlu, 2009: 50). Yani sosyal kimlik, her ne kadar toplumsal temelde inşa ediliyor olsa da bireysel düzeyde bir tanımdır ve bir yönüyle bireyin bireysel kimliğinin bir boyutudur. Sosyal kimlik, bireyin bağlantıda olduğu grup veya kategoriye ilişkin varsayılan karakteristikler üzerine temellendirilir (Owens, 2003: 205). Bu anlamda sosyal kimliğin kolektif amaç odaklı oluşturulmuş olmaması, kolektif kimliklerden temel farklarıdır. Çünkü bireyin bağlantıda olduğu grup veya kategori, etnisite, milliyet gibi verili kategoriler olabileceği gibi, kolektif bir amaç hedeflenmeden oluşturulmuş bir grup da olabilmektedir.

Sosyal kimlikten farkı bağlamında kolektif kimlikleri irdelediğimizde görmekteyiz ki insanlar bir araya geldikleri ve bir toplumsal hareket bağlamında birbirlerinden etkilendikleri durumlarda kolektif davranışa bir zemin oluşturacak şekilde kolektif kimlikler inşa etmektedirler. Bir kolektif kimlik, üyelerin ortak çıkarlarından, deneyimlerinden ve dayanışmalarından türetilen ve grup üyelerince paylaşılan bir grup tanımlamasıdır. Bunun yanı sıra, grup amaçlarının, inançlarının, mevcut beklentilerinin ve buna bağlı olarak toplumsal değişim vizyonlarının açık bir biçimde ifadesidir (Cerulo, 1997: 386). Bilişsel, duygusal ve ahlaki temeller üzerinde inşa edilen kolektif kimlikler (Smelser, Baltes, 2001: 2216) statik olmayıp, grup üyelerine, dışsal faktörlere ve kolektif amaçlardaki değişime bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir (Reger, 2002: 172).

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak diyebiliriz ki, kolektif kimliklerin oluşmasında iki temel bileşen vardır. Bunlardan birincisi “biz”lik bilinci, ikincisi

“eylem”dir (aksiyon). Yani, kolektif kimliklerin oluşabilmesi için sadece insanlar arasında bir bağlantının olması yetmemekte, aynı zamanda bu insanlar arasında üretken bir müttefikliğin de oluşması gerekmektedir (Alckesberg, 1996: 90). Dolayısıyla kolektif kimliğin ortak ve birbirleriyle ilişkili “bizlik” ve “kolektif öznellik (agency)” hissiyatları temelinde oluştuğunu söyleyebiliriz (Smelser, Baltes, 2001: 2215). Sadece kategori üyeliğine dayanıyor olmayıp aynı zamanda eylem-odaklı bir oluşum olması kolektif kimliklerin bir vargı (consequence) olmayıp, bir süreç olduğunu göstermektedir (Owens, 2003: 29).

Kolektif kimlikleri diğer kimliklerden ayırt eden özelliklerini dört başlık altında toplamak mümkündür (Smelser, Baltes, 2001: 2214-15).

Öncelikle kolektif kimliklerin, mevcut sosyal kategoriler içerisinde yerleşik olması zorunluluğu yoktur. Bu tür kimlikler genelde temel sosyal kategoriler içerisinde olmaktan çok, arızı ve zamanla gelişen bir yapıya sahiptir. Siyasal kimlikler, bu durum için verilebilecek en iyi örneklerdendir. Siyasal kimlikler, sosyal yapı içerisinde yerleşik bir gruba ait olmayıp, (belki başlangıçta öyle olması ihtimal dâhilinde olsa dahi), birçok grup veya kategori tarafından kabullenilen, arızı ve zamanla gelişen bir kimlik türüdür.

İkinci olarak, kolektif, paylaşılan bir kimlik bilinci, bilişsel, duygusal ve bazı durumlarda da ahlaki bağlamda hayat bulur ve harekete geçirilir. Ortak bir davaya, tehlikeye, yazgıya yönelik bir hissediş ve algılayış “biz hissi”ni ortaya çıkarır ve insanları kolektivitinin çıkarı adına veya kolektivitinin çıkarı uğruna ortak hareket etmek noktasında motive eder.

Kolektif kimliğin üçüncü ayırt edici özelliği, diğer kimlikler üzerindeki baskınlığıdır. Kolektif kimliklerin ortaya çıkması, o an için diğer sosyal kimliklerin zayıflaması, geri çekilmesi anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, kolektif kimlikler, işlerlik kazandıkları durumlarda, yönelinen amaç ve buna ilişkin gerçekleştirilecek eylemlerin belirlenmesinde diğer kimlikler üzerinde

baskın olmaktadır. Postmodern dönemde siyasal kimliklerin etkinliğini yitirmeleri, diğer sosyal kimliklere baskın çıkacak kadar güçlü olamamalarından kaynaklanmaktadır.

Dördüncü olarak, kolektif kimlikler bireysel kimliklerden farklı olmakla birlikte, onlarla sıkı sıkıya ilişkilidirler. Çünkü bireyler, kolektif kimlikleri kendi kimliklerinin ve benlik duygularının önemli bir ögesi olarak gördükleri takdirde kolektif kimlik edinme eğilimindedirler.

Kolektif kimliklerin son ayırt edici özellikleri, diğer kimliklere oranla daha kolay değişiyor ve/veya değiştirilebiliyor olmalarıdır. Bütün kimliklerin oluşumu ve benimsenmesi birbirleriyle bağlantılı olmakla birlikte, kolektif kimlikler diğer kategorik temelli kimliklere nazaran daha akışkan, daha az kesin ve daha kısa ömürlü olabilmektedirler. Bunun nedeni de, kolektif kimliklerin sadece bir üyelik temelinde değil, bir amaç ve buna bağlı olarak eylem temelinde oluşturuluyor olmalarıdır. Amaca ulaşılmış olması, gerekli eylem/eylemlerin gerçekleştirilmiş olması, amacın meşruiyetinin sorgulanmaya başlanması, bireyin kendi çıkarları ile içerisinde bulunduğu kolektivitenin ortak çıkarları arasındaki ilişkiyi sorguluyor olmaları gibi nedenler, bu kolay değişimin ana nedenleri olarak sayılabilir.

3.2. MODERN DÖNEMDE SİYASAL KİMLİKLER

Bu çalışmada kimliğin modernite ile birlikte sorunsallaştığı yaklaşımı benimsenmektedir. Böyle bir yaklaşım, kimliklerin başlangıç noktalarının modernite olduğu anlamına gelmemektedir. Modern öncesi dönemlerde de insanlar gerek bireysel gerek kolektif kimlikler edinmişlerdir. Ancak, bütün kimliklerin olmasa bile siyasal kimliklerin modern dönemle ortaya çıktıklarını söylemek çok da yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü siyaset üzerinden bir kimlik edinmek, insanoğlunun modern dönemdeki tecrübelerinden bir tanesidir.

Siyasal kimlikler, daha önce de belirttiğimiz gibi bir yönüyle siyaset, diğer yönüyle kimlik oluşum süreci üzerinden oluşturulmaktadır. Modern dönemde siyasetin üç temel bileşeni olan ideolojiler, ulus-devlet ve temsili demokrasi, siyasi kimliklerin oluşumu üzerinde etkili olan üç unsurdur. Söz konusu üç unsur, modern dönemde siyasi kimlikleri, kimlik oluşum süreciyle de etkilenmesi çerçevesinde belirlemişlerdir. Dolayısıyla modern dönemde siyasi kimlikler bu üç bileşen çerçevesinde, kimlik oluşum süreciyle de bağlantılar kurulmaya çalışılarak, ele alınacaktır.

3.2.1. Modern Dönemde Siyasi Kimlikler ve İdeolojiler

İdeoloji kavramı, modern dönemde yaşanan siyasi akım ve düşüncelerin tanımlanmasında başat rol oynayan kavramlardan bir tanesidir. İdeolojilerin modern dönemde bu kadar önemli olmalarının nedeni, bir taraftan Aydınlanma düşüncesinin bir sonucu olan insan düşüncesi ve rasyonelliği tartışırken, diğer yandan insanların bu düşüncelerine olan inançlarını yansıtmasıdır (Ateş, 2004: 84). Yani, insanlığın gelenekselden devraldığı “inanma” olgusu ile modernliğin keşfettiği rasyonalitenin birleştirilmesi suretiyle, benlik bütünlüğünün ve devamlılığının sağlanmasına katkı sağlamalarıdır.

Hızlı bir değişimin yaşandığı modern dönemle birlikte ortaya çıkan ideolojiler, modern dönemde siyasetin hem teorik hem de pratik alanda ana belirleyicisi olmuşlardır. İdeolojiler, dünyayı anlama ve kavrama yöntemi, dünyayı çözümleme yöntemi ve dünyayı değiştirme misyonunda bir araç olarak kullanılmaları dolayısıyla modern dönemde işlevsel olmuşlardır. Özellikle dünyayı dönüştürme misyonuna sahip olmaları, ideolojileri toplumsal, bilimsel analizlerden farklılaştıran yanıdır (Çetin, 2007: 3).

Her ideolojinin insan doğası, tarih süreci ve sosyo-politik yapı üzerine söyleyecekleri vardır. Diğer bir ifadeyle, her ideolojinin bir insan doğası anlayışı, tarihi anlama ve açıklama biçimi vardır. Ayrıca her ideoloji “daha iyi” bir sosyo-politik yapıyı önerir, hedefler veya vaat eder. Bu bağlamdan yola çıkarak ideolojiyi şu şekilde tanımlamak mümkündür: ideoloji, tahayyüle dayalı, birbiriyle bağlantılı değer ve inançlardan müteşekkil bütünleşik bir dünya görüşüdür (Malka, Lelkes, 2010: 158).

İdeoloji, bir inançlar, normlar, değerler bütünüdür ve aynı zamanda “olması gereken”, “ideal” sosyo-politik modeli içerir (Örs, 2009: 2). Bu yönüyle ideolojiler spontane olmayıp; insan zihninin üretmiş olduğu bir düşünceler zinciridirler. Bu anlamda iradidir; bireyi ve toplumu belirli bir amaca doğru harekete geçirme misyonuna sahiptir.

Modern dönemde siyasetin ideolojiler üzerinden işlemesi, siyasal kimliklerin oluşumunda da ideolojilerin güçlü etkiler oluşturması sonucunu doğurmuştur. İdeolojilerin siyasal kimlikler üzerinde temel belirleyicilerden birisi olmasının modernlikle bağlantılı üç nedeni vardır. Bu nedenleri modernitenin gerçeklik algılaması; modernitenin kendisine biçtiği görevler ve son olarak da ikinci nedene bağlı olarak bireylerin kendilerini gelecekle de ilişkilendirmeleridir.

Modernitenin kurucu öğelerinden bir tanesi “us” kategorisi yoluyla doğa ve dünyanın işleyişi hakkında nesnel ve evrensel bilginin elde edilebileceği ve bu bilginin de bilimin temeli olduğu varsayımı’dır (Keyman, 2000: 48). Aydınlanmacı kökenleriyle modern akıl, ulaşabileceği bu bilimsel bilgi marifetiyle doğanın ve toplumun esrarını çözerek, insanın özgürleşimine katkıda bulunacak bir organ olarak görülmüştür (Çiğdem, 2004: 14). Akıl, ulaşabileceği mutlak bilgiyle insanlığın yararına, evrensel genel geçerliği olan yasaları keşfedecek ve bu doğrultuda pratik düzenlemeler yapabilecektir. İşte ideoloji, insanlık için neyin iyi neyin kötü olduğuna ve nelerin yapılmasıyla daha iyiye gidileceğine ilişkindir.

İnsanlığın daha ileri gidebilmesinin bilimsel bilginin kullanılması sayesinde mümkün olacağına inanılması, daha ileri gidilmesinin bir zorunluluk olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. Rasyonalitenin belki de doğal bir sonucu olan ilerleme nosyonu, modernitenin kendisini zamansal olarak sadece şimdiyle değil, gelecekle de ilişkilendirmesi sonucunu doğurmaktadır. Modernite, Habermas'ın ifadesiyle “(K)endisini geleceğin yeniliğine açan, gelecek için yaşayan bir dönem” olarak ifade edilebilir (Çiğdem, 2004: 67).

Modernite gelecekle ilgilidir çünkü verili bir zamandaki toplumu ve doğayı değil, doğanın ve toplumsal olguların genel geçer kurallarını keşfetmek iddiasındadır. Bu iddia, modernitenin insanlar adına değil, insanlık adına hareket etmesi sonucunu doğurmuştur. Modern ideolojiler de modernliğin bu özelliklerinin bir uzantısı olarak insanlara, insanlık adına hareket etme yolunda bir hedef, amaçsalılık ve bir ufuk belirlemektedir (Akay, 2004: 85).

Siyasal kimliklerin oluşumunda ideolojilerin etkili olması, siyasal kimliklerin homojen, belirgin ve ayrıştırılabilir olmaları sonucunu doğurmuştur. Modern dönemde “siyaseten ben kimim?” sorusuna bireyler, ideolojiler temelinde kesin cevaplar verebilmektedirler. Modern dönemin temel ideolojileri olan liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik, sosyal demokrasi ve muhafazakârlık gibi ideolojiler, aynı zamanda siyasal kimliklere de ad olmuşlardır. Modern dönemde siyasal kimlikler, ideolojik siyasal kimliklerdir.

İdeolojik siyasal kimlikler, kültürün verdiği kimlikten farklıdır; bu, toplumun bireye biçtiği rol ve kimlik değildir; daha geniş kapsamlı ve tutarlı bir dünya görüşünün içinde nerede yer aldığı ve nasıl bir rol ve misyon üstlenmesi gerektiğini içeren bir kimliktir. Bu anlamda ideoloji, “ben kimim?” sorusuna verilen cevaptır. Bu kimlik, bireyi toplum ile bütünleştiren değil; tersine daha küçük bir grup ile bütünleştirerek onu toplumun geri kalanından ayıran ve uzaklaştıran bir kimliktir. Bu kimlik, aynı zamanda pasif değil aktif

bir kimliktir; bireyi harekete geçiren, onu ideolojinin çizdiği ideal sosyo-politik düzenin kurulmasında rol almaya teşvik eden bir kimliktir (Örs, 2009: 3).

Modern siyasal kimliklerin, ideolojiler temelinde tanımlanırken daha homojen ve daha sabit olmasının nedeni ideolojilerin yapısından kaynaklanmaktadır. İdeolojiler, birçok değer ve tutumun bir arada bulunmasını gerekli kılmaktadır. Birçok değer ve tutumun bir arada bulunabilmesi, homojen bir yapının varlığını gerektirmektedir (Maio vd., 2003: 285). Bu homojen yapı sadece bireysel bazda homojenlik değil, toplumsal bazda bir homojenliği de gerekli kılar. Belirli tutum ve değerlerin çok sayıda insan tarafından paylaşılmasını öngören ideolojiler, siyasal olarak kolektifliği bir zorunluluk olarak görmektedirler.

3.2.2. Modern Dönemde Siyasal Kimlikler ve Ulus-Devlet

Modern dönemde siyasetin ikinci ana bileşeni ulus-devletlerdir. Ulus devletlerin bu kadar belirleyici olmalarının nedeni, hükümetlerin kendi kararlarını, politikalarını ve eylemlerini tek başına programlayabilme, hükümetlerin vatandaşları için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirleyebilme (Keyman, 2000: 10) kapasitelerine sahip olmalarıdır.

Temel özelliklerini şiddet araçlarının kullanımında tekel, sınırsallık (territoriality), egemenlik, Anayasallık, kişisel olmayan güç, kamu bürokrasisi, otorite/meşruiyet ve vatandaşlık ve vergilendirme olarak belirleyebileceğimiz ulus-devletler, modern dönemin ana siyasal aktörleridirler. Siyaseti, maddi ve manevi değerlerin otorite yoluyla dağıtılması pratiği olarak düşündüğümüzde, ulus-devletlerin modern dönemde bu süreçte temel belirleyici olduğunu görmekteyiz.

Ulus devletlerin modern dönemde etkili olmalarının bir diğer nedeni nesnelliğin modern dönemde meşrulaştırıcı bir düzlem olarak algılanmasıdır.

Bilimsel nesnellik, ulus devletlerin de kendilerini kurma ve meşruiyet sağlayıp bir pekiştirme aşamalarında kullandıkları bir olgudur. Modernite nesnenin her aşamada, her düzlemde özneyi (subject) ortadan kaldırmasına kabul gösterir, hatta bunu bir koşul olarak benimser. Bu, bilgiye sahip olanın, onu elinde bulunduranın bir otorite olmasını öngörür. Bu, devletin kendi varlığını, öznesini bütün toplumsal süreçlerin üstünde görmesini getirir. Kısaca modern dönemde devlet, merkezi güç olarak özneyi aşacak biçimde temel kararları vermekte, kendisini de aşıldığı sanılan aşkın iradenin yerine koymaktadır (Kahraman, 2002: 5).

3.2.3. Modern Dönemde Siyasal Kimlikler ve Milliyetçilik

Nesnelliği öznelliğin aleyhine ön plana çıkaran ulus devletle birlikte modern dönemde milliyetçilik ve milli kimlikler ve bunlarla bağlantılı olarak vatanseverlik, kültürel ve ekonomik korumacılık ve güçlü bir dost-düşman ayrışımı, modern dönemde siyasal kimliklerin temel özellikleri haline dönüşmüştür.

Ulus devletlerin uluslararası arenada temel aktörler olmaları, kapitalizmin ulusal sınırlara ihtiyaç duymasıyla da birleşince, siyasal kimlikler milliyetçilik üzerinden inşa edilmeye başlanmış, modern siyasal kimlikler adeta milli kimlikler haline dönüşmüştür. Bu bağlamda Weber, bir kimsenin kendisini bir ulusun üyesi olarak görmesinin, siyasal kimliğin en üst biçimi olduğunu iddia etmiştir (Eyerman, 1992: 41).

Milliyetçi siyasal kimliklerin temeli olan milli kimlik, beş temel özellikten yola çıkarak tanımlanmaktadır: Bu özellikler; tarihi bir toprak/ülke ya da yurt; ortak mitler ve tarihi bellek; ortak bir kitlesel kamu kültürü toplumun bütün fertleri için gerekli ortak yasal hak ve görevler ve topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket etme imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomidir (Smith, 2009: 31-32).

Benzer bir biçimde David Miller, millî kimliğin temel belirleyicilerini beşli bir kavramsallaştırma ile ifade etmektedir. Miller'e göre millet, ilk olarak, ortak özellikleri paylaştıklarına inanan insanların vatandaşlık şuuruna erdikleri, bir arada yaşama arzusunu paylaştıkları ve ortak bir "inanç" noktasında birbirlerine bağlandıkları bir yapıya tekabül eder. Bu yüzdendir ki, dışarıdan bakan bir gözlemcinin ırk ve dil gibi nitelikleri gözeterek milletleri tanımlamaya çalışması ciddî bir hata olacaktır.

İkinci olarak, milliyet, yalnız tarihî sürekliliğe vücut veren değil; aynı zamanda ortak bir geleceğe de uzanan, mensuplarının karşılıklı dayanışma pratikleri ve sadakatle bağlı bulundukları ahlâkî bir kimliği ifade eder.

Üçüncü olarak, millî iradeyi ifade eden kararlar, kazanılmış millî zaferler ve başarılarla da şekillenen millî kimlik, diğer pasif kimliklerin aksine sürekli olarak paylaşılan, faal bir kimliktir.

Millî kimliğin dördüncü ayırt edici özelliği, millet ve devlet arasındaki bağlantıyı mümkün kılan, millî bir topluluğun aynı zamanda siyasî bir topluluk da olmasını gerektiren, bir vatana sahip olma ve ona bağlı kalma zorunluluğudur.

Son olarak, millî kimlik, kolektif aidiyet duygusu ile paylaşılan bir "millî karakter" ya da "ortak kamu kültürü"nü gerektirir (Miller, 1995: 22-25).

Siyasal kimliklerin milliyetçilik termelinde şekilleniyor olması, siyasal kimliklerin korumacı özellikler taşımasını da beraberinde getirmiştir. Milli kimlik esasına dayalı korumacılık, modern dönemde hem kültürel anlamda hem de ekonomik alanda kendisini göstermektedir. Kültürel korumacılık, ulusal değerlerin diğer ulusların değerleri karşısında korunması temelinde oluşmaktadır. Ekonomik korumacılık ise, ulusal ekonomilerin güçlendirilmesi, pazar payının artırılması, bazı durumlarda ithal ikameci ekonomik modelin benimsenmesi sonucunu doğurmuştur. Milliyetçi siyasal kimliklerin ekonomik

korumacılıkla eşzamanlı olarak işliyor olması, uluslar bazında siyasal çatışmaları da beraberinde getirmiş, iki büyük dünya savaşının yaşanması sonucunu da doğurmuştur.

3.2.4. Güçlü Bir Dost-Düşman Algısı ve Modern Siyasal Kimlikler

Modern siyasal kimliklerin temel karakteristiklerinden bir diğeri de güçlü bir dost-düşman algılamasıdır. Siyasetin dost-düşman ayrışmasından kaynaklandığını öne süren Carl Schmitt'e göre, "siyasal eylem ve saikleri açıklamakta kullanılabilecek özgül siyasal ayırım, dost-düşman ayırımıdır". Böyle bir ayırım, bir birleşme ve ayrışmanın ya da "bizlik" ve "ötekilik" in en uç yoğunluk derecesini ifade etmektir. Bu ayrışmada önemli olan siyasal düşmanın başka bir varlık, öteki ve yabancı olmasıdır (Schmitt, 2006: 46).

Modern dönemde bu dost-düşman ayırımı bir yandan, ulus-devlet temelli siyasal kimliklerden, diğ er yandan da, özellikle de modernitenin son dönemlerinde dünyanın iki kutuplu olması sonucunu doğ uran, ideolojik ayrışmaların keskinliğinden kaynaklanmaktadır. Yani bir yandan ulusal bazda bir dost-düşman ayırımı oluş urken, diğ er taraftan ideolojik temelde keskin bir dost-düşman ayırımı gerçekleş mektedir.

3.2.5. Vatandaşlık ve Modern Siyasal Kimlikler

Ulus-devlet yapılanmasının siyasal kimliğ e diğ er bir yansıması, vatandaşlığ ın bir siyasal kimlik olarak algılanmasıdır. Vatandaşlığ ı, bir bireyin bir yönetim biçimindeki üyeliğ ini tarif eden pratikler (kültürel, sembolik ve ekonomik) ve bir haklar ve ödevler demeti (sivil, siyasal ve sosyal) bütünü olarak tanımlayabiliriz (Iş ın, Wood, 1999: 5).

Modern devletler tüm toplumsal kimlikleri vatandaşlık potasında eritmiş ve cinsiyet, etnisite ve ırk gibi alt kimliklerin kamusal alana yansımaları sınırlandırmıştır. Daha doğrusu bunu, tüm vatandaşlarına eşit şekilde muamele edebilmenin gereği olarak görmüştür. Bu bağlamda türdeş bir bütün oluşturdukları düşünülen vatandaşlara “farklılık” değil, “aynılık” esasında yaklaşılır. Bu şekilde vatandaşlardan devlet tarafından verilen üst kimlik uğrunda alt kimliklerini unutmaları ya da en azından kamusal alana taşımamaları istenir. Böylece kamusal alan, devlet tarafından müdahale yoluyla daraltılan bir alan haline gelir (Beriş, 2003: 504).

Modern devletlerin vatandaşlara farklılıklar temelinde değil aynılıklar temelinde yaklaşması, ulus devlette geçerli ulus tanımının “sözleşmeye dayalı ulus” tanımı olmasından kaynaklanmaktadır. Modern dönemde iki farklı ulus tanımlaması yapılmıştır. Bunlardan birincisi, yasa önünde eşit vatandaşların iradi katılımlarıyla oluşan “sözleşmeye dayalı ulus”, diğeri ise bir tarihin ürünü olan “geçmişe dayalı ulus”tur. Aydınlanma düşüncesi sözleşmeye dayalı ulus tanımlamasını benimsemiş ve bu tanımlama, modernitede baskın olan tanımlama olmuştur.

Sözleşmeye dayalı ulus anlayışında inşacı bir perspektif hâkimdir. Ulus üyeliğinin aidiyet duygusundan ziyade, sözleşmeye dayalı olması, inşa edilen/edilmesi gereken bir yapının varlığını zorunlu kılmıştır. Sözleşmeye dayalı ulus anlayışının bir diğeri özelliği, “sınır” kavramının ırka, etnisiteye, coğrafyaya dayalı olmayıp, sözleşmenin kapsadığı alanı ifade etmek için kullanılmış olmasıdır.

3.2.6. Modern Siyasal Kimlikler ve Temsili Demokrasi

Modern dönemde siyasetin ve siyasal alanın belirlenmesinde Fransız Devrimi’nin oldukça etkili olduğu genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Fransız Devrimi, siyasal alanda bir devrime tekabül eder çünkü iktidarın kaynağına

ilişkin temel bir zihniyet değişikliğine yol açmıştır. Fransız Devrimiyle birlikte, iktidarın kaynağı olarak Tanrı kabul edilir olmaktan çıkmıştır. Yani iktidarın meşruiyet kaynağı, dinsel olmaktan çıkmış, dünyevileşmiştir. Dünyevi olurken de, herhangi bir grubun ya da bireyin tekelinde olmayıp, halkın tamamına yayılmıştır. Siyasetin kaynağının dünyevileşmesinde insanın, artık belirlenen bir nesne değil, doğrudan belirleyici bir özne haline dönüşmesinin de etkisi vardır. İnsan tabiatı herkeste aynı olduğuna göre, herkes iktidarın meşruiyet kaynağında yer almalıdır.

İktidarın meşruiyet kaynağının halk olması, demokrasi ile mümkündür. Demokrasinin özelliklerine ilişkin düşünceler, ilerleyen dönemlerde gelişip, farklılıklar gösterse de, siyasal devrimin yaptığı şey, demokrasiyi Eflatun ve Aristo'nun belirttiği yönetim biçimlerinden biri olmaktan çıkarıp, onu insan tabiatına en uygun ve de tek yönetim şekli haline dönüştürmüş olmasıdır.

Demokrasinin, yönetim şekillerinden bir tanesi olarak değil de, en iyi yönetim şekli olarak algılanması, modern dönemde siyasal kimliklerin büyük çoğunluğunun “meşrulaştırıcı kimlik” biçiminde oluşması sonucunu doğurmuştur. Castells, meşrulaştırıcı kimliği toplumun egemen kurumları tarafından toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilen kimlikler olarak tanımlamaktadır (Castells, 2006: 14). Ancak, bizim burada meşrulaştırıcı kimlikten kastımız, egemen kurumların oluşturduğu kimlik değil, yönetilenlerin mevcut yönetim sistemini içselleştirip, sistem içerisinde siyasal eylemde bulunmalarıdır. Ancak, sosyalist ideolojiye dayandırılan ve devrimci anlayışı benimseyen siyasal kimliklerin meşrulaştırıcı kimliklerden farklı olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

3.2.7. Siyasal Partiler ve Modern Siyasal Kimlik

Temsili demokrasiler, siyasal partilerin iktidara gelebilmek için yarıştıkları bir yönetim biçimidir. Dolayısıyla siyasal partiler, bir kurum olarak siyasetin tamamı üzerinde etkin olduğu gibi, siyasal kimliklerin oluşumunda da etkin olmuştur. Daha doğrusu, siyasal kimlikler ile siyasal partiler arasında diyalektik bir ilişki vardır. Siyasal partiler, siyasal kimlikler üzerinden inşa edilirken, siyasal partiler de siyasal kimliklerin oluşumunda temel belirleyiciler olmuşlardır.

Siyasal partiler, “halkın desteğini almak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirme veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır” (Dursun, 2002: 252). Siyasal partilerin örgütlenmeleri, ülke çapında olmaktadır. Ancak, her örgütlenme gibi, siyasal partilerde de bir hiyerarşik ilişki kurulur ve dönüşümü düzenlemek ve demokrasiyi yerleştirmek ana hedefini taşıyan siyasal partiler, kitlelerden gelen taleplerin dönüştürüldüğü yer olmaktan çıkıp, “oligarşinin tunç kanunu” hükümleri çerçevesinde, parti yöneticilerinin kararları doğrultusunda hareket eden örgütlenmelere dönüşebilmektedirler (Eyerma, 1992: 43).

Siyasetin, toplumun geri kalan kesimlerine karşı sorumlu olmayan bir elit etrafında şekillendiği durumlarda, siyasal partilerin oluşması mümkün değildir. Bunun aksine, ne kadar sınırlı veya kısıtlı olursa olsun, bir “temsil”in söz konusu olduğu durumlarda siyasal partiler ortaya çıkacaktır. Bir temsilin ortaya çıkması da modern dönemle birlikte, siyasal iktidarın kaynağının sekülerleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan siyasal partilerin tam olarak gelişebilmesi için üç şartın bir arada gerçekleşiyor olması gerekmektedir. Bu şartlardan ilki, etnik, dini, sınıf temelli vb. nedenlere dayalı olarak toplumsal bir ayrışmanın yaşanıyor olmasıdır. Toplumsal ayrışmanın

ciddi olarak yaşanmadığı dönemlerde siyasal partiler, kişisel zümreler olma eğilimi göstermektedirler.

Siyasal partilerin gelişmesi için ikinci şart, siyasal iktidarın halk desteğine dayanması gerektiğine ilişkin bir inancın paylaşıyor olmasıdır. Bu noktadan hareketle, siyasal partilerin sadece siyasal iktidarın pratik düzeyde de halka dayandırıldığı sistemlerde değil, böyle bir inancın gerekli olduğu düşünüldüğü bütün sistemlerde ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Yöneticilerin mesajlarının yönetilenlere iletildiği bir araç olarak ve de toplumun, iktidardakilerin istekleri doğrultusunda şekillendirilmesinin bir aracı olarak “tek parti sistemleri”, modern dönemin tecrübe ettiği başka bir siyasal parti çeşididir.

Siyasal partilerin gelişmesi için üçüncü şart, zaferin ancak toplumun tamamının veya büyük bir bölümünün örgütlenmesi halinde kazanılacağına yönelik bir inancın gerçekleşmesidir (Outhwaite, Bottomore, 1993: 480).

Siyasal partilerin temel işlevlerinden bir tanesi, toplumda farklı kesimler tarafından sisteme yöneltilen taleplerin ifade edilmesi ve birleştirilmesidir. Partiler, toplumun farklı kesimlerden gelen talepleri belli süreçler dâhilinde işleme tutar ve yeniden formüle ederek ifade ederler. Toplumdan gelen taleplerin değerlendirilip formüle edilmesi, parti programlarını oluştururlar (Dursun, 2002: 259).

Bunun dışında siyasi partilerin yöneticilerin eğitilmesi ve değiştirilmesi, haberleşme mekanizması işlevi görmesi, partilerin temsili demokrasi sınırları içerisinde mücadele vermesi ve toplumsal talepleri bu çerçevede devşirmesi ve siyasal iktidarı bu çerçevede ele geçiriyor olması sonucu meşrulaştırma işlevi, siyasal bütünleşmeyi ve siyasal katılımı artırması gibi “gizli” ve “açık” işlevleri de vardır (Çam, 2000: 428-30).

Siyasal partiler, modern dönemde siyasal kimliklerin oluşması ve işlevselleşmesinde önemli etkilere sahiptir. Siyasal kimlikler üzerindeki bu etki, siyasal partilerin kendi kimliklerinden de kaynaklanmaktadır. Bir siyasal partinin kimliğinin iki yönü vardır. Her şeyden önce siyasal partiler birer kurumdur. Dolayısıyla, üyelik şartları, resmi olarak belirlenmiş yürütme ve karar alma organları, güç ve otorite yapıları ve diğer kurumsal özelliklerinden kaynaklı, kurumsal yapısında yerleşik bir kimliği olacaktır. İkinci olarak da partinin temel değerlerinin ve yaklaşımlarının kendisine referansla anlaşılacağı ideolojik bir kimliği olacaktır (Buckler, Dolowitz, 2009: 15).

Modern dönemde siyasal kimlikler, siyasal parti kimlikleri ile büyük oranda örtüşmektedir. Yani, siyasal kimlikler partiler üzerinden oluşturulup, siyasal partiler üzerinden işlevsel hale gelmektedirler. Siyasal parti kimlikleri, partilerle özdeşleşmek suretiyle edinilen bir kimlik türüdür. Bir siyasal partiyle özdeşleşme, kökleri partinin toplumsal imajında yatan duygusal bir bağlılık anlamına gelir. Başka bir ifadeyle partiyle özdeşleşme, siyasal partilere ilişkin sosyal gruplara yakınlık hissinden hareketle bir siyasal partiye yönelik bireysel ve etkili bir bağlılık olarak tanımlanabilir (Goren, 2005: 882).

İnsanlar, siyaset ve siyasetçilere ilişkin görüşlerini yalnızca siyasal partiler üzerinden değil, aynı zamanda asli siyasal değerler üzerinden de oluştururlar. Değerler, bireylerin yargılarına ve davranışlarına kılavuzluk eden, spesifik durumların ötesinde arzu edilen nihai durum ve davranışlar hakkındaki somut inanışlardır. Değerler, tüm insanlığın evrensel üç temel ihtiyacını karşılamak çabaları çerçevesinde geliştirilmişlerdir. Bu üç evrensel ihtiyaç; biyolojik bir organizma olarak insanların ihtiyaçları; eşgüdümlü toplumsal etkileşimin sağlanabilmesi için toplumun gereksinimleri ve grup devamlılığı ve refah gereksinimleridir (Goren, 2005: 884). Burada bir yandan siyasal değerlerin parti taraftarlığını belirlediği, diğer yandan da parti taraftarlığının insanların siyasal değerlerini belirlediğinin ifade edilmesi gerekmektedir.

Modern dönem, siyasal ve toplumsal değerlere ilişkin, ideolojilerden de kaynaklı olarak siyasal partiler arasında önemli yaklaşım farklılıklarının olduğu dönemdir. Dolayısıyla, modern dönemde toplumsal ve siyasal değerlere ilişkin görüşler parti kimliğini belirlerken, parti kimlikleri de bu değerlerin söz konusu parti tarafından sıkı bir biçimde savunuluyor olması nedeniyle, insanların toplumsal ve siyasal değerler algılamalarının güçlenmesine neden olmaktadır.

Parti kimliklerinin toplumsal gruplardan da etkilenecek oluşturuluyor olması, genel anlamda toplumsallaşmanın da parti kimliği üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Toplumsallaşma, insanlık, toplum ve kamusal faaliyetlere ilişkin somut, sürekliliği olan inançların öğrenildiği bir süreçtir. Dolayısıyla, siyasal toplumsallaşma da genel toplumsallaşma süreci içerisinde tecrübe edilen bir süreçtir.

Toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyde siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerin gelişmesine siyasal toplumsallaşma denir. Kişi, bu etkileşim esnasında toplumun parçası haline gelmekte ve bu süreçte siyasal anlamda da bir kimlik oluşturmaktadır.

Toplumsal ve siyasal olanın içselleştirilmesi süreci olan siyasal toplumsallaşma, bireye, kültür tarafından anlamlandırılmış siyasal sembolleri sunmakta veya dayatmaktadır. Böylece yetişkin bireylerin siyasal inanç sistemleri, çoğunluk tarafından kabul edilmiş kültürel normların normal ve olağan olduğu şeklinde biçimlenmiştir. Değişim ise, her şeyi değiştirirken bu normalleri ve olağanları da değiştirmektedir. Bunu karşılayan kavramlaştırma yeniden siyasal toplumsallaşmadır (Mora, 2008: 46).

Öncelikle siyasal toplumsallaşma, bireyin toplumsallaşma sürecinin bir parçasıdır. Birey içinde bulunduğu grubun kültürünü toplumsallaşma sayesinde şu iki şekilde elde eder: İlk olarak toplumdaki kabul görmüş

geleneksel rol dağılımını anlayıp, kendini tanımlamayı ve sosyal yapı içinde diğer bireyler arasında edinebileceği yeri anlamasını sağlar. İkinci olarak da sahip olduğu rolün gereklerini ve davranışlarını, duygularıyla ilişkilendirmeyi öğrenir.

Kamuoyu oluşumunda önemli rol oynayan siyasal değerlerin, kanıların biçimlenmesinde siyasal toplumsallaşma büyük önem taşımaktadır. Bireyin kanaatleri, içinde bulunduğu çevrenin karşılıklı etkileşimleri sonucu oluşur. Siyasal toplumsallaşma, siyasal kültürün sürekliliğini ve değişimini sağlayan bir öğrenme sürecidir. Siyasal partilerin, seçim kampanyaları esnasında kitle iletişim araçları kanalı ile yaptıkları konuşmalar, bireyleri siyasal katılmaya yöneltmekte, siyasal sistemle güçlü ve sürekli bir ilişki içine sokmaktadır. Bu ilişki ile gerçekleşen etkileşim sonucunda bireylerde yeni tutum ve inançlar gelişmekte ya da var olan inançlar pekiştirilmektedir. (Mora, 2008: 47-8).

3.3. POSTMODERN DÖNEMDE SİYASAL KİMLİKLER

Geçmişin zorlu, kavgacı siyasal mücadelelerinin yerini “rasyonel politikalar” ve “iyi yönetim”in aldığı, eşitlik ve toplum üzerine ideolojik çatışmalara yer olmayan teknokratik bir yönetimin hüküm sürdüğü “ideoloji sonrası” ya da “siyaset sonrası” olarak da adlandırabileceğimiz bir dönemde yaşamaktayız (Newman, 2005: 132). Siyasetin etkinliğinin azaldığı bir dönemde, siyasal kimliklerin etkinliğinde ve bu yöndeki algılamalarda da bir değişim yaşanması kaçınılmazdır.

Gelişmiş refah devleti, kapitalizminin siyasal ve ekonomik olarak alternatifsiz bir hal alması, disipliner gücün her yerdeliği ve inceliği, bireysel ve kolektif kimliklerin eş zamanlı olarak kırılması ve katılaşması, bürokrasi ve teknolojinin gelişmesine eşlik eden felsefi bir şüphecilik, geleneksel demokrasi anlayışı bağlamındaki siyasal katılım algımızı ve daha genelde de siyasal kimlik algımızı dönüştürmüştür (Kulynych, 1997: 316).

Toplumsal ilişkilerin ve yönetişimin yerinden çıkarılması (deterritorialization); ulus-devletin parçalı ve merkezsiz hal alması; daha önce yerel siyaset olarak adlandırılan pratiklerin ulusötesileşmesi; hayatın kamusal ve özel alanları arasındaki sınırın belirsizleşmesi; yönetişimin birçok fonksiyonunun özelleşmesi; anlamın şekillenmesi ve “çıkar”ın tanımlanmasında kültür, öznellik ve kimliğin belirleyiciliğinin artması; siyasal kimliklerin ve aktörlerin artması ve siyasal hayatın yapılanmasında bilgi işlem teknolojilerinin ve medyanın etkisinin bariz biçimde artması (Axford, 2001: 25) siyasal kimlik algımızı değiştiren diğer gelişmelerdir.

Siyasal kimlikler, bir yandan bir kurum olarak “siyaset”ten etkilenirken, diğer yandan da kimlik inşası sürecinden etkilenecek oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, postmodern dönemde siyasal kimliklerde yaşanan dönüşüm bir yanıyla bir kurum olarak siyasette yaşanan ve bu çalışma boyunca değindiğimiz dönüşümlerden, diğer yanıyla da kimlik inşası sürecinde yaşanan dönüşümlerden etkilenmiştir. Bu nedenle postmodern dönemde siyasal kimlikler, siyaset ve kimlik inşasında yaşanan dönüşümler bağlamında ele alınmıştır.

3.3.1. Kolektif Kimliklerin İnşasında Yaşanan Değişim ve Siyasal Kimlikler

Daha önce de değindiğimiz gibi, bir toplumsal kimlik kategorisi olan ilişkisel kimlik daha çok ikili ilişkiler neticesinde ortaya çıkan kimliklerdir. Duygu temelli bu kimliklerin inşasındaki dönüşümü postmodern kimlikler başlığı altında anlatmaya çalışmıştık. Burada, siyasal kimliklerin bir kolektif kimlik türü olmaları nedeniyle, kolektif kimliklerde yaşanan değişimleri siyasal kimlik temelinde ele almaya çalışacağız.

Kolektif kimlikler, bireysel kimliklerin aksine, farklılıklar üzerinden değil, aynılıklar üzerinden oluşturulur. Kolektif kimliklerin oluşturulmasını sağlayan

ise, “özdeşim”dir. Özdeşim kavramı, anlaşılması en zor olan ve çoğunlukla da yanlış anlaşılan kavramlardan bir tanesidir. Günlük kullanımda özdeşleşme, bir kişi veya grupta ortak karakteristikler veya bir takım ortak kökenler üzerinden veya bir ideal ve bu oluşuma karşı duyulan sadakat ve dayanışmanın doğal kapsamlılığı üzerinden inşa edilir. Bu tanımın “doğallığının” aksine, söylemsel yaklaşım özdeşleşmeyi hiçbir zaman sona ermeyen, sürekli bir inşa süreci olarak görür (Hall, 1996: 2).

İnsanın toplum içerisinde yaşama zorunluluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal kimlikler, insanların hayatlarını tek başlarına devam ettirememelerinden kaynaklı zorunluluklar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla “ihtiyaç” kavramı, toplumsal kimliklerin oluşumunda önemli bir unsurdur. İnsanın fiziksel ihtiyaçları evrensel bir öze sahip olabilir belki, ama ihtiyaçlar sadece hayatta kalabilmek için zorunlu olarak karşılanması gereken barınma, yiyecek ve güvenlik gibi ihtiyaçlardan ibaret değildir. İhtiyaç tarihseldir ve mukabil toplum tipleri tarafından kurumsallaştırılmaktadırlar (Çiğdem, 2006: 42). Genelde kolektif kimliklerin özelde de siyasal kimliklerin oluşumundaki değişimlerin esas nedenlerinden bir tanesi, insan tutum ve davranışlarında etkili olan ihtiyaçların farklılaşması ve bu süreçle eşzamanlı olarak da ihtiyaç algılarının farklılaşıyor olmasıdır.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi dikkate alındığında, insanların belli kategorilerdeki ihtiyaçlarını karşıladıklarında, daha “üst” olarak ifade etmek doğru olmasa bile, daha sonraki ihtiyaç(lar)ını tatmin etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyaçları piramidin en alttaki tabakasını oluşturmaktadır. Üstteki basamaklarda ise, ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyacı; saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer almaktadır.

Fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, toplum bireylerinin tamamının birbirleriyle ilişkisi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına

yönelik olarak alınacak olan kararlar bir toplumdaki herkesi ilgilendirmektedir. Bu durum sözkonusu kararların alınması süreçlerine yine toplum bireylerinin katılımını gerekli kılmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisindeki diğer ihtiyaçlar ise, toplumsal bir bütünlüğe gerek kalmadan, daha az sayıda insanla ilişki çerçevesinde karşılanabilecek ihtiyaçlardır.

Temel niteliklerinden birisi “kurumsallaşma” olan moderniteyle birlikte fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması kurumsallaşmış yapılar sayesinde oldukça kolaylaşmıştır. Temel ihtiyaçlarını karşılayan insanlar diğer ihtiyaçlarını karşılamak için çaba sarf etmektedirler. Bir toplumdaki maddi ve manevi değerlerin üretimi ve bölüşümüne ilişkin pratiklere tekabül eden siyaset, toplumun tamamını ilgilendirmekte olup, toplumun tamamının (en azından mümkün olan en büyük parçasının) katılımını gerekli kılmaktadır. Ancak, fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan insanlar, daha küçük gruplarla etkileşim içerisinde hayatlarını devam ettirmektedirler. B durum da bütün kolektif kimliklerde olduğu gibi siyasal kimliklerin oluşumu üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmaktadır.

Temel ihtiyaçlara çok zahmet çekilmeden, kolay erişiliyor olması, insanların “birliktelik” ve “dayanışma” olgularından uzaklaşıp, daha bireysel bir yaşam sürmeleri sonucunu doğurmaktadır. Çünkü birliktelik ve dayanışma çerçevesinde kendini bir grupta özdeşleştiren birey, kişisel yararlar elde etmesine karşın, bireysel özgürlüğünün bir kısmından da feragat etmek zorunda kalmaktadır (Şimşek, 2002: 35). Fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını görece zahmetsizce karşılayan birey, bireysel özgürlüklerin kısıtlanması ihtimali demek olan kolektif oluşumlardan kendisini mümkün olduğunca soyutlamaya çalışacaktır. Kaldı ki, özellikle teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada mekân temelinde oluşan ve yüz yüze ilişkilere dayanan grup üyeliğinin gerekliliğini de azaltmaktadır.

Temel ihtiyaçların kolaylıkla elde ediliyor olması, insanlar arası ilişkilerin süresinin de kısalmasına neden olmaktadır. “Zayıf bağlar çağı”,

“kamusal insanın çöküşü”, “bağımlı olmadan bağlantıda olmak” tabirleriyle de ifade edilen bu durum (Rifkin, 2001, Sennett, 2010, Funk, 2009) kolektif bir mazi geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak, her kolektif kimlik gibi, siyasal kimlikler de bir kolektivitenin üyelerince benimsenen hikâyelerle desteklenen kolektif bir mazi gerektirmektedir. Bu tür hikâyeler, özür ve açıklamaların üretimine yönelik küçük ölçekli hikâyelerden, milli hikâyelerin, destanların oluşturulduğu geniş bir ölçeğe kadar uzanır. Tarihsele araştırmalar sonucunda bu hikâyelerin doğruluğuna veya yanlışlığına ilişkin nasıl bir sonuç çıkarsa çıksın, bu tür hikâyeler, toplumsal etkileşime ilişkin uzlaşmaların ve koordinasyonların kabullenilmesinde vazgeçilmez roller oynarlar (Tilly, 2003: 611).

Hayatın kolektif kimliklerden çok, bireysel kimlikler üzerinden inşa edilmesi, ihtiyaç algılamasındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Ancak, kimliklerdeki bu değişim, daha sonra toplumsal yapının da dönüşüyor olmasını beraberinde getirmektedir. Başka bir ifadeyle, toplumsal dönüşüm ve kimlik oluşumu arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. Yani, bireysel kimliklerin öncelikli olarak algılanması toplumsal yapıdaki çözölmeyi, toplumsal yapının çözölmesi de bireysel kimliklerin öncelikli olarak algılanmasını tetiklemektedir.

Bireysel kimliklerin öncelikli olması sonucu, postmodern dönemde toplum artık, kendisini oluşturan unsurların toplamından daha büyük bir şey olarak algılanmaz. Bu durumda da Durkheim’ın organik dayanışma olarak adlandırdığı dayanışma türü zayıflamaktadır.

Durkheim modern toplumlarda, geleneksel toplumlardaki mekanik dayanışmadan farklı bir dayanışma olduğunu iddia etmektedir. Geleneksel toplumların özelliğı olan mekanik dayanışma, bireyi doğrudan ve uyumlu biçimde topluma bağlayan bir benzerlik yapısı olduğunu ve böylece bireysel eylemin daima kendiliğinden, inisiyatifsiz bir biçimde kolektif bir kimliğe büründüğünü öngörmektedir. Modern toplumların bir özelliğı olan organik

dayanışma ise, işbölümü ve toplumsal farklılaşma üzerinden kurulmaktadır. Toplumsal benzerlik yoluyla sağlanan dayanışmanın yerini, farklılıkla ve toplumsal bağların kuvvetlendirilmesiyle sağlanan dayanışma almaktadır (Swingewood, 1998: 141). Burada bir organizmanın parçaları olarak düşünülen bireyler arasındaki ilişki, “karşılıklı bağımlılık” üzerinden algılanmaktadır. Ancak, yukarıda değinmeye çalıştığımız gibi, temel ihtiyaçların kolayca karşılanıyor olması, diğer ihtiyaçların da toplumun tamamıyla ilişki içerisinde olunmadan küçük gruplar içerisinde karşılanabiliyor olması, bireyler arasındaki bu dayanışmanın gereksiz olarak algılanması düşüncesini doğurmuştur.

Algıda yaşanan bu değişim, bireylerin toplumsala ilişkin kararların alındığı alan olan siyasete karşı olan kayıtsızlığıyla sonuçlanır (Bauman, 2005: 65). Bauman başka bir eserinde bu kayıtsızlığın, siyasetin kendisinin uyumculuğu (conformity) öngörmesiyle alakalı olduğunu belirtir. İnsanın uyum gösterme eylemini kendi başına da yapabileceğini, bunun için siyasete ve siyasetçiye gerek duymayacağını belirtir (Bauman, 2000: 12).

Siyasal katılıma ilginin azalması, siyasal kimliklerin gözden düşmesiyle eş anlamlıdır aynı zamanda. Siyasal kimliklerin gözden düşmelerine diğer bir neden, moderniteyle birlikte gelen kurumsallaşma sonucunda kuralların etkili olması, hayatın rutinleşmesi ve yaratıcılığın yok olması neticesinde insanların içe kapanık yaşamaya alışmalarıdır. Modernite bir yandan dünyayı “kutsallığından arındırırken”, “büyüsünü bozarken”, diğer yandan da hayatın her alanına yaydığı kurumsallaşma ve standartlarla hayatı beklenmedik sonuçlardan, tahmin edilemeyecek sonuçlardan uzak tutmuştur.

Ancak bu siyasal kayıtsızlığın demokrasi üzerinde önemli etkileri olduğu görüşünde olan yazarlar da vardır. Örneğin Rotry, insanların diğer insanlarla çok fazla ilgilenmemesinin ve herşeyi ciddiye almamasının demokrasiyi korumada olumlu bir katkısı olduğunu düşünür. Aksi takdirde, insanlar için dünyanın cezbediciliği artacak ve dünyanın cazibesinden

etkilenen insan, kendisi dışındaki diğer tüm görüşler karşısında hoşgörölü davranmayabilecektir (Rotry 1987'den aktaran, Bilgin, 1995: 34).

Bir kolektif kimlik olarak siyasal kimliklerin oluşumunda yaşanan değişimin bir diğer nedeni de toplum içerisindeki erk mücadelesinde yaşanan değişimdir. Ernesto Laclau ve Lilian Zac "Aralığı Kapatmak: Siyasetin Öznesi" adlı makalelerinde, bir yapının varlığını erk mücadelesinin bir sonucu olarak görürler ve toplumsalın kaynağı olarak da erki işaret ederler. Ancak, Laclau ve Zac'a göre erk mutlak değildir. "Eğer bir bireyin ya da grubun toplumda mutlak erki olsaydı, diğer grupların bu erkten kaynaklanan sonuçlardan başka kimlikleri olmayacağı ve sonuç olarak, egemen grubun kimliğinin bir parçası olacakları anlamına gelirdi" (Laclau, Zac, 1995: 29).

Ayrıca, bir erk ilişkisinin var olabilmesi için toplumu oluşturan gruplardan birinin egemen olacağı bir iradeler çatışmasının olması gerekmektedir. Çünkü bir güç kendisine dışsal bir güç tarafından tehdit edildiği müddetçe iki güçten hiçbirisi tam olarak oluşamaz ve kendi içlerine kapanamazlar. Ancak, postmodern dönemle birlikte, güç ilişkileri değişmiş, tüketim toplumuyla birlikte, ekonomi bütün güç ilişkilerini belirleyici hale gelmiştir.

Toplumsal yaşamın kesintiye uğramadan doğallık içinde devam ettiği tarihsel dönemlerde insanlar olayların ve nesnelerin ebedi bir düzeni varmış gibi hareket ederler. Bu tür dönemlerde insanlar siyasete pek ilgi göstermezler (Güleç, 2004: 31). Oysa siyasal bir kimliğin oluşabilmesi için her şeyden önce toplumla birey arasında bir çatışma olması gerekmektedir. Ancak, çoğulcu yapı içerisinde toplum depolitize edilmiş durumdadır. Bu çoğulcu yapı, baskın politik-ekonomik düzene karşı bir tehdit olarak değil, farklı hakların sağlanmasına dayalı bir mücadele olarak algılanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla toplum düşüncesi, tamamı dominant ideolojik sistem tarafından kabul edilen farklı kimlik gruplarına ayrıştırılmıştır (Newman, 2005: 132).

Ancak, bir siyasal kimliğin oluşabilmesi için mevcut kimliklerin siyasallaşması değil, yeni bir kimliğin, bir siyasal kimliğin oluşması gerekmektedir. Rancière'nin kullandığı “öznelleşme” (subjectivization) kavramı böyle bir kimlik oluşumunu ifade etmekte yardımcı olacaktır. Öznelleşmeden kasıt, bir kimsenin bir benlik olarak değil, benliğin başkalarıyla ilişkisi olarak var olmasıdır. Bu durumu Rancière “proleterya” kavramından yola çıkarak anlatmaktadır. Proleterya, sosyolojik olarak tanımlanabilecek herhangi bir toplumsal grubun adı değil, toplumdan aforoz edilmişlerin (outcast)'in adıdır. Toplumdan aforoz edilenler, insanlığın zavallı biçareleri değil, bir siyasal düzende kimlikleri inkâr edilen kimselerdir. Proleteryan, Latince’de *proletarii* “doğurgan insanlar” anlamına gelmektedir. Bu insanlar, çocuk yapan, bir ismi olmadan yaşayan ve üreyen kimselerdir ve şehrin sembolik düzeninin bir parçası olarak kabul edilmezler. Özne, bir dışta kalandır (outsider) daha da ötesi “araftaki” (in-between)dir. Cismani olmayan birisiyle özdeşleşmek (***identification with anybody who has no body***) siyasal kimlik oluşumunun olmazsa olmaz şartıdır (Rancière, 1995: 67-8).

Cismani olmayan bir kimseyle özdeşleşmek, aidiyetten çok mensubiyet ilişkisini gerektiriyor olmasından dolayı da siyasal kimliklerin oluşmasını kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Aidiyet, bir bütünün bir parçası olmak anlamına gelir. Mensubiyet ise intisap, yani katılmaktan gelmektedir. Sonuçta her iki kavram da bir bütünün parçası olmayı tanımlar. Ancak, aidiyetten kaynaklanan kimliğin inşa edilmesi için gerekli bir özdeşleşme gerekmemektedir. Verili kimlikler veya zorunlu olarak içerisinde bulunduğumuz toplulukların bir parçası olmanız aidiyettir. Aile, ulus, hemşerilik gibi birliktelikler, verili birlikteliklerdir. Bu birlikteliklere katılım bireysel irade gerektirmezler. Mensubiyet ise, sonradan katılıma karşılık geldiği için, bireysel bir iradeyi gerektirmektedirler (Kılıçbay, 2003: 157). Siyasal kimliklerin kazanılabilmesi için hem mensubiyet hem de aidiyet duygularının ikisinin aynı anda hissediliyor olması gerekir. Ancak, aidiyetler üzerinden bir mensubiyet değil, mensubiyet üzerinden bir aidiyetin kurulması gerekiyor gibi görülmektedir. Rancière'nin düşünceleriyle birleştirmeye

çalışacak olursak, ilk önce cismani olmayan biriyle özdeşleşip, ardından bu özdeşlik sonucu oluşan birlikteliğe güçlü bir aidiyet duygusuyla bağlanmak gerekmektedir.

Cismani olmayan bir kimseyle özdeşleşmek, Zizek'in üzerinde durduğu "halk adına, halkın ta kendisi adına, "herkes" adına hareket etme"yi (Zizek, 2007: 228) de mümkün hale getirmektedir.

Halk adına, halkın ta kendisi adına hareket etmek, "neyin olmaması gerektiği" yönündeki siyasal katılımın ötesinde bir şey olsa gerektir. Siyasal kimliklere dayalı siyasal katılım lehte tavır belirlemekle ilgilidir. Başka bir ifadeyle *neyin olmaması gerektiğine değil, nelerin olması gerektiğine* ilişkindir. Çünkü yine Zizek'in ifadesiyle, "hakiki siyasal edim, mevcut ilişkilerin oluşturduğu yapı içerisinde iyi işleyebilen bir şey değildir; bu edim, *şeylerin nasıl çalışması gerektiğini belirleyen yapının ta kendisini değiştiren* bir şeydir. Sadece "işe yarayan fikirler" in iyi fikirler olduklarını söylemek, neyin işleyeceğine dair nihai kararı veren (küresel kapitalist) kümelenimi kabullenmek anlamına gelir" (Zizek, 2007: 248). Başka bir ifadeyle, rolleri kimin oynayacağını belirleyebilmek, oyuncuların birbirinden replik çalması, birilerinin diğerlerinden daha uzun süre sahnede kalması, oyuna müdahale oyuna müdahale edebilmektir belki ama oyun üzerinde belirleyici olmak anlamına gelmez. Oyun üzerinde belirleyici olmak senaryoya müdahale etmekle mümkündür. Kimin hangi rolü oynayacağını belirleyebilmek değil, hangi rollerin oynanacağını belirleyebilmektir aslolan.

Postmodern dönemde toplumun, tamamı dominant ideolojik sistem tarafından kabul edilen farklı kimlik gruplarına ayrıştırılmasının yanı sıra, postmodern karakterin toplumda yaşanan çelişki ve çatışmaların yükünü taşıma işini başkalarına (avukatlara, tüketiciyi koruma derneklerine, medyaya, aile ve eğitim sorunlarını ele alan televizyon programlarına, boşanmaya, ölüme ve yıkıcılığa) devretmesinin ve kendini bütün bunlara "ilgi

duyan bir gözlemci” olarak yaşamasının da (Funk, 2009: 79) bir kolektif kimlik türü olarak siyasal kimliklerin oluşumu üzerinde olumsuz etkisi vardır.

Bir kolektif kimlik olarak siyasal kimliğin oluşmasının önündeki engellerden bir tanesi de “evrensel” değerlerin, ya da değerlerin evrenselliğinin azalmasıdır. Postmodern dönemle birlikte kimlikler çoğullaşmakta ve bu çoğulluk farklılaşmaları da beraberinde getirmektedir. Postmodern dönemde farklılıkların kabul edilir ve korunması gereken olgular olarak ele alınması, modernliğin öngördüğü ve Kant’ın ahlakının tanımladığı evrensel, ortak akılın bir parçası olarak kendi iradesine göre yaşamını düzenleyebilen özerk bireylerin (Bayram, 2005: 44) evrensel ortak kimliklerinin artık mümkün olmaması sonucunu da beraberinde getirmiştir (İnsel, 2003: 11).

Laclau, evrenselliğin temelinde “aklılığın” yattığını belirterek, aklın Tanrı’nın evrensel kefalet işlevinin yerine koyulmaya çalışıldığını, ancak evrenselin kendisinde cisimleşeceği bir şeyin olamayacağını, dolayısıyla da evrenselin kaynağının dünya içerisinde değil, dünyanın dışında yer alabileceğini belirtir (Laclau, 2003: 77).

Postmodern dönemde evrensellik karşısında takınılan tutumda yaşanan değişim, farklılıkların ön plana çıkarılması sonucunu doğurmuştur. Ancak, farklılıkların postmodern dönemde adeta kutsanıyor olması, siyasetin temel unsurlarından bir tanesi olan muhalefetin de dağınıklığına neden olmaktadır. Muhalefetin dağınıklığı ortak bir dava etrafında bir araya gelinmesini zorlaştırmakta, bu durum da farklı grupların yaşıyor oldukları sıkıntıların çözülmesini de zorlaştırmaktadır (Bauman, 2000: 23).

Daha adil ve daha iyi bir hayatın bir hedef olmaktan çıkması, insanların ortak bir hedef etrafında birleşmenin gerekliliğine inanmamaları sonucunu doğurur. Toplumsal birliktelikler, ortak bir hedefi gerçekleştirmek için uzun vadeli bir araya gelişler olmaktan çıkıp, kısa vadeli birlikteliklere

dönüşmektedir. Eskiden bir halkın, bir ulusun ya da bir kültürün politik iradesi, uzun vadeli genel amaçlara koşulurken, şimdi parçalanmış gruplar kısa vadeli mücadelelere girişmektedirler (Hamilton, 2006: 20). Kısa vadeli bir araya gelişler bu birlikteliklerin “hedef merkezli” hareket etmelerini de büyük ölçüde sınırlandırır. İnsanların kısa süreli olarak bir araya gelmeleri, soruna çözüm önerisi bulmayı öngördüğü için değil, kendisiyle aynı problemleri yaşayan başka insanların da var olduğunun bilinmesini sağladığı için cazip hale gelmektedir.

3.3.2. Siyaset-Ahlak İlişkisindeki Değişim ve Siyasal Kimlikler

İyi ve adil bir hayatın olabilirliği, hem pratik hem de teorik düzeyde siyasetin varlık nedenidir. Felsefenin alt dalı olarak etik de nasıl yaşamalıyım, iyi nedir, kötü nedir gibi sorulara cevaplar arar. Bu açıdan, birey ile kolektif oluşumlar (toplum, topluluk, dernek, ev, işyeri...) arasındaki ilişkide ortaya çıkan siyaset de, insani bir eylem olması nedeniyle, etik ile iç içedir (Bayram, 2005: 43).

Ancak, postmodern dönemle birlikte siyaset ve ahlak arasındaki ilişki giderek azalmaktadır. Ahlak artık öznelerin siyasal ve toplumsala ilişkin yargılama ve karar alma süreçlerinde mutlak belirleyici olmaktan çıkmıştır (Newman, 2005: 4). Aslında ahlak, postmodern dönemde sadece siyasetle ilişkisi bağlamında değil, genel olarak hayatların kurulmasında da etkinliğini yitirmiştir.

Postmodern dönemde ahlakın etkinliğinin hayatın genelinde olduğu gibi, siyasal kimliklerin oluşumunda da azalması, ahlakın hangi temellere dayandırıldığıyla bağlantılıdır. Ahlak temelde üç temel kaynağa dayandırılır. Bu kaynaklardan birincisi, aşkın kaynaktır. Eflatun, Hegel, Tomas Aquinas, Saint Agustin ahlakı aşkın bir kaynağa dayandıran düşünürlerdir.

Bu anlamda ahlak somut olgulardan çıkarılamaz, ahlaki ilahî kaynaktan aramak gerekmektedir. Fakat bu tür bir yaklaşımda, önermelerin sadece bilimsel metotlarla ya da akıl yürütme yoluyla kanıtlanması zorluğu söz konusudur. Ahlakı ilahî bir kaynağa dayandıran kişi ne kadar ikna edici olursa olsun tartışmanın özünde inanç olacaktır. Bu yaklaşımın ikinci sorunu mutlaklık ve evrensellik iddialarının yasaklayıcı, zorlayıcı, dışlayıcı doğasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak ahlakın kaynağı insanüstü olursa, ahlak kuralları insanlara baskı kurmanın bir aracı olabilir.

Ahlakın ikinci kaynağı toplumdur. Bu görüşü benimseyenlere göre ahlak, toplum yaşamında bazı fonksiyonları tamamlayan kurallar bütünüdür. Bu anlayışa göre ahlaka ilişkin evrensel ve mutlak bir tanımlama getirmeye çalışmak, boşuna zaman harcamak olacaktır. Bu yaklaşıma karşı iki temel itiraz noktası vardır. Birinci temel itiraz noktası, “Var olandan hareketle olması gerekene ulaşamayız” yaklaşımıdır. Karşı çıkışın ikinci yönü ise evrensel olmayan, görelî olan ahlak kuralının gerçek anlamda bir ahlak kuralı olarak kabul edilemeyeceği hususudur.

Ahlakın üçüncü kaynağı ‘birey’dir. Bu anlayışta, bireye ilişkin gözlem ve varsayımlar ahlak kurallarının temelini oluşturmuştur. Bireyi esas alanlara yönelik bir tenkit vardır. Bu tenkit, bireyin sezgileriyle veya içgüdüleriyle bazı şeyleri önceden bilebileceğini varsayarak yola çıkmanın bilimsel kanıtlama zorluğu açısından ilahî bir kaynağa başvurarak ahlak yargısı geliştirmekten bir farkının olmadığı şeklindedir (Alkan, 1993’ten aktaran Akyüz, 2009: 97).

Modern dönemle başlayan sekülerleşme, ahlakın aşkın bir güçten kaynaklandığı görüşünü gözden düşürmüştür. Toplumsal yapıdaki çözülme ise, ahlakın kaynağının toplum olduğu düşüncesini gözden düşürmüş, toplum ahlakın kaynağı olacak etkinliğini yitirmiştir.

Bireyin ahlakın kaynağı olması düşüncesi, postmodern dönemde daha kabul edilebilir bir görüş olmuştur. Ancak, bireyin ahlakın kaynağı olması,

doğası gereği genel kabul görmüş normlar olması gereken ahlak kurallarının oluşumunu zorlaştırmaktadır.

Postmodern dönemde birey, sadece ahlak alanında değil, toplumun bütün alanlarında temel belirleyici olma iddiasındadır. Bu iddia da, bireyselliği ön plana çıkarmaktadır. Bireyselliğin artmasıyla birlikte, daha iyi bir hayatın, daha adil ve herkes için daha yaşanabilir bir hayatı gerektirdiği düşüncesinden uzaklaşmakta, iyi hayat modelleri iyi toplum modellerinden bağımsız olarak algılanmaktadır (Bauman, 2000: 15).

Ahlakın kaynağı hakkındaki düşünceler ve bireyselleşmenin siyaset üzerindeki belirleyicilikleri, bu iki faktörün genel etkilerinin siyasal kimliklere yansımaları olarak görülebilir. Ahlakın siyasetten uzaklaşmasının daha özel, daha siyasete özgü nedeni, siyasetin giderek teknik bir alan haline dönüşmesidir. Bu durum, ahlakın bireyin içselliğiyle sınırlandırılması ve siyasetin kendisini ahlak dışında tanımlaması sonucunu doğurmaktadır (Çiğdem, 2006: 34).

Siyasetin teknik bir alana dönüşmesinin nedeni, ekonominin siyasal ve sosyal alanlar üzerinde belirleyiciliğinin artmış olmasıdır. Toplumsal amaçlara ilişkin büyük etik sorunların önceden belirlenmiş sistem amaçlarının ekonomik yönetimine ilişkin teknik meselelerle yer değiştirdiği bir ortamda, her şeye açık, ideolojik olmayan, sorun çözme odaklı bir bakış açısı gelişmektedir (Weltman, 2004: 85).

Siyasetin teknik bir alana dönüşmesi, siyasal kimlik oluşumu sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak bu durum, siyasete ilişkin daha temel bir ilkenin, modern politikanın temel kurucu mitinin, yani herkesin bütün kararlara eşit olarak katılabileceği mitinin çöküşü olarak algılanmalıdır (Mulgan, 1996: 32). Bu haliyle siyaset, bir anlamda dönüşümlü bir biçimde bir hükümet-muhalefet oyunu haline gelmiştir. Politik hareketler, sırasını

bekleyen hükümetler halini alırken, neredeyse tanım gereği, iktidarda olanlar, sırasını bekleyen muhalefet olurlar (Mulgan, 1995: 28).

Bu durumu Zizek siyasal'ın başka bir dejenerasyonu, “siyaset-sonrası siyaset” olarak niteler. Siyaset-sonrası siyasetle anlatılmak istenen, iktidar için yarışan siyasi partilerdeki ayrışmanın ideolojik farklılıklar olmaktan çıkıp, aydın-teknokratların işbirliğiyle, halkın somut talep ve ihtiyaçlarını göz önüne alan özgür bir fikir alış verişi süreciyle ve de gerekli uzmanlık bilgisiyle donanıp, artık daha farklı ve yeni meselelerle yüzleşme lüzumunu vurgulamaktır (Zizek, 2007: 240-1).

Prosedürel olarak siyasal sürece katılım, karar alma süreçlerinde etkin olmamızı gerektirmemektedir. Artık modern siyasetin ve demokrasinin temel araçlarından bir tanesi olan seçimlerde, bizleri temsil edenleri seçmemiz, bir “makine ustası” seçmekten farksız hale gelmiştir. Çünkü işi yapacak olan zaten makinedir. Makine ustasının makinenin dilinde anlaması dışında herhangi bir özelliğine bakılmamaktadır. Batan ekonomiler sayesinde dibe vuran siyaseti ekonomiden anlayan “uzman”larla yeniden ayağa kaldırma çabaları bunun en somut örneğidir. 2000’li yılların başında Türkiye’de bir ekonomi uzmanı olan Kemal Derviş’le başlayan bu süreç, Yunanistan ve İtalya’da da denenme yoluna gidilmiştir.

Siyasal etiğin siyasetten uzaklaşmasının bir diğer ve daha genel nedeni pozitivist bilim yaklaşımıdır. Bilimin nesnellik çerçevesinde ele alındığı pozitivizme göre ahlak, belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşen iyi-kötü yargılarına dayandığından, bilimsel olarak kabul edilmesi için evrensellik özelliğini yitirmektedir ve bu yüzden bilimin dışında “metafizik” bir alanı ifade eder. Bu nedenle siyasal teori, bilimsel esaslar üzerine oturtulması gereken, olguları açıklayıcı nesnel bir girişim haline gelmekle, ahlak ile bağlarını koparmak durumunda kalmıştır (Köker, 1993: 339’dan aktaran Bayram, 2005: 45).

Siyaset-ahlak arasındaki ilişkide, siyasal kimlikleri ilgilendiren bir diğer yön, insanların siyasetin ve siyasetçinin ahlakiliğini sorgulamalarıdır. Siyasetçiler, toplumdaki çıkarların oluşum ve bölüşüm dinamiklerinde başlıca rolü oynamaktadır. Bu rolü oynarken de kuşkusuz, yöneten yönetilen ilişkisi kapsamında, yöneten taraf olmaları nedeniyle, asimetric bir güce sahiptir. Maddi ve manevi değerlerin paylaşımını tayin ederken, siyasetçilerin eşit taraflardan bir tanesi olmaması, insanların siyaset kurumunun güvenilirliğine olan inancını sarsmaktadır.

Siyasetçiler üzerine yapılan araştırmalar siyasetçilerin iktidar ve güç kavramlarına ortalama insanlardan çok daha fazla önem veren kişiliklerdir. Bunun yanı sıra, gücü önemseme ve güç kullanma arzusu yüksek olan insanlardır siyasetçiler. Yönetme kabiliyetinin diğer insanlar tarafından takdir edilmesinden benlik doyumu alıyor olmak da bir siyasetçinin belirgin kişilik özelliklerindendir (Güleç, 2004: 33).

Siyasetçilerin ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği ve siyasetçi ahlak ilişkisi, Weber'in de ilgi alanlarından bir tanesi olmuştur. Weber'e göre tutku, sorumluluk duygusu ve ölçülülük bir siyasetçi için gerekli en önemli özelliklerdir. Siyasetçi-ahlak ilişkisinde Weber, inanç etiği- sorumluluk etiği kavramlarından yola çıkan Weber, güç ilişkileri çerçevesinde oluşan siyaset dolayısıyla siyasetçi için aslolanın sorumluluk etiği olduğunu, ancak mutlak etik ve sorumluluk etiği arasında da bir denge kurması gerektiğini belirtir. Sorumluluk etiğine inanmak, insanları ideolojik hedefler yerine toplumsal eylemlerin sonuçlarına yönelirler.

Weber'e göre inanç etiği, teolojik etik olarak dini ve geleneksel normları, yasakları ve sorumlulukları ifade eder ve bunları ele alır. Sorumluluk etiğinde ise, eylem, görülebilir sonuçları açısından değerlendirilir ve bu değerlendirme siyasi etik olarak ortaya çıkar. İnanç etiğine bağlı olanlar, dünyanın ahlaki irrasyonelliğine katlanamazlar çünkü onlar kozmik-etik rasyonalisttirler. İnsan bir kere sonucun araçları haklı çıkardığı ilkesine

en ufak bir ödün verdi mi inanç etiği ile sorumluluk etiğini aynı çatı altına sokmak da, hangi amacın hangi araçları haklı çıkaracağına etik olarak karar vermek de imkânsız hale gelir (Yoldaş, 2007: 207).

3.3.3. Düşman Algısında Değişim ve Siyasal Kimlikler

Her kimlik, kurucu bir dışsala bir “öteki”ne ihtiyaç duyar. Siyasal kimlikler ise dost-düşman algısı temelinde oluşturulmaktadır. Yani, ötekinin düşman haline dönüştürülmesini gerektirmektedir (Lloyd, 2005: 162). Bu yaklaşımı esas alan Carl Schmitt’e göre, “siyasal eylem ve saikleri açıklamakta kullanılabilecek özgül siyasal ayırım, dost-düşman ayırımıdır”. Böyle bir ayırımın işlevi, bir birleşme ve ayrışmanın ya da “bizlik” ve “ötekilik”in en uç yoğunluk derecesini ifade etmektir. Bu ayrışmada önemli olan siyasal düşmanın başka bir varlık, öteki ve yabancı olmasıdır (Schmitt, 2006: 46). “Siyasal, “onlar”a karşı “biz”in oluşmasından ibarettir ve her zaman kolektif özdeşim biçimleriyle ilgilidir (Mouffe, 2010: 19).

Siyasetin dost-düşman temelinde şekillenmesinde baskının ve engellenmenin önemli bir etkisi vardır. Herhangi bir biz-onlar ayırımı, bir kimliğin diğerini engellediği durumlarda siyasallaşır (Lloyd, 2005: 162). Başka bir ifadeyle, siyasal kimlikler yalnızca algılanan bir benzerlik temelinde değil, aynı zamanda bir baskı deneyimi etrafında şekillenmektedirler (Newman, 2005: 136). Postmodern dönemde baskılayan olarak görülen bir “onlar” ve baskılanan olarak “biz” algısı geçerliliğini yitirmiştir. Biz-onlar ayırımı baskı ve engellenme temelinde değil, paylaşımlar temelinde oluşmaktadır.

Dost-düşman karşıtlığında diğer bir ayırt edici özellik, düşman’ın soyutluğudur. Bir kişinin veya bir grubun düşman olarak algılanabilmesi için sizden uzakta, bir yabancı ve kötülükleri kendisinde toplayan birileri olarak yer alması gerekir. Bu özelliklerin tamamını bünyesinde barındırabilmesi içinse “soyut” olması gerekmektedir.

Ancak, postmodern dönemle birlikte, coğrafyanın toplumsal üzerinde belirleyiciliği azalmış, bu durumun sonucu olarak da “uzak” kavramının algılanışı değişmiştir. Mobilitenin hız ve yoğunluk olarak oldukça arttığı bir ortamda “uzakta kalmak” ve “uzak durmak” insanların tek başlarına belirleyebildikleri durumsallıklar olmaktan çıkmışlardır. Gruplar birbirlerinden soyutlanamaz halde yaşamaya başlamışlardır. Başka bir gruba dâhil olduğu düşünülen insanlar, gündelik hayatlarımızda bir şekilde yüz yüze karşılaştığımız, somut olarak varlıklarına şahit olduğumuz, yaşantımızın önemsiz de olsa, geçici de olsa bir parçası oldukları ve aynı şekilde bizim de onların yaşantısının bir parçası olduğumuz insanlar konumundadırlar. Bu, insanların birbirleriyle özellikle de “biz”den olmayan insanlarla bireysel olarak daha fazla karşılaştıkları ve iletişim kurdukları anlamına gelir. Bireysel karşılaşmalarda da kolektif karşılaşmalara oranla birbiriyle tek tek karşılaşan kişiler daha bağımsız harekete edebilmektedir (Bilgin, 2007: 124). Birebir karşılaştığımız insanların da “düşman” olarak algılanması zorlaşmaktadır. Dolayısıyla, dost-düşman ayrımından yola çıkılarak siyasal kimliklerin oluşturulması zorlaşmaktadır.

Yabancıнын bir düşmana dönüşmemesi, sadece bir arada yaşamaya başlamanızdan kaynaklı değildir. Bir arada yaşamak, belirli bir yoğunlukta ilişkiyi de gerekli kılar. Ancak, yabancıyla “tamamen güvenli” bir coğrafyada beraber yaşıyor olmak da yabancıyı düşman olmaktan çıkarıp, bazen nostalji duygularınız, bazen merakınızı gideren “otantik” bir varlık durumuna da getirebilir. Yabancılar toplumda farklı lezzetler sunan lokantalar işletebilir, sizin için farklı olan nesneler satabilir, ötekilerin sunmaktan imtina edecekleri hizmetleri sunarlar. Özetle yabancılar, “verdikleri hizmetler için ve artık haz vermedikleri zaman hizmetlerini sona erdirmek için bedelini ödediğiniz insanlardır” (Bauman, 2005: 115). Postmodern dönemde yabancı da insani değerlerinden sıyrılıp, metalaştırılmıştır artık.

Siyasal kimlik inşası için bir “kurucu dışsal”ın, bir “düşman”ın olmaması, karşımızda sadece sınırsızca dağılmış farklılıkların olması

demektir ve farklılıkların sistematik sınırlardan yoksunluğu, farka dayalı herhangi bir kimlik inşasını imkânsız hale getirecektir. Bireylerin, kendilerini diğer gruplardan maksimal biçimde ayıştıracak olan gruplarla özdeşim kurmakta daha istekli olduğu da düşünüldüğünde (Deaux, 2010: 10) siyasal kimlik oluşumunun postmodern dönemde zorlaştığı bir kez daha görülecektir.

Dost-düşman kategorileştirmesinin zorlaşmasının nedenlerini, sadece ötekilerden, düşmanlardan hareketle açıklamak eksik olacaktır. Dost-düşman algısının çözülüyor olmasının bir diğer nedeni de, postmodern dönemde bireysel kimliklerde yaşanan dönüşümdür. Postmodern kişiliklerin temel özellikleri ben-odaklı olmalarıdır ve ben odaklılık, bilinç düzleminde önceliği bir şeye karşı olmaya değil, bir şeyden yana olmaya vermektedir (Funk, 2009: 12).

Dost-düşman algılamasının çözülüyor olmasında bir diğer neden, “biz”in oluşumunda yaşanan değişimlerdir. Hayatta, pek çok aidiyet kategorisi içerisinde yer alırız. Bir kategoride düşman olarak algıladığımız bir kişiyle başka bir aidiyet kategorisinde aynı kategoride yer almamız olasılığı artmıştır. Mesela, bir insanın milliyetçi kimliğiyle düşman olarak algılaması beklenen başka milletten bir insanı, çevreci kimliğiyle dost olarak algılaması ihtimali yüksektir.

Chantal Mouffe de Schmitt gibi, siyasette dost-düşman algısında farklılaşma olması gerektiğini iddia eden düşünürlerden bir tanesidir. Ancak Mouffe, tam bir dost-düşman ayrımını değil, “hasım” yaklaşımını öngörmektedir. Mouffe, dost-düşman algısının tamamen ortadan kalktığını öne süren yaklaşımların anti-politik bakış açıları olduklarını ve amaçlarının sağ ve solun ötesinde, hegemonyanın ötesinde, egemenliğin ötesinde ve antagonizmanın ötesinde bir dünya kurmak olduğunu söyler (Mouffe, 2010: 8). Mouffe, bir siyasal yapılanmada dost-düşman ayrılığının hiçbir zaman ortadan kaldırılamayacağını ifade eder. Demokrasi için önemli olan toplumsal ilişkilerde var olan antagonizmayı etkisizleştirmektir. Bunu sağlamanın yolu

da tarafların birbirini yok edilmesi gereken düşmanlar olarak görüp, taleplerini karşılıklı olarak gayrı meşru saydıkları bir antagonistik yapıdan, Mouffe'nin "agonizm" dediği ilişki türünün yaratılabilirliği olmasıdır. Antagonizma ve agonizma arasındaki farkı Mouffe şu şekilde ifade etmektedir:

Antagonizma iki tarafın herhangi bir ortak zemin paylaşmayan düşmanlar oldukları bir biz/onlar ilişkisiyken, agonizm çatışan tarafların, çatışmanın rasyonel bir çözüm olmadığını kabul etmelerinin yanısıra, karşılıklı olarak muhaliflerinin meşruiyetini tanıdıkları bir biz/onlar ilişkisidir. Agonizmde, çatışan taraflar düşman değil "hasım"dır. Bu da çatışma sırasında, birbirlerini aynı siyasal birliğe ait gördükleri, çatışmanın gerçekleştiği ortak bir sembolik mekânı paylaştıkları anlamına gelir. Demokrasinin görevinin antagonizmayı agonizme dönüştürmek olduğunu söyleyebiliriz (Mouffe, 2010: 28).

Ancak, Schmitt'in antagonizmacı yaklaşımı ile Mouffe'nin agonizmacı yaklaşımı arasında çok bariz bir ayrım olduğu söylenemez. Mouffe'nin öngördüğü "hasım", Schmitt'in öngördüğü "düşman"dan çok farklı değildir.

3.3.4. Özgürlük-Siyaset İlişkisi ve Siyasal Kimlikler

Modern dönemle birlikte, siyasal mücadelenin temel hedefi kurtuluştur ve kurtuluştun temel hedefi de özgürleşmektir. Bu dönemde siyasal eyleme evrensel bir meşruluk kazandıran, özgürlük hedefidir (İnsel, 2003: 8).

Modern siyasetin yapılanması üzerinde önemli bir etkisi olan Fransız Devrimi'nin üç ilkesinden birisi olan "özgürlük" için, insanların birçok şeyden kurtulması gerekiyordu. Ancak, postmoderniteyle birlikte, "kurtuluş" temel hedeflerden birisi olmaktan çıkmıştır. Çünkü kurtuluş, kendisinden kurtulunması gereken bir baskı aracının ya da baskıcı bir yapının varlığının

algılanması ve kabul edilmesini gerektirmektedir (Laclau, 2003: 48). Ancak, postmodern dönemle birlikte, toplumsal baskının azalması, bireylerin kendi hayatlarını belirlemede belirleyicilik oranlarının artması, “kurtuluş”un gerekliliğini ortadan kaldırmıştır.

“Kurtuluş”un gerekliliğinin ortadan kalkmasının bir diğer nedeni, postmodern dönemde artan bireyselleşmeye bağlı olarak kurtuluşun kolektif birliktelikler yoluyla elde edileceğine olan inancın azalmasıdır. Bu yönde bir inancın azalmasının nedeni de postmodern dönemle birlikte, sorunların da bireyselleşmiş, çözümün de bireysel temelde elde edilebileceğine inanılmış olmasıdır (Bauman, 2003: 23). Bu, aynı durumu paylaşan insanların hiçbir şekilde bir araya gelmedikleri ya da gelemedikleri olarak anlaşılmamalıdır. Aynı sorunları paylaşan insanlar bir araya gelirler, ancak bu biraradalığın nedeni, soruna bir çözüm bulma aracı değil, sadece aynı sorunu yaşıyor olmaktır. Bu tür birliktelikler, bir kolektif kimliğin oluşması için gerekli olan parçalardan büyük bir bütün olma halini alamamaktadır. Bu birliktelikler, söz konusu sorunu sadece bireyin kendisinin çekmediği, bu sorunu çeken başkalarının da var olduğunu görmesinden kaynaklı rahatlamanın dışında soruna bir çözüm bulamaz. Bu bir araya gelişlerde insanlar, yalnızlıklarının pekiştiği bilinciyle, dertleri her neyse onu kendilerinin yarattığına ve içinde bulundukları üzücü durumu iyileştirmek için ne yapılırsa ancak kendileri tarafından yapılabileceğine öncekinden daha da çok ikna olmuş bir biçimde çıkarlar” (Bauman, 2005: 65).

Kurtuluş siyasetinin ve özgürleşmecî siyasetin giderek etki alanını yitirdiği postmodern dönemde, kurtuluş siyasetine alternatif siyaset önerileri de geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan bir tanesi, Giddens’in “yaşam politikası” kavramı etrafında şekillendirdiği yaklaşımdır. Giddens, adalet, eşitlik ve katılım ilkelerine birincil olarak önem veren özgürleşmecî siyasetin alternatifi olarak “yaşam politikası”nı öngörür. Giddens’a göre hayata ilişkin kararlar politikası olarak kabul edilebilecek olan yaşam politikası “seçim özgürlüğünün ve üretken gücün (dönüştürme kapasitesi olarak gücün) sağladığı siyasal

kararları; küresel karşılıklı bağımlılık bağlamında daha fazla kendini gerçekleştirmeyi sağlayacak hayat tarzlarını ahlaken haklılaştırma yollarının yaratılması; gelenek ötesi bir düzende “nasıl yaşamamız gerekir sorusuyla ilgili varoluşsal sorunlar temelinde bir ahlak geliştirilmesi” bağlamında ele alınmalıdır (Giddens, 2010: 268).

3.3.5. Devletin Yapısındaki Dönüşüm ve Siyasal Kimlikler

Siyasetin teknik bir alana dönüşmesi, siyaset ve ahlakın birbirinden ayrışmasıyla alakalı olduğu kadar, devletin yapılanmasındaki dönüşümle de alakalıdır. Ulus devletler, postmodern dönemle birlikte, karar oluşturma yetkisini ellerinde tutmaya devam etmektedirler. Ancak, bir iktidarlar ve karşı iktidarlar ağının parçası olmaları nedeniyle, daha geniş kapsamlı bir yetke kullanma sistemine ve çok çeşitli kaynaklardan gelen etkilere bağımlı hale gelmişlerdir (Castells, 2006: 452).

Siyaset, özü itibarıyla toplumdaki maddi ve manevi değerlerin üretim ve dağıtımının nasıl belirleneceğine ilişkin pratiklerdir. Postmodern dönemde kapitalizmin küresel boyuta ulaşması, tüketim toplumu mantığıyla da birleşerek, maddi değerlerin manevi değerlere bağlı olarak gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Uygarlığın ilk günlerinden günümüze kadar kültür piyasalar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olagelmıştır. Başka bir ifadeyle ekonomi, her zaman için kültürün bir bileşeni olmuş ve kültürel alana bağımlı olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak, kültürel değerlerin birer ticari meta halini almasıyla birlikte, ekonomi kültür üzerinde belirleyici olmaya başlamıştır (Rifkin, 2001: 13). Postmodern dönemde maddi değerler daha ön plana çıkarken, modern dönemin belirleyici unsurlarından olan ulus-devlet bu durumun aksi istikametinde, maddi değerler üzerinde belirleyiciliğini kaybetmiştir. Ulus devlet, maddi değerlerin üretimi üzerinde etkili olamadığı gibi, bu değerlerin dağıtımı üzerinde de etkisini kaybetmektedir. Diğer bir ifadeyle devlet, “üleştirici” özelliğini de kaybetmektedir.

Siyasetin güçle, gücün de devleti kontrol etmekle özdeşleştirildiği modern dönemden farklı bir siyaset algılamasına geçişi yaşıyoruz. Yaşanan bu geçişte, siyasal olanın sadece devletle sınırlanamayacak şekilde genişlemesinin de etkisi vardır. Bu genişlemeyle birlikte, “devlet kimin?” sorusunun önemi azalmış, “devlet nedir?” sorusu önem kazanmaya başlamıştır (Sarıbay, 1998: 13). “Devlet nedir?” sorusu, siyasetin teknik bir uğraş alına dönüşmesiyle ve insanların bu teknik alana ilgisiz kalmalarına neden olmasıyla ilişkilidir.

Ulus devletin etkinliğinin azalıyor olmasında ulus devletin zaman mekân üzerindeki etkisinin azalması da etkili olmaktadır. Küresel sermaye, mal, hizmet, teknoloji, iletişim ve enformasyon akışları, devletin mekân ve zaman üzerindeki kontrolünü günbegün zorlaştırmaktadır (Castells, 2006: 385). Christopher Merrett bu durumun siyasal kimlikler üzerindeki etkisini siyasal kimliklerin de “ölçek” temelinde oluştuğu varsayımından yola çıkarak, ölçek kavramı üzerinden değerlendirmektedir. Bir coğrafya terimi olan ölçek’in 1980’lerden itibaren sosyal bilimlerde de kullanıldığına değinen Merrett, coğrafi anlamda ölçeğin dahi, toplumsal gruplar arasındaki mücadele ve işbirliği süreçleri sonucunda toplumsal olarak üretildiğini belirtmektedir (Merrett, 2001: 82).

Küreselleşme karşısında ve/veya küreselleşmenin bir sonucu olarak siyasal kimlik de farklı ideolojilerden beslenerek farklı ölçeklerde reaksiyonlar göstermektedir. Örneğin, İspanya’daki Bask kimliği doğrudan ulus devlet ölçeğinde değil, yerel ölçekte kültürel değerler üzerinden reaksiyon gösterirken, Kanada Quebec’teki Fransız milliyetçiliğine dayanan kimlik, farklı bir ulus devlet içerisinde varlığını devam ettirmektedir (Merrett, 2001: 83).

Küreselleşmeye karşı ve/veya küreselleşme sonucunda farklı ölçekte ortaya çıkan tepkilerden kaynaklı yeni siyasal kimliklerin köktenci ve şiddet yanlısı olma eğilimleri vardır. Bu yeni milliyetçi kimlik tanımları, büyük milliyetçi yönelimlerle bütünleşmediği durumlarda cemaatçi oluşumların

uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır (Kahraman, 2002: 38). Bu durum da, yeni siyasal kimliklerin, büyük milliyetçi yönelimler veya diğer küçük cemaatsel örgütlenmelere karşı şiddet yanlısı olması sonucunu doğurabilmektedir.

Ancak, bütün bunlara karşın, devletlerin tamamen etkisini kaybettiğini söylemek, siyaseti depolitize etme çabalarının söyleminden öte bir şey değildir. Çünkü unutulmamalıdır ki, ekonomi tek başına mutlak belirleyici değildir. Çünkü üretim ancak bir üretim politikası dolayısıyla mümkün olmaktadır ve emek sürecinin bir dizi egemenlik ilişkisini gerektirdiği açıktır (Kahraman, 2002: 40). Ekonominin mutlak belirleyici olmamasının bir diğer nedeni devletin doğrudan yalnızca iktidar bloğunun çıkarlarını ve değerlerini ifade etmemesidir. Devletin kendi çıkarlarının, kendi tarihsel sürekliliği de vardır. Her toplumsal olgu gibi, devlet de karşılıklı etkileşim çerçevesinde işler. Bir yandan toplumsal yapının oluşumunda diğer kurumları etkilerken, diğer yandan toplumsal yapılanma süreci içerisinde diğer kurumlardan etkilenmektedir.

Bunun yanı sıra, siyasal kimlikler artık sadece coğrafi ölçek temelinde değil, aynı zamanda belki daha da fazla bir şekilde “sembolik mekân”da oluşturulmaktadır. Siyasal kimliklerin sembolik mekânlarda oluşabilmesine sebebiyet veren ise, teknolojik gelişmelere bağlı olarak medyanın gücünün artmasıdır. Ulus- devletin işlevlerinde ve egemenliğindeki azalma, siyasal kimliklerin oluşumunda medyanın etkisinin artması sonucunu doğurmuştur. Medyanın bu kadar etkisinin olması, aile, eğitim gibi birincil toplumsallaşma araçlarının yanında, ikincil siyasal toplumsallaşma aracı olarak işlev görmeleridir.

Medya vasıtasıyla oluşturulan siyasal kimliklerin, ulusal sınırlar veya siyasal kurumlarla sınırlı olmayan bir “sembolik uzam”da hayat bulma potansiyelleri vardır. Bu sembolik uzamlar da ortak bölgesel, kültürel, dilsel ve dini bağlamda olabilmektedir. Başka bir ifadeyle, medya aracılığıyla oluşturulan siyasal kimlikler, ulusal bazdan ulus ötesi baza geçmektedir. Ulus

ötesi baza geçmesi, siyasal devletlerin ulus temelli ve devlet merkezli olmaktan çıkıp, daha hayali sınırlar ve cemaatler üzerinden oluşası anlamına gelmektedir (Nisbet, Myers, 2010: 348). Bu da siyasal kimlikleri, devlet merkezli kimliklere eklemlenmesini ve sadakatinin sürekliliğini zorlaştırmaktadır.

3.3.6. Kimlik Siyaseti ve Siyasal Kimlikler

Ulus devletin etkinliğini yitirmesi, siyasal kimlikler bağlamında iki temel sonucu doğurmuştur. Bunlardan ilki, modern dönemde merkezi yönetimlerin gücünü arttıracak düşüncesiyle desteklenen yerel demokrasi ve yerel siyasetin, postmodern dönemde merkezi yönetime alternatif olabilecek şekilde işlev görmesidir. İkincisi ise, farklılıkları göz ardı eden vatandaşlık kavramının çöküşüyle, farklılıklara dayalı kimliklerin siyaset sahnesine çıkmış olmalarıdır.

Demokratik yerel yönetimler, Avrupa'da yerel birimlerin aynı zamanda yerel yönetim birimleri olarak oluşturulduğu demokratik bir düzendir. Yerel demokrasi, demokratik yerel yönetimler anlamında kullanılan bir kavramdır (Görmez, 1997: 68). Yerel yönetimler, yönetime katılım, hizmetlerde etkinlik, demokratik uygulamalar, özgürlük gibi demokrasinin pek çok değerinin hayata geçirildiği mekânlar olarak, toplumun demokratikleşmesine önemli katkılar sağladıkları için yerel yönetimler, yerel demokrasiler olarak adlandırılır.

Yerel yönetim organlarının bağımsız oluşumu, bu organların bağımsız karar alabilme yetkisine sahip olmaları, bu kararları bağımsız olarak uygulayabilmeleri, halkın bu kararlara katılabilmesi ve kararları etkileyebilmesi ile mali bağımsızlık yerel demokrasinin temel ilkeleri arasındadır (Görmez, 1997: 196).

Yerel demokrasiyle yakından ilişkili olan ve postmodern dönemde siyasal kimliklerin dönüşümünde etkili olan diğer bir yönetim ilkesi subsidiarite ilkesidir. Kavram, sözcük olarak Latince askeri terminolojiye dayanan subsidiarite, yedekte, cephe gerisinde ana birliğe destek olacak şekilde bekletilen yedek askerler anlamına gelen "*subsidium*" (yardımlaşma) kökünden türemiştir. "Yerellik", "ikincil" durumda bulunma, "yardımcılık" sıfatlarına sahip olmayı anlatır. Subsidiarite kelimesinin sıfat olarak anlamı ise, bir eylemi, bir davranışı, bir kişiyi ya da bir kurumu güçlendirmeye yarayan, onlara destek ve yardımcı olan, yedek ve ikincil kavramlarıyla özdeşir.

Türkçe'de *yetki idamesi*, *yetki paylaşımı*, *hizmette yerellik*, *hizmette halka yakınlık* karşılıkları da kullanılan kavram, devlet ya da herhangi bir üst otorite ile onun altındaki yerel veya işlevsel toplumsal gruplaşmalar arasındaki ilişkide, özerklik ve bağımlılık sınırlarının çiziminde, bir yandan aktörlerin azami bağımsızlığının diğer yandan da genel kamusal yararın ve gözetilmesi ilkesidir. Bir üst otoritenin müdahale ya da yetkisini ancak yakın merci ya da otoritenin yetersiz kaldığı noktada öngören ilke daha çok federal devlet yapılanmalarında uygulama alanı bulmuştur (Sezen, 1998: 227).

Başlangıçta merkezi hükümetlerin yükünü hafifletmek ve meşruiyetini güçlendirmek gibi pratik amaçlar taşıyan subsidiarite ve yerel demokrasi olguları, uzun vadede yerel bölgesel özerklik arttıkça, yerel elitler ve yerel kimlikler güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bugün, eğitimden konuta, çevreden kent hayatına, gündelik hayata ilişkin birçok sorununun çözümünde, merkezi yönetimler değil, yerel yönetimler sorumluluğu taşımaktadır (Castells, 2006: 425). Bu dönüşümlerin neticesi olarak da siyasal kimlikler, bir yandan yerel siyaset temelinde de oluşmaya başlarken, bir yandan da ve belki de daha belirleyici bir biçimde yerel kimliklerin güçlenmesi suretiyle, yerel demokrasiyi aşarak kimlik siyasetinin oluşumuna neden olmuştur.

Kimliğin sorunsallaştırılmasıyla ortaya çıkan kimlik siyaseti, postmodern dönemin temel siyaset tarzıdır ve siyaset içerisinde bir kimlik edinmenin aksine, kimlik üzerinden siyaset yapmak temelinde cereyan etmektedir. Kimlik siyaseti, baskılanmış ve marjinalize olmuş gruplara üyeliğin siyasal taleplerde bulunmak için ortak bir temel hazırladığı hareketleri tanımlamak üzere kullanılan bir terimdir. Başka bir ifadeyle “kimlik siyaseti”, kişilerin kendilerini farklı hissedişlerinin ve marjinalizasyon deneyimlerinin kaynağı olarak gördükleri gruplar ve kategoriler içerisinde özdeşleşme yoluyla ifade ettikleri bir stratejiye tekabül eder (Dunn, 1998: 20).

Kimlik siyasetinin temelleri 1970lerin, 1980lerin ve daha öncesinde 1960ların yeni sosyal hareketlerine dayanır. ‘60ların hareketi, toplumsal cinsiyet, ırk, kolonyal tahakküm vb. gibi farklı siyasetleri birleştirmeyi amaçlamıştı. Ancak, hareket 70’lerde hareket, her biri kendi çıkarı için uğraş veren feminizm, çevrecilik, siyah hareketi gibi “yeni sosyal hareketler”e bölünmüştür.

Kimlik siyaseti, modern indirgemeciliğin, soyut evrenselciliğin ve özcülüğün eleştirisinde olduğu kadar çoklu siyasal sesleri meşrulaştıran çoklu perspektifli stratejiler de kullanmasıyla da postmodern teorisinin etkilerini taşır. Kimlik politikasında bireyler kendilerini temelde “bastırılmış” olarak belirginleşmiş olan bir gruba mensubiyetle tanımlarlar. Bu kimlikler, bir kimsenin dominant kültürün emrinde olmalarına neden olan toplumsal cinsiyeti, ırkı, sınıfı, cinsel tercihi tarafından belirlenen ve temel bir kimlik işareti olan “subject position” etrafında döner. Sınıf asli bir kimlik formu olmasına karşın, kimlik siyaseti sınıf siyasetine karşı olarak tanımlanmıştır (Best, Kellner, 1998: 288).

Kimlik siyasetinin gelişimini yalnızca yerel demokrasinin bir sonucu olarak görmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Çünkü kimlik siyaseti öncelikli olarak kimliğin sorunsallaştırılmasıyla alakalıdır. Kimliğin sorunsallaştırılması, modern dönemle birlikte toplumun giderek genişlemesinden ve

karmaşıklılaşmasından ayrı düşünülemez. Bu dönemde yaşanan geleneksel toplumsal yapılardaki erozyon, kişilikte yabancılaşma duygusu, toplumsal yapıların çöküşü, toplumsal ilişkilerin atomizasyonu ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kimliğin sorunsallaştırılmasında temel etkenlerden bir tanesi olmuştur (Dunn, 1998: 25). Teknolojide yaşanan gelişmeler, dünya ile buluşmak için insanların dışarı çıkmaları imkânını arttırırken, kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler; karşıt süreç anlamına da gelebilir: Dünyayı dışarıdan kendi odanıza, kulübenize ya da barakanıza getirmek. Her iki süreç de yatay bir toplumda merkezi öneme sahiptir (Friedman, 2002: 73).

Kimlik siyaseti üç temel olgu çerçevesinde oluşmaktadır: Öncelikle vatandaş-birey ya da sınıf temelli kimliği bütünselleştirici, aynılığa dayanan modern siyasal söylemlerin yetersiz kalması nedeniyle, yaşanan meşruiyet krizinin ortaya çıkardığı belirsizlik durumu içinde kendi tarihsel bağlamını kurmakta; bu belirsizlik durumunda hem demokratik hem toplulukçu siyasal projelere eklemlenmekte; bu yönüyle de yeni bir siyaset pratiği(çok kültürlü bir siyaset anlayışı) sergileyerek bu pratiği hâkim bir siyasi anlayışa dönüştürmeye çalışmaktadır (Bayrı, 2008: 22).

Kimlik siyaseti üzerine geliştirilen yaklaşımlar, genellikle kimlik ya da tanınma taleplerini dile getiren değişik grupların mağduriyeti üzerine kurulmuştur. Bir kimliğin siyasal arenaya taşınabilmesi için, başka bir ifadeyle kimlik siyasetinin konusu olabilmesi için, öncelikli olarak o kimliği taşıyan insanlar arasında farklılığa ilişkin bir farkındalığın gelişmesi gerekmektedir. Ancak, bu farkındalık kimlik siyasetinin oluşumu için yeterli değildir. İkinci olarak bu farkındalığın eşitsizliğe ilişkin olarak da gelişmesi gerekmektedir. Yani, belirli bir kimliği taşıyan insanların bu kimliklerinden kaynaklı bir eşitsizliğe maruz kaldıklarını hissediyor olmaları gerekmektedir. Kimlik siyasetinin oluşabilmesi için üçüncü unsur, belirli bir kimliği taşıyan insanların o kimliği taşımalarından dolayı bir baskı gördüklerine ilişkin bir farkındalık geliştirmeleridir (Knouse, 2009: 765). Ancak bu farkındalığın gerçekliklerden yola çıkılarak geliştiriliyor olması şart değildir. O kimliği

taşıyan insanların böyle bir düşünceyi benimsiyor olmasıdır farkındalıktan kastedilen.

Kimlik siyasetinin mağduriyetler üzerine kurulduğundan hareketle Hall, kimlik siyasetini ilk olarak ırkçı toplum uygulamalarına karşı belli bir savunmacı kimlik inşa etme zorunluluğunun ortaya çıkardığı bir olgu olarak tanımlamakta, kimlik siyasetinin bu ilk biçiminin, insanların ulusun çoğunluğu içerisinde bir kimlik ve özdeşleşmeden yoksun bırakıldıkları ve engellendiklerinde üzerinde durabilecekleri, özdeşleşebilecekleri başka kökler bulma çabasıyla ilişkilendirmektedir (Bayri, 2008: 22).

Kimlik siyasetinin, temelde “siyasal”ın özüne aykırı olduğu ve buna bağlı olarak siyasal kimliklerin oluşumuna olumsuz bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşımın temelinde şu görüş yatmaktadır: Kimlik siyaseti, (mevcut) bir sosyal kimlik etrafında bir siyasal intibakı öngörmektedir. Bu, kimliğin siyasetten daha öncelikli olması anlamına gelir: biçimi ve karakteri pre-politik olan veya en azından olabilecek olan bir kimlikten yola çıkarız ve ardından bu kimlikle alakalı olarak siyasallaşmaya karar veririz. Ancak Ford, bu tür bir yaklaşımı kabul etmez ve mevcut sosyal kimliklerin oluşumunun da siyaset temelinde gerçekleştiğini, bu nedenle mevcut sosyal kimliklerin hâlihazırda siyasal olduklarını belirtir (Ford, 2005: 53).

3.3.7. İdeolojiler ve Siyasal Kimlik

Hızlı bir değişimin yaşandığı modern dönemle birlikte ortaya çıkan ideolojiler, modern dönemde siyasetin hem teorik hem de pratik alanda ana belirleyicisi olmuşlardır. İdeolojiler, dünyayı anlama ve kavrama yöntemi, dünyayı çözümleme yöntemi ve dünyayı değiştirme misyonunda bir araç olarak işlev görmüşlerdir. Özellikle dünyayı dönüştürme misyonuna sahip olmaları, ideolojileri toplumsal, bilimsel analizlerden farklılaştıran yanıdır

(Çetin, 2007: 3). Dünyayı kavrayıp, analiz edip dönüştürmeyi hedefleyen bir “meta-anlatı”nın ön kabullerden yola çıkması gerekir. Zaten ideolojiler, bazı “gerçek” algılamalarının mutlaklaştırılması sayesinde var olabilmektedirler. İdeoloji, görelî ya da kısımsal bir kavramı bir mutlaklığa dönüştürür (Ergun, 2000: 172).

İdeolojinin, bir toplumun nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin organize, sistematik ve mantıksal fikirler kümesi olması (Simons, 2000: 82), mutlak gerçeğin var olduğu ön kabulünü de gerektirir. Gerçeğin göreceliliği üzerine inşa edilen postmodern dönemde, ideolojilerin bu mutlak gerçeğe dayanması özelliği, ideolojilerin gözden düşmesine neden olmuştur. “İdeolojilerin sonu”, “meta-anlatıların çöküşü” ve “post-ideolojik dönem” tanımlamalarının temelinde de bu yaklaşım yatmaktadır. Lyotard’ın yaklaşımını bu yaklaşımlara bir örnek olarak verebiliriz. Lyotard büyük anlatılar adını verdiği, her şeyi açıklayabileceklerini ve kendi biçimlerinin ya da “anlatı”larının değiştirilmesine yönelik girişimlere karşı durabileceklerini iddia eden teorileri eleştirir. Lyotard otoriter olarak kabul ettiği büyük anlatılar yerine “küçük anlatı”yı över. Küçük anlatılar, bazı özel amaçları gerçekleştirmek için, küçük birey grupları tarafından taktik bir temelde bir araya getirilirler ve bütün toplumun sorunları için çözümlere sahipmiş gibi davranmazlar; ideal tarzda yalnızca kısa süreli amaçlarını gerçekleştirmek için gerektiğinde uzun var olurlar (Lyotard 1979’dan aktaran, Sim, 2006: 9).

İdeolojilerin siyasal kimlikle ilişkisine gelince, modern dönem boyunca siyasal kimlikler sosyalizm, milliyetçilik, liberalizm gibi siyasal ideolojiler bağlamında oluşturulmaktaydı. Dünyayı anlamak, özellikle de dönüştürmeye çalışmak, zaman olarak sadece “şimdi” üzerinde değil, “gelecek” üzerinde de belirleyici olmayı –en azından böyle bir talebi- zorunlu kılmaktadır.

Postmoderniteyle birlikte, dünyayı anlamak hele de dönüştürmeye çalışmak, arzu edilir bir şey olmaktan çıkmıştır. Dünyayı dönüştürmek gibi büyük bir görevin olmadığı bir dünyada, büyük fikirlere de yer yoktur (Bauman, 2000: 110). Dünyayı dönüştürmenin bir ideal ve bir görev olarak algılanmıyor olması, siyasetin daha çok bugünün taleplerine yoğunlaşıp, gelecekle ilişkisini adeta koparmasına yol açmıştır (Connolly, 1995: 45). Bu kopuşun temel nedeni, postmodern dönemde bireyciliğin ön plana çıkmasıdır. Herkes için, hatta hayatları zamansal olarak bizimkilerle kesişmeyecek olanlar için bile iyi bir hayat istemek güçlü bir özgecilik duygusu taşımayı gerektirmektedir. Ancak, postmodern karakterde özgecilik, başkası uğruna yapılan eylemler olarak tanımlanmayıp, kişinin kendisi için yaptığı şeylerin başkalarına da yaraması olarak algılanmaktadır (Funk, 2009: 246).

İdeolojilerin olmadığı böyle bir ortamda esneklik, uzlaşma ve pragmatizmle karakterize edilen bir siyasal kimlik ortaya çıkmaktadır (Weltman, 2004: 84). Özellikle de sol ve sağın arasındaki sınırların keskinliğini kaybetmesi ve demokratik partiler arasındaki hasımlığa dayalı agonistik tartışmaların yokluğu, seçmenlerin siyasal kimliklerle özdeşleşmesini zorlaştırmaktadır (Mouffe, 2010: 83). Böyle bir siyasal kimlikle yapılabilecek olan siyaset de, her seferinde tek bir meseleye odaklanılmış olan “kampanya siyaseti” olarak da adlandırabileceğimiz ilke odaklı değil, konu odaklı siyasal çabalar olacaktır (Bauman, 2000: 134).

İdeolojilerin siyasal alanın ve siyasal kimliklerin belirlenmesinde etkililiğini kaybetmesinin bir diğer nedeni, sınıfsal yapıda yaşanan değişimdir. Sınıfsal siyasetin düşüşü, 60lardaki sivil haklar ve savaş karşıtı duyarlılık gibi sınıfsal olmayan konular için siyasal mücadele verilmesiyle paralellik arz eder (Dunn, 1998: 22).

Modern dönemde, çalışma ve iş temelinde örgütlenmiş olan modernitede meslekler, statü belirlemede belirleyiciyken, artık statüler meslekler temelinde

oluşmamaktadır (Mouffe, 2010: 47). Üretimin değil, tüketimin toplumsal statüleri belirlediği bir dönemde üretim ilişkilerine dayalı sınıf kimliklerinin ortaya çıkması zordur. Böyle bir toplumda işçi yoktur, onun yerine tüketiciler vardır. “Sınıf çıkarı” yoktur. Sadece küresel bir pop kültürü vardır. Dahası bizzat “zengin” imgesi değişmiştir. Şöhretler zengindir, film yıldızları zengindir. İnsanlar zenginlerin ve ünlülerin yaşam tarzlarını şevkle izler (Friedman, 2002: 49).

İdeolojilerin inandırıcılığını yitirmesi sınıfsal yapıların dönüşmesiyle birlikte, modern dönemde ideolojiler ve sınıflar üzerinden hareket eden siyasal partilerin de etkinliğini azaltmaktadır. Bu durum, siyasal partilere olan sadakati ve bağlılığı azaltırken, bireylerin siyasal katılıma kayıtsız kalmaları sonucunu doğurmaktadır.

Postmodern dönemde bütün siyasal kurumlarda olduğu gibi siyasal partilerin de etkinliği azalmıştır. Siyasal alan tıpkı modern dönemde Siyasi partilerin etkilerinin azalması, siyasal liderlere olan ilgiyi arttırmış, toplumun gözünde Mesih mertebesine kadar yükselmelerine neden olmuştur. Postmodern dönemde liderlerin etkisinin artması sadece siyasal partilerin çözüm üretmemesinden kaynaklı olmasa gerektir. Bir kolektiviteyle özdeşim kurmak suretiyle siyasal kimlikler geliştiremeyen insanlar, bireylerle özdeşim kurmak suretiyle siyasal kimlik geliştirebilirler. Siyasal kimlik anlamında bir kişiyle özdeşim kurmak, özdeşim kurulan kişinin toplumsal bir “lider” olması nedeniyle birey için oldukça çekicidir. Ancak liderle özdeşleşme, Weber’in karizmatik otorite olarak tanımladığı otorite ilişkilerinin canlanması ihtimalini güçlendirmektedir. Karizmatik otoritenin kurallarla bağlı olmaması, yaygın bir öngörülemezlik ve belirsizliği olası hale getirmektedir (Castells, 2006: 525).

Bir yandan modern ideolojiler postmodern dönemde etkinliklerini yitirirken, diğer yandan postmodern epistemoloji yeni bir insan, yeni bir toplum ve yeni bir dünya tasarlamakta ve bu tasarıma uygun ideolojileri ve düzen anlayışını da geliştirmektedir. Akla, bilime ve bireye büyük inanç duyan, tarihi döngüsel değil çizgisel dolayısıyla gelişmeci bir bakışla gören,

kültürü toplumsaldan, kutsalı dünyasaldan, bilimi dinden farklılaştıran, bilimci, çözümlemeci, akılcı ve antiromantik moderniteye ve bunun ürettiği birey, toplum, hukuk anlayışına karşı; çok kimlikli, yerel, parçalı, karmaşık, kaygan, hareketli ve gri alanların giderek arttığı post-modernizm yükselmekte, ulusal ve uluslararası hukuk gerilemekte, bunun yerine küresel ve emperyal bir hukuk biçimi yükselmekte. Sonuç olarak, dünyanın tek bir anlamı bulunmamaktadır. Dönemin epistemolojisi dünyaya nasıl bir anlam yüklüyorsa, dünyanın öyle bir anlamı olmakta ve bu anlama uygun bireysel ve toplumsal kimlikler ve bu anlama uygun siyasal iktidar biçimleri gelişmekte (Örs, 2009: 11). Bu da siyasal kimlikler anlamında da melez kimliklerin oluşması sonucunu doğurmaktadır.

3.3.8. Siyaset-Siyasal Ayrımı ve Postmodern Dönemde Siyasal Kimlikler

Postmodern dönemde siyasal kimliklerin oluşmasını etkileyen diğer bir unsur “siyasal” ve “siyaset” ayrımının ortadan kaybolması, daha doğrusu, siyaset’in siyasal olarak algılanıyor olmasıdır. Radikal demokrasi söylemleri, Ulrich Beck’in “alt siyaset” kavramsallaştırması, Zizek’in “siyaset sonrası siyaset” kavramsallaştırmalarında da görüldüğü gibi, siyasetin ve siyasalın algılanmasında bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Bu değişimlerin temel nedeni “siyaset”in “siyasal”la yer değiştirmesi, ya da siyasetin siyasalı sınırlamasıdır.

“Siyasal”ı toplumsal formasyona dair sonsuz sayıdaki ihtimallerin ontolojisi, “siyaset”i de bu olasılıkların gerçekleştirilmesi (realizasyonu, gerçeğe dönüştürülmesi) olarak kavramlaştırılabiliriz (Kahraman, 2004: 56). Mouffe’nin sözleriyle ifade edecek olursak, siyaset ontik (varlıksal), siyasal ise ontolojik düzeye tekabül eder (Mouffe, 2010: 16). Bu bağlamda, kapitalizmin, sosyalist sistemlerin yıkılmasının ardından alternatifsiz olarak algılanması, “siyaset”in “siyasal”la yer değiştirmesi, ya da siyasetin siyasalı sınırlaması sonucunu doğurmuştur.

Radikal demokrasi teorisi, Chantal Mouffe ve Ernesto Laclau tarafından yazılan Hegemonya ve Sosyalist Strateji- Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru” adlı kitaplarında genel çerçevesi çizilmeye çalışılan ve siyasal ve toplumsal olanı, özcü olmayan (*non essentialist*) bir perspektiften açıklama, yorumlama ve buradan doğru sol siyaset yapmanın alternatif zihniyetini ortaya koyma çalışan bir teorik yaklaşımdır (Kahraman, 2002: 34).

İlk kez 1985 yılında yayımlanan kitap, teori ve pratikte tıkanma noktasına gelen sosyalist siyasete yeni bir açılım kazandırmak çabasıdır. Laclau ve Mouffe radikal demokrasi teorisini çağdaşları olan diğer demokrasi kuramlarından farklı olduğunu vurgulamış ve özellikle Seyla Benhabip ile Jürgen Habermas’ın geliştirdiği müzakereci demokrasinin liberal demokrasinin bir çeşidi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Söz konusu çalışmada Marksist geleneği ve özellikle Antonio Gramsci’yi tartışan ve yapısalcılık sonrası düşünürlerin görüşlerinden yararlanan Mouffe ve Laclau’ya göre Radikal Demokrasi Kuramı yeni bir sosyalist projedir ve radikal ve çoğulcu bir demokrasi anlayışı ile mümkün olabilecek bir projedir (Baytok, 2010: 5).

Laclau ve Mouffe tarafından sosyalist bir proje olarak sunulan Radikal Demokrasi, Marksizmin temel ilkelerine bir reddiye niteliğindedir. Laclau ve Mouffe tarafından Marksizme yapılan bu eleştirileri, Marksizmi ekonomik determinizm ve sınıf indirgemeciliği olarak somutluk kazanan Marksist temelsizlik eleştirisi; Marksist (toplumsal ve sınıfsal) bütünlük konseptinin eleştirisi ve Marksist devrim konseptinin eleştirisi olarak üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Kahraman, 2002: 40). Radikal demokrasi kuramında ekonomik determinizme yapılan eleştiri özetle şöyledir: Hegemonik pratikler bütünüyle ekonomi içinde etkindir, yani ekonomik alanın kendisi de bir nevi politik alan olarak kurulmuştur. Dolayısıyla, üretim ancak bir üretim politikası dolayımıyla mümkün olabilir. Bu çıkarımla doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkan bir diğer sonuç, ekonomik alanın kendi dışındaki toplumsal süreçleri belirleyici bir kudretinin olmadığıdır (Kahraman, 2002: 40).

Radikal demokrasi, Marksizmin temel ön kabullerinden olan “ontolojik ayrıcalıklı özneler” fikrine de karşı çıkar. Radikal demokrasi kuramcıları sınıf kimliğinin “ayrıcalıklı” konumu yerine toplumsal kimlikler arasında “eşdeğerlik zincirleri kurulmasına bağlı olduğunu kabul etmektir (Kahraman, 2002: 95).

Radikal demokrasinin anlaşılabilmesi için “söylem teorisi”nin de anlaşılması gerekmektedir. Söylem teorisi, evrensel yasalar/prensipler tarafından yönlendirilen, saydam bir bütünlük olarak *toplumun*; dahası tüm toplumsal ilişkilerin temeli durumundaki rasyonel ve kendine saydam bir fail olarak *öznenin* imkânsızlığı teorisi (nihai toplumun, a priori öznenin reddi).

Söylemin karakterinin anlaşılması sırasıyla, (1) söylemin öğelerinin, (2) söylemin öğeleriyle olan ilişkisinin, (3) söylemin söylemsellik alanındaki yerleşiminin iyi anlaşılmasını gerektirir. Bir sonucun (bir söylemsel formasyonun=bir toplumsal formasyonun) ortaya çıkışının basit ve doğrusal değil, çoklu ve olumsal belirlenime tabi olduğunu vurgulayan- üstbelirlenim kavramı buradaki teorik atılım içinde kullanılmak üzere, Althusser üzerinden, psikanalizden devralınmıştır (Kahraman, 2004: 44).

Radikal demokrasi, Marksizm eleştirisinin ardından kendi çatısını, ilişkisellik bağlamında oluşan kimlikler üzerinden yapılan kimlik siyasetleri temeline dayandırır. İktidar ilişkilerini kimlik üretimine bağlı olarak açıklayan radikal demokrasi anlayışı, toplumsal ilişkileri siyasal ilişkiler olarak ele almaktadır. Kimliğin iktidar ilişkilerine bağlı siyasallaştırılması, radikal çoğulcu demokrasi anlayışının iktidar kavramını Marksist ve liberal söylemlerin tersine belli bir merkezde (devlet, ekonomi ya da hukuk gibi) yer almayan; genellikle aşağıdan yukarıya (sivil toplumun içinden devlete doğru) hareket eden ve baskıcı değil fakat üretken bir mekanizma olarak işlevselleştirmenin bir sonucudur.

“İktidar ilişkilerinin üretiminin bu tür bir iktidar kavramıyla düşünülmesi siyasal strateji bağlamında iki önemli noktayı vurgular: 1- radikal çoğulcu demokrasiyi harekete geçiren eylem, postmodern liberal demokrasi anlayışının siyasal eylemi devlet/birey ilişkisi içerisinde kurumlar yoluyla gerçekleştiren bir etkinlik olarak kavramsallaştırmasına karşın; sivil toplumun devlet mekanizmasından bağımsızlaşmasını hedefleyen mekansal, yerel ve kendi içinde özgün ve tikel varlık koşulu olan bir etkinlik biçimidir. 2- kurumsal düzeyde bu süreci anlayabilmek için siyasal kavramının bireysel ilişkileri ve kimliğin yapılanma süreçlerini içerecek bir tarzda genişletilmesine gerek vardır. Siyasal olan yalnızca devlet ve siyasal düzeyin hareket biçimi değil aynı zamanda ve daha önemli olarak sivil toplumun yeniden üretiminin belirleyici özelliğidir” (Keyman, 2000: 74-5).

Siyaset ve siyasal algısının postmodern dönemde değiştiğini vurgulayan diğer bir yaklaşım, Ulrich Beck’in “alt siyaset” yaklaşımıdır. Beck yaklaşımını, siyasal alanın ve siyasal olanın, düşünümsel modernlik olarak adlandırdığı günümüzde dönüşüyor olduğundan hareket ederek oluşturmaktadır. Bu değişimin nedeni küreselleşme ve bireyselleşme süreçlerinin eş zamanlı olarak birey ve toplum üzerinde oluşturduğu etkilerdir. Bu etkiler neticesinde hem kamusal hem de özel alanda kolektif kimliklerin temelleri büyük ölçüde çökertilmiş, toplumun temel kurumları grup ve aile yerine bireye yönelmiştir. Bunun yanı sıra, modern dönemde, çalışma ve iş temelinde örgütlenmiş olan modernitede meslekler, statü belirlemede belirleyiciyken, artık statüler meslekler temelinde oluşmamaktadır (Mouffe, 2010: 47).

Beck’e göre bu değişimlerin bir sonucu olarak, siyasal olanı yanlış yerde, yanlış kavramlarla, yanlış katlarda günlük gazetelerin yanlış sayfalarında aramaktayız. Sanayi kapitalizmi modelinde siyasal olanın menzili dışında kalan karar verme alanları –özel yaşam, iktisat, bilim, belediyeler, günlük yaşam vb. – düşünümsel modernlikte siyasal tartışmaların hücumuna maruz kalır (Beck, 1999: 154).

Beck, bu yanlış kavramanın, siyasetin ve siyaset sisteminin eşit sayılması şeklindeki hatalı bir saptamanın sonucu olduğunu belirtmektedir. Beck'in siyaset ve siyaset sistemi arasında yaptığı ayrım, bu çalışmada siyaset ve siyasal arasında yapılan ayrımla örtüşmektedir.

Beck, siyasetin, kendisi için öngörülen arenalarda, buna salahiyyetli kılınan aktörler (parlamento, siyasal partiler, sendikalar vb.) tarafından yapılacağına dair bir beklentinin var olduğunu ve siyasete ayrılan arenada siyasetin durması durumunda siyasal olanın da bütünüyle durmuş gibi görüneceğini belirtir. Bu tür bir yaklaşım, iki şeyin gözden kaçırılması anlamına gelmektedir. Birincisi, “devlet aygıtı ve yan acentaları durağan iken mümkün olan her toplumsal düzlemde çok sayıda aktör pekâlâ hareket halinde olabilir, alt-siyaset etkinleşirken siyasetin kuraklaşmasıdır bu. İkinci olarak, siyasal kurumların ve aktörlerin klasik sanayi toplumundaki siyasal diziliminden menkul siyaset tekeli, gözden geçirilmekte, değerlendirmeye alınmaktadır (Beck, 1999: 153-4).

Beck'e göre siyasal alandaki değişimleri anlayabilmek için, bir “alt siyaset”in varlığını idrak etmemiz gerekmektedir. Beck'e göre, sanayi toplumunda siyasal olarak algılanan alanlar siyasalın dışına doğru çekilirken, modern dönemde siyasal olarak kabul edilmeyen alanlar, siyasallaşmaktadır. Meclis, partiler, seçimler gibi siyasal kurumların dışında, sınıflardan ve partilerden bağımsız yeni direnişler ortaya çıkmaktadır. Bu direnişlerin dile getirdiği talepler, geleneksel siyasal ideolojilerce ifade edilememekte, siyasal sisteme yöneltilememekte ve çeşitli alt-sistemlerde ortaya çıkmaktadır (Mouffe, 2010: 50).

Alt siyasetin siyasetten ayrıldığı noktalar şu şekildedir: 1. siyasal ya da korporatist sistemin dışında yer alan aktörlerin de toplumu biçimlendirmeye sahnesine çıkmaları (yani işkolu ve meslek grupları, işletmelerdeki, araştırma kurumlarındaki ve yönetim birimlerindeki teknik ve ekonomik entelijansiya, uzman işçiler, yurttaş girişimleri, kamuoyu vb.), 2. yalnızca toplumsal ve

kolektif aktörlerin değil, bireylerinde onlarla ve kendi aralarında siyasal olanın oluşumunda güç sahibi olmak için rekabet etmesidir (Beck, 1999: 159).

Siyasal alanın dönüşmesinde etkili olan bir diğer faktör, devletin bir yandan sönerken diğer yandan yeniden icat edilmesidir.

Siyasalın dönüşmesindeki bir diğer neden, insanların devlete ve iktidarlara attettikleri değerlerde düşüş yaşanıyor olmasıdır. Eski Avrupa'da kamusal bünye hep insan bedenini model olarak betimlenegelmiştir. Hükümet baştaydı, yani kafaydı. Ancak bu mecaz artık kesinlikle devrini doldurmuştur. Her şeyi öngören, yönlendiren ve karara bağlayan bir merkez artık mevcut değildir. Toplumun beyninin yerini tespit etmek artık imkânsızdır; yenilemeler geleceğe ilişkin kararlar çoktan beri siyasal sınıftan kaynaklanmamaktadır. Tam tersi; yeni bir düşüncenin ancak bayağılaşmasından sonra partilerin ve hükümetlerin jetonu düşer (Beck, 1999: 209).

Eylem devletinin yerini platformları ve karşılıklı görüşmeleri ayarlayan ve bunların yönetmenliğini yapan pazarlık/müzakere devleti alır (Beck, 1999: 210). Devlet, kendini sınırlandırmayı, kendini geri çekmeyi uygulamalıdır, tekellerini bırakmalıdır ve bir süreliğine başka tekeller kurmalıdır. Ne bir gece bekçisi devletinin laissez-faire tavrı, ne de müdahaleci devletin otoriteli toplu planlama etkinliği, yüksek düzeyde ayrılmış bir modern toplumun işlem koşullarına uygundur (Beck, 1999: 213).

Bütün katılımcı demokrasilerde sağlam bir artış gösteren parti oy vermeyenler partisidir. İktidar partisinin oy kaybı, muhalefetin oy artışına dönüşmemektedir (Beck, 1999: 213).

Artık seçimler, onaylayıcı bir çoğunlukla, yani bir partinin, kendisine oy vermeyecek seçmen potansiyelini düşük tutması sayesinde, yani skandal ve Başarısızlıklarının rakip partilerden daha az olması sayesinde kazanılmaktadır (Beck, 1999: 214).

Siyasetin, siyaset, siyasal bağlamında dönüşümüne ilişkin bir diğer görüş de Slavoj Žižek'in "siyaset sonrası siyaset" yaklaşımıdır. Žižek, siyaset sonrası siyaset yaklaşımının, siyasal bastırmakla kalmayıp, onu tamamıyla men etmeye yönelik bir yaklaşım olduğunu söyler. "Siyaset-sonrası-siyaset, eski ideolojik bölünmeleri/karşıtlıkları ardımızda bırakmamız gerektiğine işaret eder; halkın somut talep ve ihtiyaçlarını göz önüne alan özgür bir fikir alış veriş süreciyle ve de gerekli uzmanlık bilgisiyle donanıp, artık daha farklı ve yeni meselelerle yüzleşme lüzumunu vurgular (Žižek, 2003: 240-1).

SONUÇ

Siyasal kimliği, siyasi konumumuz, statümüz ve toplumsal ilişkilerimiz hakkındaki bilgilerimizi organize eden ve kolektif hayat dünyalarımızın –ulus devlet, kültür, toplumsal cinsiyet, dil, din, milliyet, sınıf, vs.- bazı yönlerini oluşturan bireysel seçme biçimleri olarak tanımlayabiliriz (Nisbet, Myers, 2010: 348).

Siyasal kimlikler, biryandan siyaset bir yandan da kimlik oluşumu sürecinden etkilenecek olmaktadır. Modern dönemde siyasi kimliklerin oluşumunda, kimlik oluşum sürecinden çok, siyaset belirleyicidir. Çünkü modern dönemde siyaset, kimlik oluşum süreci üzerinde de etkili olmuştur.

Modern dönemde siyasi kimliklerin oluşumunu etkileyen üç temel faktör vardır. Bu faktörler, ideolojiler, sınıfsal yapı ve ulus-devlettir.

Hızlı bir dönüşümün yaşandığı modern dönemle birlikte, ortaya çıkan ideolojiler, modern dönemde siyasetin hem teorik hem de pratik alanda ana belirleyicisi olmuşlardır. İdeolojiler, dünyayı anlama ve kavrama yöntemi, dünyayı çözümleme yöntemi ve dünyayı değiştirme misyonunda bir araç olarak kullanılmaları dolayısıyla modern dönemde işlevsel olmuşlardır. Modern dönemde ideolojilerin siyasi kimlikler üzerinde bu kadar etkili olmalarının modernlikle bağlantılı üç nedeni vardır. Bu nedenleri modernitenin gerçeklik algılaması; modernitenin kendisine biçtiği görevler ve son olarak da ikinci nedene bağlı olarak bireylerin kendilerini gelecek de ilişkilendirmeleridir.

Aydınlanmacı kökenleriyle modern akıl, ulaşabileceği bu bilimsel bilgi marifetiyle doğanın ve toplumun esrarını çözerek, insanın özgürleşimine katkıda bulunacak bir organ olarak görülmüştür (Çiğdem, 2004: 14). Akıl, ulaşabileceği mutlak bilgiyle insanlığın yararına, evrensel genel geçerliği olan yasaları keşfedecek ve bu doğrultuda pratik düzenlemeler yapabilecektir. İşte

ideoloji, insanlık için neyin iyi neyin kötü olduğuna ve nelerin yapılmasıyla daha iyiye gidileceğine ilişkindir.

Modern dönemde aklın bu şekilde algılanması, modernitenin kendisine görevler biçmesi neticesini de doğurmuştur. İnsanlığın daha ileri gidebilmesinin bilimsel bilginin kullanılması sayesinde mümkün olacağına inanılması, daha ileri gidilmesinin bir zorunluluk olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. İlerleme, belki de rasyonalitenin doğal sonucu konumundadır.

Modern dönemde insanlar, verili bir zamandaki toplumu ve doğayı değil, doğanın ve toplumsal olguların genel geçer kurallarını keşfetmek iddiasındadır. Bu iddia, modernitenin insanlar adına değil, insanlık adına hareket etmesi sonucunu doğurmuştur. Modern ideolojiler de modernliğin bu özelliklerinin bir uzantısı olarak insanlara, insanlık adına hareket etme yolunda bir hedef, amaçsallık ve bir ufuk belirlemektedir (Akay, 2004: 85).

Modern dönemde siyasal kimliklerin oluşumu üzerinde etkili olan ikinci önemli faktör, ulus devletin işleyiş biçimidir. Ulus devletlerin bu kadar belirleyici olmalarının nedeni, hükümetlerin kendi kararlarını, politikalarını ve eylemlerini tek başına programlayabilme, hükümetlerin vatandaşları için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirleyebilme (Keyman, 2000: 10) kapasitelerine sahip olmalarıdır. Bu kapasitenin temelinde de, Westphalia Barış Antlaşması sonrasında şekillenmeye başlayan ulus-devletlerin, kendi sınırları içerisinde egemenliğin tek hâkimi olurken, diğer yandan da uluslar arası sistemin temel aktörleri olmaları yatmaktadır (Pierson, 2004: 37).

Modern dönemde siyasal kimliklerin oluşumu üzerinde etkili olan üçüncü faktör, modern toplumların sınıfsal yapılanmasıdır. Kapitalizmin gelişmesi iki büyük sınıfın gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu sınıflardan birincisi, sermayeye veya üretim araçlarına sahip olan veya bunları kontrol eden burjuva sınıfı ve sermayesi olmayan, hayatta kalmaları için emeklerini satmak zorunda bırakılan işçi sınıfıdır. Bu, sanayi kapitalizminin sadece iki sınıftan müteşekkil bir yapı olduğu anlamına

gelmez. Üretim ve pazara ilişkin olarak birçok diğer grup da mevcuttur. Ancak, modern dönemde gerek sanayi üretimindeki önemlerinden kaynaklı güçleri, gerekse örgütlenme yetenekleri neticesinde, siyasetin temel aktörleri kapitalist sınıf ve işçi sınıfı olmuştur. Bu dönemde siyaset büyük ölçüde iki kutuplu bir sınıfsal toplumsal yapı üzerine inşa edilmiş olup; partiler, meclis ve sendikalar üzerinden işliyordu (Küçük, 2000b: 60).

Modern dönemde sınıfsal yapı, ideolojiler ve ulus devletlerin işleyiş biçimi tarafından etkilenen siyasal kimlikler, temsili demokrasiler içerisinde yaşanmaktaydı. Temsili demokrasiler, siyasal partilerin iktidara gelebilmek için yarıştıkları bir yönetim biçimidir. Dolayısıyla siyasal partiler, bir kurum olarak siyasetin tamamı üzerinde etkin olduğu gibi, siyasal kimliklerin oluşumunda da etkin olmuştur. Daha doğrusu, siyasal kimlikler ile siyasal partiler arasında diyalektik bir ilişki vardır. Siyasal partiler, siyasal kimlikler üzerinden inşa edilirken, siyasal partiler de siyasal kimliklerin oluşumunda temel belirleyiciler olmuşlardır.

Postmodern dönemde siyasal kimlikler, modern dönemden farklı olarak hem siyaset, hem de kimlik oluşum sürecinden etkilenmek suretiyle oluşturulmaktadırlar. Bu durumun temel nedeni, postmodern dönemde siyasetin kimlik oluşumlarında, modern dönemde oranla daha az belirleyici olmasıdır.

Bu çalışma çerçevesinde, postmodern dönemde siyasal kimlik oluşumunun farklılaşmasının birkaç nedeni tespit edilmiştir.

Bu nedenlerden ilki, kolektif kimliklerin oluşumunun postmodern dönemde modern döneme oranla zorlaşmasıdır. Kolektif kimlikler, diğer toplumsal kimliklerden farklı olarak belirli bir amaç etrafında toplanmayı ve bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik eylemliliği gerektirmektedir. Postmodern dönemde böyle bir birlikteliğin zorlaşması bu çalışmada Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımıyla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. ABD'li bir

psikolog olan Abraham Maslow tarafından geliştirilen “ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi”nde ihtiyaçlar piramidinin en alt tabakasında fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyacı yer almaktadır. Fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması toplum bireylerinin tamamını ilgilendirmekte ve bu konudaki karar alma süreçlerine yine toplum bireylerinin tamamının katılımını gerekli kılmaktadır.

Temel niteliklerinden birisi “kurumsallaşma” olan moderniteyle birlikte fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması kurumsallaşmış yapılar sayesinde oldukça kolaylaşmıştır. Temel ihtiyaçlara çok zahmet çekilmeden, kolayca erişiliyor olması, insanların “birliktelik” ve “dayanışma” olgularından uzaklaşıp, daha bireysel bir yaşam sürmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki diğer ihtiyaçlar, ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyacı(arkadaşlık, aile, cinsel yakınlık); saygınlık ihtiyacı (kendine saygı, güven, başarı, diğerlerinin saygısı, başkalarına saygı) ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarıdır (erdem, yaratıcılık, doğallık, problem çözme, önyargısız olma, gerçeklerin kabulü) (Smelser, Baltes, 2001: 5280). İhtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarındaki bu üç grup ihtiyaç, toplumun tamamının dâhil olmasını gerektirmeyen bir süreçte, daha küçük gruplar çerçevesinde karşılanabilecek olan ihtiyaçlardır.

Fizyolojik ihtiyaçlarla güvenlik ihtiyaçlarının diğer ihtiyaçlar olan ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyacı; saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarından bağımsız gibi algılanması, bireylerin kolektivitelere yaklaşımlarını etkilemektedir.

Bu çalışmada, postmodern dönemde siyasal kimliklerin oluşum sürecinin farklılaşmasının diğer bir nedeni olarak “siyaset”in “siyasal”ı sınırlaması gösterilmiştir. “Siyasal”ı toplumsal formasyona dair sonsuz sayıdaki ihtimallerin ontolojisi, “siyaset”i de bu olasılıkların gerçekleştirilmesi

(realizasyonu, gerçeğe dönüştürülmesi) olarak kavramlaştırılabiliriz (Kahraman, 2004: 56). Mouffe'nin sözleriyle ifade edecek olursak, siyaset ontik (varlıksal), siyasal ise ontolojik düzeye tekabül eder (Mouffe, 2010: 16). Bu bağlamda, kapitalizmin, sosyalist sistemlerin yıkılmasının ardından alternatifsiz olarak algılanması, ““siyaset”in siyasal”ı sınırlaması sonucunu doğurmuştur.

Postmodern dönemde siyasal kimliklerin oluşumunun farklılaşmasının, bu iki ana neden dışında, ancak bu iki ana nedenle ilişkili olan nedenlere de dayandığı söylenebilir. Bu nedenlerden ilki, ahlakın siyaset içerisinde belirleyiciliğinin giderek azalmasıdır. Ahlakın siyasetten uzaklaşmasının nedeni, siyasetin giderek teknik bir alan haline dönüşmesidir. Bu durum, ahlakın bireyin içselliğiyle sınırlandırılması ve siyasetin kendisini ahlak dışında tanımlaması sonucunu doğurmaktadır (Çiğdem, 2006: 34).

Siyasetin teknik bir alana dönüşmesinin nedeni ise, ekonominin siyasal ve sosyal alanlar üzerinde belirleyiciliğinin artmış olmasıdır. Toplumsal amaçlara ilişkin büyük etik sorunların önceden belirlenmiş sistem amaçlarının ekonomik yönetimine ilişkin teknik meselelerle yer değiştirdiği bir ortamda, her şeye açık, ideolojik olmayan, sorun çözme odaklı bir bakış açısı gelişmektedir (Weltman, 2004: 85).

Siyasal kimliklerin postmodern dönemde farklılaşmasının bir diğer nedeni, dost-düşman algılamasındaki dönüşümdür. Her kimlik, kurucu bir dışsala bir “öteki”ne ihtiyaç duyar. Siyasal kimlikler ise dost-düşman algısı temelinde oluşturulmaktadır. Yani, ötekinin düşman haline dönüştürülmesini gerektirmektedir (Lloyd, 2005: 162). Modern dönemde siyasal anlamda düşman, uzakta ve soyut olarak tasarlanmıştır. Ancak, postmodern dönemle birlikte, coğrafyanın toplumsal üzerinde belirleyiciliği azalmış, bu durumun sonucu olarak da “uzak” kavramının algılanışı değişmiştir. Bu, insanların birbirleriyle özellikle de “biz”den olmayan insanlarla bireysel olarak daha fazla karşılaştıkları ve iletişim kurdukları anlamına gelir. Bireysel karşılaşmalarda da

kolektif karşılaşmalara oranla birbiriyle tek tek karşılaşan kişiler daha bağımsız hareket edebilmektedir (Bilgin, 2007: 124). Birebir karşılaştığımız insanların da “düşman” olarak algılanması zorlaşmaktadır. Dolayısıyla, dost-düşman ayırımından yola çıkılarak siyasal kimliklerin oluşturulması zorlaşmaktadır.

Siyasal kimlik oluşumunun postmodern dönemde farklılaşmasının diğer bir nedeni, “kurtuluş siyaseti”nin postmodern dönemde geçerli bir siyaset türü olarak algılanmamasıdır. Çünkü kurtuluş, kendisinden kurtulunması gereken bir baskı aracının ya da baskıcı bir yapının varlığının algılanması ve kabul edilmesini gerektirmektedir (Laclau, 2003: 48). Ancak, postmodern dönemle birlikte, toplumsal baskının azalması, bireylerin kendi hayatlarını belirlemede belirleyicilik oranlarının artması, “kurtuluş”un gerekliliğini ortadan kaldırmıştır.

“Kurtuluş”un gerekliliğinin ortadan kalkmasının bir diğer nedeni, postmodern dönemde artan bireyselleşmeye bağlı olarak kurtuluşun kolektif birliktelikler yoluyla elde edileceğine olan inancın azalmasıdır. Bu yönde bir inancın azalmasının nedeni de postmodern dönemle birlikte, sorunların da bireyselleşmiş, çözümün de bireysel temelde elde edilebileceğine inanılmış olmasıdır (Bauman, 2003: 23).

Postmodern dönemde siyasal kimliklerin oluşum süreçlerinin farklılaşmasının diğer bir nedeni, devletlerin işlevselliğinde yaşanan dönüşümdür. Siyaset, özü itibarıyla toplumdaki maddi ve manevi değerlerin üretim ve dağıtımının nasıl belirleneceğine ilişkin pratiklerdir. Postmodern dönemde kapitalizmin küresel boyuta ulaşması, tüketim toplumu mantığıyla da birleşerek, maddi değerlerin manevi değerlere bağlı olarak gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Uygarlığın ilk günlerinden günümüze kadar kültür piyasalar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olagelmıştır. Başka bir ifadeyle ekonomi, her zaman için kültürün bir bileşeni olmuş ve kültürel alana bağımlı olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak, kültürel değerlerin birer ticari meta

halini almasıyla birlikte, ekonomi kültür üzerinde belirleyici olmaya başlamıştır (Rifkin, 2001: 13). Postmodern dönemde maddi değerler daha ön plana çıkarken, modern dönemin belirleyici unsurlarından olan ulus-devlet bu durumun aksi istikametinde, maddi değerler üzerinde belirleyiciliğini kaybetmiştir. Ulus devlet, maddi değerlerin üretimi üzerinde etkili olamadığı gibi, bu değerlerin dağıtımı üzerinde de etkisini kaybetmektedir. Diğer bir ifadeyle devlet, “üleştirici” özelliğini de kaybetmektedir.

Postmodern dönemde siyasal kimliklerin oluşum süreçlerinin farklılaşmasının diğer bir nedeni, ideolojilerin algılanışında yaşanan değişimdir. Modern dönemde ideolojiler, dünyayı anlama ve kavrama yöntemi, dünyayı çözümleme yöntemi ve dünyayı değiştirme misyonunda bir araç olarak işlev görmüşlerdir. Postmoderniteyle birlikte, dünyayı anlamak hele de dönüştürmeye çalışmak, arzu edilir bir şey olmaktan çıkmıştır. Dünyayı dönüştürmek gibi büyük bir görevin olmadığı bir dünyada, büyük fikirlere de yer yoktur (Bauman, 2000: 110). Dünyayı dönüştürmenin bir ideal ve bir görev olarak algılanmıyor olması, siyasetin daha çok bugünün taleplerine yoğunlaşıp, gelecekle ilişkisini adeta koparmasına yol açmıştır (Connolly, 1995: 45). İdeolojilerin olmadığı böyle bir ortamda esneklik, uzlaşma ve pragmatizmle karakterize edilen bir siyasal kimlik ortaya çıkmaktadır (Weltman, 2004: 84).

Modern dönemden postmodern döneme farklılıklar gösteren siyasal kimliklerin, siyasal kimliklerin, “ben kimim?” sorusuna verdikleri cevapta modern dönemde olduğu gibi yeniden önemli bir yer tutabilmesi, siyasetin siyasal üzerindeki sınırlandırıcılığının sona ermesi ile mümkün olabilecektir. Ancak, bu da “daha iyi bir yaşam” alternatiflerinin tekrar aktif bir biçimde tartışılması sürecinin başlatılmasını gerektirmektedir. Avrupa’da son iki-üç yıldır yaşanan ekonomik krizin böyle bir tartışmayı yeniden canlandıracağı ümit edilebilir. Ne var ki, ekonomik krize bağlı olarak yaşandığı iddia edilen siyasal krizin Yunanistan ve İtalya’da belki daha da öncesinde (Kemal Derviş’le) Türkiye’de ekonomist teknokratlar eliyle çözülmesine yönelik çabalar, bu tartışmaların kısa vadede etkin bir biçimde tartışmaya açılmayacağını düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- ACKELSBERG, Martha A. (1996), "Identity Politics, Political Identities: Thoughts, Toward a Multicultural Politics", **Frontiers: A Journal of Women Studies**, cilt 16, sayı 1, 1996, s. 87-100.
- ADAK, Nurşen; "Geçmişten Bugüne Çevreye Sosyolojik Yaklaşım", **Ege Akademik Bakış**, cilt 10, sayı 1, 2010, s. 371-382.
- ADORNO, Theodor W.; "Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken", **Cogito – Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe, Sayı: 36**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 76-83.
- AKAY, Ali; **Postmodern Görüntü**, 2. baskı, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2002.
- AKAY, Ali; "Moderniteyi Yeniden Ele Almak", **Doğu Batı**, yıl 7, sayı 28, 2004, s. 11-26.
- AKÇA, Gürsoy; "Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz 2005, s. 1-24.
- AKYÜZ, Ünal; "Siyaset ve Ahlak", **Yasama Dergisi**, sayı 11, 2009, s. 93-129.
- AKDOĞAN, Vefa; **Geleneksel Toplum Nedir?**, <http://www.toplumvesiyaset.com/yaziOku.php?id=1440>, erişim tarihi: 07.03.2009.
- AKTAY, Yasin; "Kavramsal Açıdan Modernizm ve Postmodernizm'e Bakmak", **Hece, Özel Sayı 16**, Haziran, Temmuz, Ağustos, 2008, s. 8-16.
- ALPASLAN, Gülistan; **Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Vatandaşlık İlişkisi: Vatandaşlığın Dönüşümü**, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- ALTUNOĞLU, Mustafa; **Kimlik'in Modern İnşâı, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları**, Gazi Üniversitesi SBE, yayımlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- ANLI, Ömer Faruk; "Üst-Anlatılara "İnanmazlık" Çağında Bilimin Olanağı", **Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 2, sayı1, 2010, s. 37-62.
- ARANOWITZ, Stanley; "Reflections on Identity", **The Identity in Question**, ed. John Rajchman, London/New York, Routledge, 1995, s. 111-127.
- ATEŞ, Davut; "Kuram, Eylem ve İnanç Ekseninde Siyasal İdeolojilerin Geleceği", **Doğu Batı**, yıl. 7, sayı 28, 2004, s. 83-98.
- AYSOY, Mehmet; **Geleneksel Sonrası Toplum Üzerine**, İstanbul, Açık Kitaplar, 2003.
- AYTAÇ, Ömer; "Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** cilt:11, sayı1, 2006, s. 27-53
- AXFORD, Barrie; "The Transformation of Politics or Anti-Politics", **New Media and Politics**, der. Barrie Axford, Richard Huggins, SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi, 2001.
- BAUDRILLARD, Jean; **Tüketim Toplumu**, çev. Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı, 1997.
- BAUDRILLARD, Jean; **Simulakrlar ve Simülasyon**, çev. Oğuz Adanır, 3. baskı, Ankara, Doğu Batı, 2005.
- BAUDRILLARD, Jean; **Sessiz Yiğınların Gölgesinde- Toplumsalın Sonu**, çev. Oğuz Adanır, 3. baskı, Ankara, Doğu Batı, 2006.
- BAUMAN, Zygmunt; **Siyaset Arayışı**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

- BAUMAN, Zygmunt; **Parçalanmış Hayat, Postmodern Ahlak Denemeleri**, çev. İsmail TÜRKMEN, İstanbul, Ayrıntı, 2001.
- BAUMAN, Zygmunt; **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- BAUMAN, Zygmunt; **Bireyselleşmiş Toplum**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.
- BAYRAM, Ahmet Kemal; “Modern Etik ve Siyaset”, **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiri Kitapçığı**, 2005, s. 43-55.
- BAYRİ, Hakan; **Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik**, Atatürk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008.
- BECK, Ulrich; **Risk Society Towards a New Modernity**, trns. Mark Ritter, London/Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 1992.
- BECK, Ulrich; **Siyasallığın İcadı**, çev. Nihat Ülner, İstanbul, İletişim, 1999.
- BEETHAM, David; “Political Legitimacy”, **The Blackwell Companion to Political Sociology**, ed. Kate Nash, Alan Scott, Blackwell Publishing, 2006, s. 107- 116.
- BERİŞ, Emrah; “Modernite’den Postmoderniteye”, **Siyaset**, ed. Mümtazer Türköne, Ankara, Lotus, 2003.
- BERMAN, Marshall; **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul, İletişim, 2004.
- BEST, Steven, KELLNER Douglas; “Postmodern Politics and the Battle for the Future”, **New Political Science**, cilt 20, sayı 3, 1998, s. 283-299.
- BEST, Shaun; **Introduction to Politics and Society**, London/Thousand Oaks/New Delhi, Sage Publications, 2002.

- BİLGİN, Nuri; **Evrenselcilik Farkçılık Temelinde Kollektif Kimlik**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1995.
- BİLGİN, Nuri; **Kimlik İnşası**, Ankara, Aşina Kitaplar, 2007.
- BİNAY, Ayşe; “Tüketim Vasıtasıyla Oluşturulan Postmodern Kimlikler”, **Global Media Journal Turkish Edition**, 2010; cilt 1, sayı 1, s.17-29.
- BOZKURT, Veysel; **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Akademi, 2005.
- BRADLEY, Harriet; “Changing Social Structures: Class and Gender”, **The Formations of Modernity**, ed. Stuart Hall, Bram Gieben, Cambridge, The Open University Press, 1996, s. 177-228.
- BRUCE, Steve, Steven YEARLY; **The Sage Dictionary of Sociology**, London/Thousand Oaks/New York, Sage Publications, 2006.
- BUCKLER, Steve, DOLOWITZ David P.; “Ideology, Party Identity and Renewal”, **Journal of Political Ideologies**, February 2009, cilt 14, sayı 1, s 11-30.
- BUDAK, Selçuk; **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- BURKITT, Ian; **Socail Selves, Theories of Self and Society**, 2. baskı, London, New York, New Delhi, Singapore, Sage Publications, 2008.
- CASTELS, Manuel; “Local and Global: Cities in the Network Society”, **Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie**, cilt 93, sayı 5, 2002, s. 548-558.
- CASTELLS, Manuel; **Kimliğin Gücü**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- CERULO, Karen A.; “Identity Construction: New Issues, New Directions”, **Annual Review of Sociology**, cilt 23, 1997, s. 385-409.

- CEVHER, Fatma, BULUŞ Mustafa; “Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı: Önemi ve Geliştirilmesi”, **Akademik Dizayn Dergisi**, cilt 1, sayı 2, 2007, s.52-64.
- CLARKE, David B.; **The Consumer Society and The Postmodern City**, London, Routledge, 2003.
- CONNOLLY, William E.; **Kimlik ve Farklılık Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri**, çev Ferma Lekesizalın, İstanbul, Ayrıntı, 1995.
- COŞKUN, Mustafa Kemal; **Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler: Türkiye’de Demokratik Açılımlar**, Ankara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- CÜCELOĞLU, Doğan; **İnsan ve Davranışı**, 7. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997.
- ÇAĞLAR, Ayşe; “”Tire”li Kimlikler: Teori ve Yönteme İlişkin Bazı Arayışlar”, **Toplum ve Bilim**, sayı 84, Bahar 2000, s. 129-150.
- ÇAM, Esat; **Siyaset Bilimine Giriş**, 7. Basım, İstanbul, Der, 2000.
- ÇETİN, Halis; **Modernleşme ve Türkiye’de Modernleştirme Krizleri**, Ankara, Siyasal Yayınevi, 2003b.
- ÇETİN, Halis; “Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 27, sayı 1, 2003b, s. 91-108.
- ÇETİN, Halis; **Çağdaş Siyasal Akımlar**, Ankara, Orion Kitabevi, 2008.
- ÇİĞDEM, Ahmet; “Globalizasyonun Nomosu”, **Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm**, der. Abdullah TOPÇUOĞLU, Yasin AKTAY, Ankara, Vadi, 1996, s. 139-146.

- ÇİĞDEM, Ahmet; **Aydınlanma Düşüncesi**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim, 2001.
- ÇİĞDEM, Ahmet; **Bir İmkan Olarak Modernite**, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2004.
- ÇİĞDEM, Ahmet; **Toplum: Kavram ve Gerçeklik**, İstanbul, İletişim, 2006.
- ÇORAKCI, Eda; **Modern ve Postmodern Kimlikler Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler** Gazi Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- DEAUX, Kay; "Models, Meanings and Motivations", **Social Identity Process Trends in Theory and Research**, ed. Dora Capozza, Rupert Brown, , London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 2000, s. 1-14.
- DELİORMANLI, Ece; **Fatih Akın'ın Aksanlı Sineması**, Ankara Üniversitesi SBE, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- DEMİR, Ömer, Mustafa ACAR; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 1997.
- DEMİRHAN, Ahmet; **Modernlik**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2004.
- DEMİRTAŞ, H. Andaç; "Sosyal Kimlik Kuramı,Temel Kavram ve Varsayımlar", **İletişim Araştırmaları**, yıl 1, sayı 1, 2003, s. 123-144.
- DURSUN, Davut; **Siyaset Bilimi**, İstanbul, Beta, 2002.
- DUNN, Robert G.; **Identity Crisis: A social Critique of Postmodernity**, Minneapolis/London, University of Minnesota Press 1998.
- ERGUN, Doğan; **Kimlikler Kışkacında Ulusal Kişilik**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
- EVANS, Mary; **A Short History of Society The Making of the Modern World**, New York, Open University Press, 2006.

- EYERMAN, Ron; "Modernity and Social Movements", ***Social Change and Modernity***, ed. Hans Haferkamp, Neil J. Smelser, Berkeley, LA, Oxford, University of California Press, 1992, s. 37- 54.
- FEATHERSTONE, Mike; **Postmodernizm ve Kitle Kültürü**, çev. Mehmet Küçük, 2. baskı, İstanbul, Ayrıntı, 2005..
- FORD, Richard Thompson; "Political Identity as Identity Politics", **Unbound**, cilt 1, sayı 53, 2005,. 53-57.
- FRIEDMAN, Lawrance M.; **Yatay Toplum**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, İş Bankası Kültür yayınları, 2002.
- FRIEDMAN, Monroe; "Consumer Culture: History, Theory and Politics by Roberta Sassatelli", **Journal of American Culture**, cilt 31, sayı1, 2008.
- FUNK, Rainer; **Ben ve Biz Postmodern İnsanın Psikanalizi**, çev. Çağlar Tanyeri, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- GABARDI, Wayne; **Negotiating Postmodernism**, Minneapolis/London, University of Minnesota Press, 2001.
- GIBBINS, John R., REIMER, Bo; **The Politics of Postmodernity An Introduction to Contemporary Politics and Culture**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 1999.
- GIDDENS, Anthony, PIERSON Christopher; **Modernliği Anlamlandırmak Anthony Giddens'la Söyleşi**, çev. Serhat UYurkulak, Murat Sağlam, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2001.
- GIDDENS, Anthony; **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, 3. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.
- GIDDENS, Anthony; **Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Say, 2010.

GOREN, Paul; "Party Identification and Core Political Values", **American Journal of Political Sciences**, cilt 49, sayı 4, Ekim 2005, s. 882–897.

GÖKA, Erol; **İnsan Kısım Kısım Topluluklar, Zihniyetler, Kimlikler**, Ankara, Aşina Kitaplar, 2006.

GÖKTÜRK, İsmail, GÜNALAN, Mustafa; "Modern ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, yıl 9, sayı 11, 2006, s. 127-143.

GÖRMEZ, Kemal; **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Ankara, Vadi, 1997.

GÖZE, Ayferi; **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Genişletilmiş 12. Bası, İstanbul, Beta, 2009.

GÖZLER, Kemal; **Devletin Genel Teorisi**, Bursa, Ekin, 2007.

GRANT, Iain Hamilton; "Postmodernizm ve Bilim ve Teknoloji", **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü**, ed. Stuart SIM, çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara, Ebabil Yayınları, 2006.

GÜLEÇ, Cengiz; **Politik Psikoloji Penceresinden Siyaset Ahlakı, Kimik ve Laiklik**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004.

GÜMÜŞ, Özlem; **Kültür, Değerler, Kişilik ve Yasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye- ABD)**, Ankara Üniversitesi SBE, yayımlanmamış Doktora Tezi, 2008.

GÜNEY, Atilla; "Postmodern İdeoloji, Siyasetten Arındırma Süreci ve Türkiye’de Siyaset", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 61, sayı1, s. 175-200.

GÜVENÇ, Bozkurt; **Türk Kimliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

HABERMAS, Jürgen; **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**; çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2008.

- HALL, Stuart; "Introduction: Who Needs Identity?", **Questions of Cultural Identity**, ed. Stuart Hall, Paul Du Gay, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1996, s. 1-16.
- HAMILTON, Peter; "The Enlightenment and the Birth of Social Science", **The Formations of Modernity**, ed. Stuart Hall, Bram Gieben, Oxford/Cambridge, Polity Press in association with the Open University Press, 1996, s. 17-70.
- HARVEY, David; **Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, çev. Sungur Savran, 3. baskı, İstanbul, Metis, 2003.
- HEYWOOD, Andrew; **Siyaset**, çev. B. Berat ÖZİPEK vd., Ankara, Liberte, 2006.
- HITE, Katherine; "The Formation and Transformation of Political Identity: Leaders of the Chilean Left, 1968-1990", **Journal of Latin American Studies**, cilt 28, sayı 2, 1996, s. 299-328.
- HİRA, İsmail, ŞAN Mustafa Kemal; "Sanayi Sonrası Toplum Kuramları", **2. Ulusal Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi**, 7-18 Mayıs 2003, Kocaeli s. 63-75,
- HUDDY, Leonie; "From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory", **Political Psychology**, cilt 22, sayı 1 Mart, 2001, s. 127-156.
- HUTCHEON, Linda; **The Politics of Postmodernism**, London/New York, Routledge, 2001.
- HUYSEN, Andreas; "Postmodernin Haritasını Yapmak", çev. Mehmet KÜÇÜK, **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s.207-235.

IŞIN, Engin F., Patricia K. WOOD; **Citizenship and Identity**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 1999.

İNSEL, Ahmet; “Tikelci Evrensellik Mümkün mü?”, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, Ernesto Laclau, çev. Ertuğrul Başer, 2. Baskı, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003. s. 7-14.

JAMESON, Frederic; **Biricik Modernite**, çev. Sami Oğuz, İstanbul, Epos Yayınları, 2004.

JEANNIERE, Abel; “Modernite Nedir?” çev. Nilgün Tural, **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s. 95-107.

JENKINS, Richard; **Social Identity**, New York, Routledge, 2004.

JOSE, Jim; “Strangers in a Stranger Land: Political Identity in the Era of Governance State”, **Social Identities**, cilt 16, sayı1, 2010, s. 119-133.

KAHRAMAN, Hasan Bülent; **Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye (1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm)**, İstanbul, Everest yayınları, 2002.

KAHRAMAN, Suna Güzin; **Radikal Demokrasi ve Vatandaşlık: Liberal ve Komunitaryan Yaklaşımlarla Bir Karşılaştırma**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Doktora Tezi, 2004.

KARADAĞ, Ahmet; “Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme”, **Kamusal Alan ve Türkiye**, ed. Ahmet KARADAĞ, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 5-41.

KARADAĞ, Ahmet; “Postmodernite ve Kamusal Alan: Mutlak Hakikat Arayışının Sonu”. **Kamusal Alan ve Türkiye**, ed. Ahmet KARADAĞ, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 42-74.

- KARADUMAN, Sibel; “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, **Journal of Yasar University**, cilt 17, sayı 5, 2010, s. 2886-2899.
- KELLNER, Douglas; “Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası”, çev. Gülcan Seçkin, **Doğu Batı**, Yıl 4, sayı 15, 2001, s. 187-219.
- KETENCİ, Taşkın; “Chaplin’in Gözlerindeki Şaşkınlık: Postmodern Akıl Eleştirisi Üzerine”, **(filsf) Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, Sayı:4, s. 59-75.
- KEYMAN E.Fuat; **Türkiye ve Radikal Demokrasi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali; “Kimlikler Okyanusu”, **Doğu Batı**, Yıl 6, sayı 23, 2003, s. 155-162.
- KNOUSE, Jessica; “From Identity Politics to İdeology Politics”, **Utah Law Review**, 2009, sayı 3, s. 749-795.
- KODAL, Numan; **Zygmunt Bauman’da Politika ve Etik**, Ankara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- KOLOCHAROVA, Elena; “The Sociological Dimension of Political Identity”, **Sociological Research**, cilt 50, sayı 3, Mayıs-Haziran 2011, s. 39–55.
- KÖKER, Levent; **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, 8. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- KÖKNEL, Özcan; **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, yy, Altın Kitaplar, 1982.
- KULYNYCH, Jessica J.; “Performing Politics: Foucault, Habermas and Postmodern Participation”, **Polity**, cilt 30, sayı 2, Kış 1997, s. 315-346.

- KUMAR, Krishan; **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, çev. Mehmet Küçük, 2. baskı. Ankara, Dost, 2004.
- KÜÇÜK, Mehmet; “Postmodernin Modern Karakteri Ya da Dönemselleştirmenin İronisi”, **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000a s. 21-54.
- KÜÇÜK, Mehmet; “Entelektüellerin Tehlikeli Oyunağı: Postmodern”, **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları, 2000b, s. 55-72.
- LACLAU, Ernesto, ZAC Lilian; “Aralığı Kapatmak: Siyasetin Öznesi”, **Siyasal Kimliklerin Oluşumu**, yayına hazırlayan: Ernesto LACLAU, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995, s. 21-56.
- LACLAU, Ernesto; **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, çev. Ertuğrul Başer, 2. Baskı, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003.
- LASH, Scott, URRY, John; **The End of Organized Capitalism**, Oxford, Polity Press, 1995.
- LLOYD, Moya; **Beyond Identity Politics, Feminism, Power & Politics**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sge Publications, 2005.
- LYOTARD, J.F.; **Postmodern Durum**, çev. Ahmet Çiğdem, 3. baskı Ankara, Vadi Yayınları, 2003.
- MALKA, Ariel, LELKES Yphtach; “More Than Ideology: Conservative–Liberal Identity and Receptivity to Political Cues”, **Soc Just Res**, sayı 23, 2010, s. 156–188.
- MAIO, Gregory R., vd; “Ideologies, Values, Attitudes and Behavior”, **Handbook of Social Psychology**, ed. John DELAMATER, USA, Sprinter, 2003, s. 283-308.

- MARCUSE, Herbert; **Tek Boyutlu İnsan, İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler**, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 1997.
- MARTINELLI, Alberto; **Global Modernization: Rethinking The Project of Modernity**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 2005.
- MATHEWS, Freya; “Beyond Modernity and Tradition A Third Way for Development”, **Ethics and The Environmet**, cilt 11, sayı 2, s.85-113.
- McGUIGAN, Jim; **Modernity and Postmodern Culture**, Open University Press, Berkshire 2006.
- MELUCCI, Alberto; “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, çev. Kenan ÇAYIR, **Yeni Sosyal Hareketler**, ed. Kenan ÇAYIR, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s.81-107.
- MERRETT, Christopher, D; “Understanding Local Responses to Globalisation: The Production of Geographical Scale and Political Identity”, **National Identities**, cilt.3, sayı1, 2001.
- MILLER, David; **On Nationality**, Oxford, Oxford University Press, 1995.
- MORA, Necla; **Medya Çalışmaları, Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, İstanbul, Altıkitap, 2008.
- MOUFFE, Chantal; “Citizenship and Political Identity”, **October**, cilt 61, The Identity in Question, Summer 1992, s. 28-33.
- MOUFFE, Chantal; **Siyasal Üzerine**, çev. Mehmet Ratip, İstanbul, İletişim, 2010.
- MULGAN, Geoff; **Antipolitik Çağda Politika**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995.

NEWMAN, Saul; **Power and Politics in Poststructuralist Thought New Theories of the Political**, New York, Routledge, 2005.

NISBET, Erik C., MYERS Teresa A.; “Challenging the State: Transnational TV and Political Identity in the Middle East”, **Political Communication**, sayı 27, 2010, s.347–366.

NORTON, Anne; **Reflections on Political Identity**, London, The Johns Hopkins University Press, 1988.

OFFE, Claus; “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması” çev. Kenan ÇAYIR, **Yeni Sosyal Hareketler**, ed. Kenan ÇAYIR, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999, s.53-80.

OUTHWAITE, William, BOTTOMORE Tom (ed); **Dictionary of Twentieth-Century Social Thought**, Oxford, Cambridge, Basic Blackwell, 1993.

OWENS, Timothy J.; “Self and Identity”, **Handbook of Social Psychology**, ed. Jihn DELAMATER, USA, Sprinter, 2003, s. 205-232.

ÖRS, Birsen; “Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, sayı 40, Mart 2009, s. 1-12.

ÖZAY, Mehmet; **Günümüz Sosyolojisinde Modernleşme- Sekülerleşme- Din İlişkisi**, Marmara Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2006.

ÖZCAN, Ali; “Sunuş: Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti Üzerine”, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Jürgen Habermas, çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2008.

ÖZKİRAZ, Ahmet; **Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2003.

ÖZYURT, Cemal; **Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma**, İstanbul, Açılım Kitap, 2005.

PAKULSKI, Jan; "Postmodernization", **The Blackwell Companion to Political Sociology**, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, 2006, s. 375-385.

PIERSON, Christopher; **The Modern State**, London/New York, Routledge, 2004.

RANCIERE, Jacques; "Politics, Identification and Subjectivisation", **The Identity in Question**, ed. John Rajchman, London/New York, Routledge, 1995, s. 63-70.

REGER, Jo; "More Than One Feminism: Organizational Structure and the Construction of Political Identity", **Social Movements: Identity, Culture, and the State**, ed. David S. Meyer et al., 2002, s. 171-184.

RIFKIN, Jeremy; **The Age of Access**, New York, Jeremy P. Tarcher/Puntam, 2001.

ROSENAU, Pauline Marie; **Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri**, çev. Tuncay Birkan, 2. Baskı, Ankara, Bilim ve Sanat, 2004.

SARIBAY, Ali Yaşar; **Siyaset, Demokrasi ve Kimlik**, Bursa, Asa Kitabevi, 1998.

SCHERRER, Vanessa; "Political Identity Negotiation Within Individulas. The Case of Young Activists", **International Negotiation**, sayı 6, 2001, s. 229-250.

SCHMITT, Carl; **Siyasal Kavramı**, çev. Ece Göztepe, İstanbul, Metis, 2006.

SENNETT, Richard; **Kamusal İnsanın Çöküşü**, çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, 3. Basım. İstanbul, Ayrıntı, 2010.

SEZEN, Seriy e (Ed.); **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Ankara, TODAİE, 1998.

SIM, Stuart; “Postmodernizm ve Felsefe”, **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü**, ed. Stuart SIM, çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara, Ebabil Yayınları, 2006.

SIMONS, Jon; “Ideology, Imagology and Critical Thought: The Impoverishment of Politics”, **Journal of Political Ideologies**, cilt 5, sayı 1, 2000, s. 81-103.

SMART, Barry; “Modernity, Postmodernity and the Present”, **Theories of Modernity and Postmodernity**, ed. Bryan S. Turner, London, California, New Delhi, Sage Publications, 1995, s. 14-30.

SMART, Barry; “Postmodern Toplum Teorisi”, çev. Mehmet Küçük, **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s. 317-366.

SMELSER, Neil, J, BALTES Paul B.; **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Palo Alto/Berlin, Elsevier Science, Ltd., 2001.

SMITH, Anthony D.; **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, 5. Baskı, İstanbul, İletişim, 2009.

STOREY, John; “Postmodernizm ve Popüler Kültür”, **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü**, ed. Stuart SIM, çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara, Ebabil Yayınları, 2006.

SWINGEWOOD, Alan; **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.

ŞİMŞEK, Sefa; “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 3, Sayı 3, 2002, s.29-39.

- TALU, Nilüfer; “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”, **METU Journal of the Faculty of Agriculture**, cilt 27, sayı 2, 2010, s. 141-171.
- TEZCAN, Mahmut; **Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- THERBORN, Gören; “Modernlik Yoluyla Modernliğe Giden Yollar”, **Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm**, der. Abdullah Topçu, Yasin Akay, Ankara, Vadi Yayınları, 1996 s. 57-80.
- THIELE, Leslie Paul; **Thinking Politics: Perspectives in Ancient, Modern and Postmodern Political Theory**, New York, London: Chatham House Publishers, 2002.
- TILLY, Charles; “Political Identities in Changing Politics”, **Social Research**, cilt 70, sayı 2, 2003, s. 605-620.
- TOK, Nafiz; **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, İstanbul, Ayrıntı, 2003.
- TOURAINE, Alain; **Modernliğin Eleştirisi**, çev. Hülya Tufan, 5. Baskı, İstanbul, YKY, 2007.
- TURNER, John C.; “Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group”, **Social Identity and Inter Group Relations**, ed. Henri Tajfel, New York, Cambridge University Press, 1982, s. 15-39.
- TURNER, Bryan S.; “Periodization and Politics in the Postmodern”, **Theories of Modernity and Postmodernity**, ed. Bryan S. Turner, London, California, New Delhi, Sage Publications, 1995, s. 1-13.
- TÜRKBAĞ, Ali Ulvi “Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu”, **Doğu Batı**, Yıl: 6, Sayı. 23, 2003, s. 209-218..
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er; (Der.), **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2003.

- VERGİN, Nur; **Siyasetin Sosyolojisi, Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, 6. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2008.
- WAGNER, Peter; **Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.
- WATSON, Nigel; “Postmodernizm ve Hayat Biçimleri”, **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü**, ed. Stuart SIM, çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara, Ebabel Yayınları, 2006.
- WELTMAN, David (2004); “Political Identity and the Third Way: Some Social-psychological Implications of the Current Anti-ideological Turn”, **British Journal of Social Psychology**, No 43, 2004, s. 83-98.
- WEXLER, Philip; (1995), “Citizenship in the Semiotic Society”, , **Theories of Modernity and Postmodernity**, ed. Bryan S. Turner, London, California, New Delhi, Sage Publications, 1995, s. 164-. 175.
- WOODWRAD, Kathryn; **Identity and Difference**, London, Sage Publications, 1997.
- YANIKLAR, Cengiz; “Postmodernist Antipati: Postmodernist Sınıf(sızlık) Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 65, sayı 1, 2010, s. 205-227.
- YILMAZ, Aytekin; **Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar**, Ankara, Vadi Yayınları, 1996.
- YOLDAŞ, Yunus; “Max Weber’in (Siyasi) Sorumluluk Etiği Anlayışı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt. 12, sayı 2, 2007, s. 199-218.
- ZIZEK, Slavoj; **Gıdıklanan Özne, Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, çev. Şamil Can, 2. Baskı, .Ankara, Epos Yayınları, 2007.

ÖZET

GÖKTOLGA, Oğuzhan, “Postmodernite ve Siyasal Kimlikler”, Doktora Tezi, Ankara, 2012.

Postmodernite ve Siyasal Kimlikler adlı bu çalışmada, postmodern dönemin siyasal kimliklerin oluşumu üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Siyasal kimlikler bir yandan siyasetten diğer yandan da kimlik oluşum sürecinden etkilenerek şekillenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, postmodern dönemin hem siyaset hem de kimlik oluşum süreci üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Buradan hareketle de postmodern dönemin siyasal kimlikler üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Siyaset, kimlik ve siyasal kimlik kavramları bu çalışmada modern dönemden başlayarak irdelenmiştir. Bu tercihimizin nedeni, postmodern dönemin analiz edilmesinin, modern dönemin de analiz edilmesini gerektirdiği düşüncesidir. Çünkü postmodernite isimlendirmeden da anlaşılacağı üzere moderniteye ilişkili bir kavramdır.

Bu çalışmanın hipotezi “Postmodern dönemde siyasal kimlikler, modern dönemdeki siyasal kimliklerle kıyaslandıklarında, siyasette ve kimlik oluşumunda meydana gelen değişimlere bağlı olarak farklılıklar arz etmektedir” şeklinde ifade edilebilir. Biraz daha spesifik ifade edecek olursak, bir yandan siyaset bir yandan kimlik oluşumu üzerinden kurulan siyasal kimlikler, postmodern dönemde siyaset bağlamında “siyaset”in “siyasal” üzerinde baskın hale gelmesi, kimlik oluşumu bağlamında da kolektif kimlik inşasının zorlaşması neticesinde farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

1. Modernite,
2. Postmodernite,
3. Kimlik,
4. Kimlik Oluşumu,
5. Siyasal Kimlik

ABSTRACT

GÖKTOLGA, Oğuzhan, “Postmodernity and Political Identities, Doctoral Dissertation, Ankara, 2012.

At this study the title of which is “Postmodernity and Political Identities” it is aimed at analyzing the affects of postmodernity on political identities.

Political identities are formed by bbeing affected by both politics and identity construction process. So, at this study, it is tried to be analyzed the affects of postmodernity on both politics and identity construction process. By the data gained as a consequence of this analysis, the affects of postmodernity on political identities are tried to be analyzed.

The concepts of politics, identity and political identity first analyzed for its situations in modernity. The reason for our this approach is that, the analysis of postmodernity requires also analysis of modernity.

The hypothesis of this study is: “political identities in postmodern era differ from those in modern era because of the changes ocured in politics and identity construction process”. More specifically, political identities which are constructed both upon politics and identity construction process have been transformed. This transformation is a consequence of dominance of politics on political. This is the political context of transformation of political identities. An other factor in transforming of political identities is that, political identities have been hard to be constructed in postmodern era. This is the identity context of the mentioned transformation of political identities.

Key Words:

1. Modernity,
2. Postmodernity,
3. Identity,
4. Identity Construction Process,
5. Political Identity.